

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

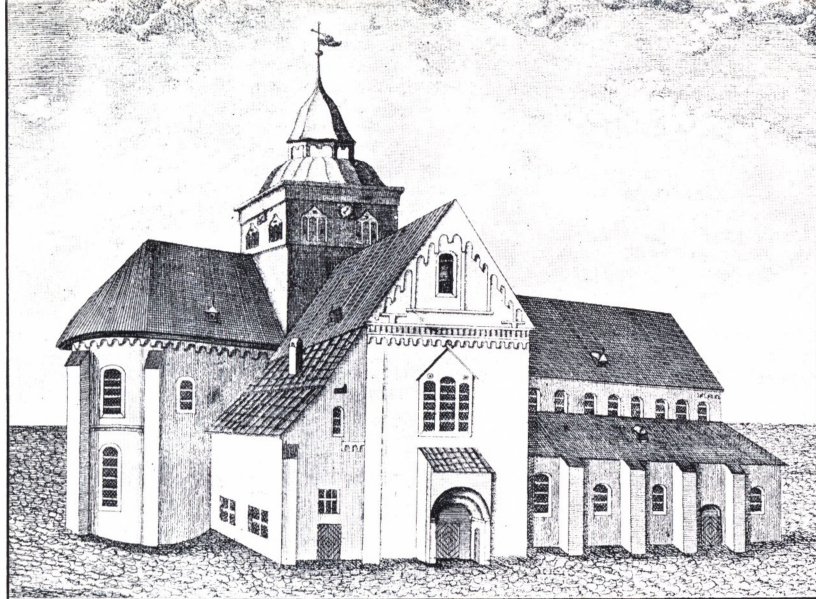
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1978

Sct. Bendts Kirke, set fra N.
„Landstingshuset“, hvor de nordre
sidekapeller nu er.
(Efter A. Reyersens 1779)

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1 9 7 8

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 61-65

1974-78

Indholdsoversigt

TIL BD. 60-65

Udarbejdet af ERLING PETERSEN

1. Almindelige emner:

Nielsen, Ole G.: Morten Maler. 63: 73-81.

2. Alsted herred:

Erichsen, John: Sorø klostres ombygning 1738-45. 63: 7-23.

3. Ringsted herred:

Heilesen, Henning: Biskop Martensens optegnelser om visitatser i Ringsted herred.
61: 53-81.

Heltoft, Jens: Træk af bondebyen Haslevs historie. 64: 7-18.

Hørløv Jensen, A.: Ringsted og tingstedet. 61: 98-118.

Hørløv Jensen, A.: Voldanlægget ved Haraldsted sø. 62: 73-83.

Hjort, Esbjørn: Skjoldefrisen i Ringsted og de manglende våbener. 65: 7-23.

4. Slagelse herred:

Andersen, Steen Wulff og Tove Hatting: En vikingegrav fra Vestsjælland. 65: 24-33.

Ebbesen, Klaus: En stenalderdysse ved Kjeldstrup. 63: 61-72.

Kristensen, Peter N.: Glimt fra en gammel sognerådsprotokol. 62: 7-17.

Kristensen, Peter N.: Småtræk fra det kirkelige liv i Vemmelev gennem 400 år.
65: 34-47.

Nielsen, Erik: En mindetavle i Boeslunde kirke – en forsvunden gård. 65: 70-82.

Nielsen, Ole G.: Jøderne i Slagelse. 64: 19-26.

Nielsen, Ole G.: Salget af Antvorskov ryttergods 1774. 61: 38-52.

Rønne, Karl: Galgebakken i Slotsbjergby. 61: 86-97.

Vehct, Ove: I manufaktur lære i Slagelse 1915-18. 65: 48-69.

En markedsdag i Slagelse 1882. 63: 86-95.

5. Vester- og Øster Flakkebjerg herreder:

Petersen, Erling: Vederhæftige og uberygtede dannemænd. 65: 83-102.

6. Vester Flakkebjerg herred:

Lyshjelm, Johs.: Til majgilde på Omø. 64: 41–49.

Nielsen, Dagny: Fisker Niels Jensen, Glænø. 62: 51–72.

Nielsen, Erik: Et minde om »Træskoslaget«. 63: 82–85.

Nielsen, Erik: Helledegroften, Skælskørs middelalderlige befæstning. 64: 27–40.

Nielsen, Holger: Husflidsudstilling og folkefest i gamle dage. 61: 82–85.

7. Øster Flakkebjerg herred:

Petersen, Erling: De højlærde bønder i Øster Flakkebjerg herred. 63: 24–60.

Petersen, Erling: Den vindskibelige degn i Krummerup. 62: 18–50.

Petersen, Erling: Kulturbilleder – skildringer fra Fuglebjerg-egnens fortid. 64: 50–79.

Petersen, Erling: Mølleren og rytterbonden Henrich Raun i Krummerup. 61: 7–37.

8. Nekrologer:

Jensen, Carl: Lokalhistorikeren Niels Fr. Rasmussen, Lille Ryeshus. 64: 83–85.

9. Boganmeldelser:

Balslev, L.: Soranerbiografier. 65: 103–04.

Strandge Hansen, Gitte: En Slagelse-bibliografi. 64: 82.

Strange Hansen, A.: Litteratur om Sorø amt: 61: 119–22. – 62: 84–86. – 63: 96–98. –
64: 80–81. – 65: 105–07.

10. Årsberetninger:

Historisk Samfund for Sorø Amt: 61: 123–28. – 62: 87–92. – 63: 99–105. – 64: 86–91.
– 65: 105–113.

De lokalhistoriske arkiver: 61: 129–31. – 62: 93–96. – 63: 106–109. – 64: 92–96. –
65: 114–16.

Sorø Amts Museum: 61: 132. – 62: 96. – 63: 109. – 64: 96. – 65: 116–17.

Kortfattet person- og stedregister

Tallet før kolon henviser til årgangen.

1. PERSONNAVNE:

- Aasdorph (Aastrup), Nicolay, forvalter, 63: 47f. 64: 54–58, 74f.
- Abildgaard, Soren, tegner, 65: 7ff., 11–18.
- Andersen, Aage, forpagter, 63: 45f. 64: 59–63, 66f.
- Andersen, Christen, lægdsmand, 63: 26, 28.
- Andersen, Niels, gmd., 61: 90f.
- Andersen, Peder, birkefoged, 65: 99.
- Andreasen, Peder, ridefoged/tjener, 63: 33.
- Anthonius, skytte på Basnæs, 61: 10.
- Arenholtsdatter, Margrethe, 64: 63–72.
- Arf, Lorents, prokurator, 61: 23–27, 29. 64: 60, 77–79.
- Arlieith, skolelærer, 62: 13f.
- Balle, Anders Severin, spr., 65: 38.
- Bartholin, Hans, professor, 63: 31f.
- Beenfeldt, Claus, ritmester: 61: 19f., 27, 29, 35. 62: 21–23, 30–39.
- Beenfeldt, Magdalene Cathrina, til Skovsgaard, 61: 27–34. 62: 44.
- Bertelsdatter, Sarah, 65: 93–95.
- Bertelsen, Iver, spr., 65: 21f.
- Birckner, Michael Gottlieb, spr., 65: 38f.
- Boesen, Knud, spr., pr., 65: 34.
- Bojsen, F. E., spr., 61: 94, 96.
- Boysset, C. F. de, officer godsejer, 65: 76, 80–82.
- Boysset, Laurence dr, generaløjtnant, 65: 76.
- Brahe, Sten, adelsmand, 65: 19.
- Brammer, Georg Peter, spr., biskop, 65: 41.
- Brigitte, g. herredsfoged Bertel Christophersen, 65: 96.
- Brok, Esge, adelsmand, 65: 16, 19.
- Bruun, Eskild, herredsfoged, 61: 9, 26, 30. 63: 44. 64: 53, 56. 65: 96–102.
- Carlsen, Christian, herredsfoged, 65: 102.
- Caspersen, Rasmus, degn, 62: 20.
- Christensen, Eskild, læge, 65: 70–75.
- Christensen, Hans, fb., 63: 55–59.
- Christensen, Hans, gmd., 63: 28, 30f., 39.
- Christensen, Jacob, tjenestekard, 61: 11ff. 62: 34–37.
- Christiane, Frederikke, g. Chr. Toxverd, 65: 78–81.
- Christiansen, Jens, væver og lægprædikant, 62: 51ff.
- Christophersen, Bertel, herredsfoged, 65: 92–96, 100.
- Christophersen, Mads, fb., 63: 29, 48.
- Clemensen, Hemming, herredsfoged, 65: 85–87.
- Cort, Vilhelm Jensen, tømrer, 61: 14–16.
- Crommerup, Lauge Mogensen, spr., 65: 36.
- Danholm, Christen, birkefoged, 65: 99.
- Danielsdatter, Kirstine, g. Christen Madsen, Sneslev, 63: 54.
- Dorph, Christen Glob, assistent i Dansk Guinea, 62: 48f.
- Dorph, Frands Olsen, degn, 61: 7f., 12ff., 30. 62: 18–50. 64: 51, 67.
- Dorph, Johan, officer, retsskriver og prokurator, 62: 49.
- Dorph, Karen, g. 1. J. C. Hammermüller, 2. Jens Boyhave, 62: 45f.
- Dorph, Maren, g. 1. Hans Høy, 2. Poul Garb, 62: 45.
- Dorph, Niels Winding, skoleholder, senere byfoged og prokurator, 62: 25–28, 46f., 49. 64: 60, 62.
- Dorph, Ole, spr. pr., 62: 47f.

- Dorph, Rasmus, degn, 63: 55, 58.
 Duus, Peter Rahr, spr., 62: 8f., 11. 65: 39f.
 Dyre, Laurids, herredsfoged, 65: 89.
- Emmeldorf, Henrik, af, ridder, 64: 28f., 31f.
 Epel, jødisk produkthandler, 64: 25.
 Eskildsen, Christen, bonde, 65: 70-72, 76.
 Evertsen Ronnebeck, Hans, birkefoged,
 senere herredsskriver, 65: 99.
- Falsen, J. C. de, kommandør, 62: 9-11.
 Førslev, Alhed Marie, g. Anders Pedersen
 Rose, 63: 25, 59.
- Flenstrup, Søren Nielsen, spr., 65: 36.
 Foss., Christopher, kromand, 62: 26. 64: 51-
 57, 63, 67, 70f., 77.
- Frænkel, læge, 65: 66, 68.
 Friderichsen, Christian, tærsker, 63: 53f.
 Friis, Jørgen Jacobsen, prokurator, 61: 11,
 15, 21f., 29. 62: 22f. 64: 61, 63, 65.
 Friis, Magdalene, g. Frederik Urne, 64: 16.
 Friis Edvardsen, Peter, spr., pr., 64:
 30-36, 39f.
- Glob, P. V., professor, 61: 86f., 113f.
 Grubbe, Diderik, spr., godsejer, 65: 70.
 Grubbe, Holger, kaptajn, 65: 78.
 Grønhøst, Peder, kromand, 64: 57, 77.
 Grønvold, C. F., købmand, 63: 93.
 Gyldenstjerne, Jytte, adelsdame, 65: 11-13.
 Gøye, Christoffer, adelsmand, 64: 15f.
- Hansdatter, Anne, g. Oluf Hansen i Hyllinge,
 63: 55-59.
- Hansen, Anders, gmd., 62: 14.
 Hansen, Bertel, fb., 63: 29f., 48, 55.
 Hansen, Hans, spr., 65: 36.
 Hansen, Jens, herredsfoged, 65: 89.
 Hansen, Jørgen, fb., 63: 28, 48, 55.
 Hansen, Jørgen, Skørpinge, 61: 94ff.
 Hansen, Niels, bonde, 65: 75f.
 Hansen, Oluf, fb., 63: 29, 55-59.
 Hansen, Peder, spr., 65: 87f.
 Heiberg, Gabriel, spr., 65: 42f.
 Hemmingsen, Christen, fb., 63: 35f.
 Hess, Morten, birkefoged, 65: 96.
 Holberg, Ludvig, 63: 32, 35f.
 Holck, Christen, adelsmand, 65: 16, 19.
 Hultfeldt, Arild, kansler, 65: 16, 19.
 Hylling, Laurids Hansen, fb., 63: 28, 40f., 45.
- Ibsen, Jens, herredsfoged, 65: 88f.
 Ingvarsdatter, Catharina, g. gmd. Christen
 Eskildsen, 65: 70f.
- Jacob Fisker, lægprædikant, 62: 5.
 Jacobsen, Hans, i Skørpinge, 61: 94.
 Jacobsen, Thomas, tjenestekarl, senere fb.
 i Gimlinge, 61: 12ff., 32. 62: 30-34,
 42-44.
- Jastrau, Daniel, løjtnant og fb., 63: 28,
 42, 47, 51.
- Jensen, Hans, herredsfoged, 65: 87.
 Jensen, Jørgen, spr., 65: 36.
 Jensen, Knud, forvalter, 63: 49f.
 Jensen, Michel, spr., 65: 92.
 Jensen, Niels, fisker, 62: 51-72.
 Jensen, Peder, herredsfoged, 65: 88f.
 Jepsen, Poul, herredsfoged, 65: 86f.
 Jespersen, Christen, birkefoged, 61: 8, 30f.
 62: 44. 65: 96-100.
- Jessen, Jes Hannibalsen, spr., 65: 93-95.
 Jæger, Hans, skytte på Fulrendal, 61: 10.
- Kaad, Hans Ostenfeld, købmand, 64: 59-62.
 Klær, Jens, herredsskriver, 65: 99-102.
 Kyse, Hans, fb., 63: 55-59.
 Kyse, Hans Nielsen, fb., 63: 36-38.
 Kyse, Peder Hansen, fb., 63: 55-59.
- Larsdatter, Karen, g. fisker Niels Jensen,
 62: 53ff.
- Lauritzen, Th., manufakturhandler, 65: 48-69.
 Laursen, Jørgen, byfoged, 61: 30f.
 Lemvig, Jacob, spr., pr., 65: 39.
 Levin, Jes, godsforvalter, 63: 58.
 Lind, Niels, ridefoged tjener, 63: 51.
 Lintrup, Søren, prokurator, 61: 32ff. 62: 26f.
 64: 55f.
- Litschewsky, Josef, fabrikant, 64: 22, 25.
 Lund, Peter, krofornpagter, 62: 15.
- Maase, von der, godsejer, 62: 23. 63: 25, 47.
 65: 97.
- Madsen, Anders, spr., 65: 36.
 Madsen, Christen, fb., 63: 52f.
 Madsen, Niels, fb., 63: 28, 45.
 Magnus, Peter, bogtrykker, 64: 24.
 Martensen, H. L., biskop, 61: 53ff.
 Martin, Thomas, birkeskriver, 61: 8f.
 64: 53. 65: 100f.

Kortfattet person- og stedregister

- Melstrup, Anne, adelsdame, 65: 7, 11.
Moerbech, Peder, godsfuldmægtig, 63: 48.
64: 71.
Moltke, Conrad, adelsmand, 64: 13.
Morten Maler, 63: 73-81.
Mortensen, Hans, spr., 65: 34f.
Mund, Niels, brigadér, 62: 23.
Møller, Laurs Andersen, hestehandler,
64: 75-79.
Mørch, Christian, tjener, 61: 20ff.
- Nielsdatter, Ane Marie, g. Hans Jacobsen,
Skørplinge, 61: 94ff.
Nielsdatter, Maren, tjenestepige, 61: 17ff.
Niels Ladefoged, 64: 76-78.
Nielsen, Christophed, herredsfoged,
65: 89f., 92.
Nielsen, Jep, herredsfoged, 65: 87.
Nielsen, M. C., Bornemann, spr., pr.,
65: 43f.
Nielsen, Laurs, fisker, Hekkenfeldhuset,
64: 72-75.
Nielsen, Peter, gmd., sognerådsformand,
62: 13ff.
Niemann, Gert, godsinspektør, 61: 20-23.
64: 53, 63, 67, 72.
Nissen, Jørgen, spr., pr., 65: 46f.
Nørlund, Poul, dr. phil., 65: 19-21.
- Olufsen (Olsen), Hans, fb., 63: 32f., 55f.
Olufsen (Olsen), Laurs, fb., 63: 44, 55f.
Olufsen (Olsen), Peder, fb., 63: 29, 48, 55ff.
Osten, W. H. von der, amtmand, 63: 9-20.
Oxe, Peder, adelsmand, 64: 14-16.
- Palladius, Peder, biskop, 65: 34f.
Pedersen, Hans, herredsfoged, 65: 92.
Pedersen, Henrik, gmd., 62: 66.
Pedersen, Jens, foged på Harrestedgaard,
62: 39f.
Pedersen, Niels, fb., 63: 33f.
Pedersen, Ole, fb. og kirkevæрге, 61: 12f.,
16, 31f. 62: 35-42.
Pedersen, Peder, fb., 63: 26f.
Petersen, Hans, gmd., 62: 16f.
Plessen, Carl Adolf von, godsejer, 61: 7, 35.
62: 21-24, 26. 63: 43, 45f. 64: 51f.,
56f., 63-72.
Pontoppidan, Erich, biskop, forfatter, 65: 11f.
- Prom, Barbara, f. Neergaard, g. spr. Johs.
Nic. Prom, 62: 25-28.
Prom, Jacob, spr., 62: 25, 31.
Prom, Johannes Nicolai, spr., 62: 25f.,
28-30, 45.
- Quistgaard, Morten, godsejer, 63: 82. 65: 77.
Quistgaard, Peter Christopher, kaptajn, ,
63: 82-85. 65: 70.
- Rasmussen, Jacob, arvefæster, 62: 11ff.
Rasmussen, Niels, fb., 63: 44, 48, 52f.
64: 76-79.
Rasmussen, Thomas, fb., 63: 28, 53f.
Raun, Henrich, møller, rytterbonde, 61: 7-37.
62: 24, 33, 41. 64: 65-68.
Raun, Knud, skovridder, 61: 10f.
Reimer, Anton G. H., spr., 65: 43.
Reutel, Hans Georg, spr., 65: 38.
Reyersen, Andreas, pr., 65: 13-17.
Riese, Sidsel Jacobsdatter, g. Henrich Raun,
61: 8, 13f.
Riis, Hans Henrich, møller, 61: 28, 31.
Rose, Anders Pedersen, ridefoged, 63: 25-59.
Rosenkrantz, Holger, kaptajn, 63: 9-21.
Rosenkrantz, Mette, g. Peder Oxe, 64: 15f.
Rosensparre, Oluf, adelsmand, 65: 16, 19.
Rothe, Vilh., spr., 62: 11ff. 65: 41f.
Reeder, Hans Henrik, spr., 65: 36f.
- Sandroe, Jochum Lorentz, prokurator,
61: 10ff., 16, 19. 62: 38, 40-44. 63: 26,
46. 64: 59f., 63, 68-71. 65: 101.
Scavenius, Otto J., kammerherre, godsejer,
61: 82-85.
Schnabel, Rasmus, spr., 65: 36.
Simon, Mendel, jødisk handelsmand,
64: 20f., 25.
Simonsen, Jens, fb., 63: 28.
Smidt, Lucas Kaare, Johs., spr., 65: 38.
Sohr, Cecilie Frederikke, dø, g. C. F. de
Boysset, 65: 80f.
Staffensen, Jeppe, hmd., 63: 55-59.
64: 54, 56, 74.
Stilbolt, Diderich, skytte, 63: 45.
Storck, H. B., professor, 65: 8-11.
Svendsen, Peder, fb., 61: 8ff.
Søndergaard, Peder, fb., 63: 28.
Sørby, Niels Jensen, spr., 65: 90f.
Sørensen, Søren, tjenestekarl, 63: 26f.

- Thiset, A., heraldiker, 65: 11–14, 18, 22.
Thomasen, Niels, smed, 63: 51f., 53. 64: 78.
Thomsen, Thomas, museumsinspektør,
63: 63, 65.
Thurah, Lauritz de, hofbygmester, 63: 8–10,
12f., 19f.
Toxverd, Anders Frandsen, spr., 65: 78.
Toxverd, Anne Cathrine, g. 2. C. F. de
Boysset, 65: 81.
Toxverd, Christen, ejer af Eskildstrup,
65: 76, 78–81.
Tuxen, Søren Peder, spr., pr., 65: 37f.
- Ulfstand, Holger, adelsmand, 65: 73f.
Uldstand, Jens, adelsmand, 65: 72f.
- Urne, Frederik, adelsmand, 64: 16f.
- Wandel, Christian, degn, 65: 97.
Warnstedt, von, amtmand, 63: 24.
Vecht, Ove, manufakturhandler, 65: 48–69.
Vestergaard, Peder, fb., 63: 31f., 38–43.
Vibe, Henrik, sognefoged, 64: 76.
Vind, Anne Elisabeth, g. Diderik Grubbe,
61: 15f. 65: 70.
Winding, Benedicte, g. Frands Olsen Dorph,
62: 20, 45, 49.
Winding, Niels, degn, 62: 20.
Winther, Peder, spr., 65: 88.
Wulffram, Christian, monsieur, 64: 60, 62–72.
- Forkortelser: fb.: fæstebonde – g.: gift med – gmd.: gårdmand – hmd.: husmand –
pr.: provst – spr.: sognepræst.

2. STEDNAVNE:

- Antvorskov birk, 61: 8, 10f., 24. 65: 97.
Antvorskov hovedgård, 61: 43, 45f.
Antvorskov ryttergods, 61: 38–51. 65: 97.
Antvorskov slot, 62: 7f.
Augustadal, 61: 49.
- Basnæs, 65: 76, 80.
Bisserup, 62: 51ff. 65: 89.
Boeslunde: 65: 24, 70–72, 75f.
- Carlsgaard, 61: 49.
Charlottedal, 61: 49.
- Dalmose kro, 65: 85.
Devitsrød hovedgård (Lille Frederikslund),
61: 43, 45f., 49.
Dyrehovedgaard, 61: 49.
- Eggeslevmagle, 64: 68f.
Eskildstrup, 65: 70–80.
Espe, 65: 76f., 80.
- Flakkebjerg herred, 61: 7f., 21ff. 62: 21.
63: 24. 65: 83–102.
- Fuglebjerg, 61: 20f. 64: 55–62, 66, 70, 74.
65: 85–87.
Fuglebjerggaard, 62: 21ff. 63: 38, 45f.
64: 59–62.
Fuglebjerg kro, 62: 21–23. 64: 50–58.
Fulrendal sogn, 63: 24.
Førslev birk, 61: 7f., 21. 63: 24. 64: 63, 71.
65: 85, 99f.
Førslevgaard, 62: 26, 28, 39, 51. 63: 46–49.
64: 68, 76, 78.
Førslev-Sneslev pastorat, 61: 61f.
- Gerdrup, 63: 82–85.
Gimlinge, 63: 73, 79. 65: 92f.
Gimlinge hovedgård, 61: 43, 45f., 49.
Glæno, 62: 51–56, 60, 68–72.
Gryderup, 65: 24–29.
Gumperup (KlInteby), 63: 43.
Gunderslev, 63: 25, 59.
Gunderslevholm, 64: 63, 66, 69.
Gyldenholm, 61: 49.
- Haarslev, 63: 26f. 65: 86ff., 96.
Haldagermagle, 64: 65–69, 77. 65: 89.

Kortfattet person- og stedregister

- Haraldsted-Allindemagle pastorat, 61: 74-78.
Haraldsted sø, 61: 73-83.
Harrested birk, 61: 7, 21. 63: 24. 64: 63.
65: 85, 99f.
Harrestedgaard, 62: 39ff. 64: 54, 56.
Hashøj, 61: 86-97.
Haslev, 64: 7-18.
Haslev-Freerslev pastorat, 61: 63-65.
Hekkenfeldhuset, 61: 7. 64: 72-75.
Helledegrøften, 64: 27-40.
Hemmeshøj, 62: 8f., 13, 15f.
Herlufsholm, 61: 15.
Holsteinborg, 61: 10. 62: 51f., 71. 63: 26.
Hyllinge, 63: 24, 28-30, 33, 38, 46-48, 54-59.
Højbjerg, 63: 24, 39, 41f., 48-50.
- Idagaard, 61: 49.
- Jystrup-Valsøllille pastorat, 61: 72-74.
- Kanehøj, 65: 85.
Kastrupgaard, 64: 68, 70f., 72-75.
Kjeldstrup, 63: 61-72.
Krummerup, 61: 7-37. 62: 18-50. 64: 65-67, 69.
Krummerup-Fuglebørg pastorat, 62: 19, 24f.
Kvislemark, 63: 24, 35f.
Kyse, 63: 55-59. 64: 50f., 74f.
- Landbytorp hovedgård (St. Frederikslund),
61: 44-46, 49.
Lille Næstved, 61: 8, 14. 65: 96.
Lyngbygaard, 63: 82.
Lystager hovedgård, 61: 43, 45f., 49.
- Marvede sogn, 63: 24.
Mønstrup, 63: 24, 34-37, 43f., 55-58.
Mulstrup, 61: 106f.
- Nordrup-Farendeelse pastorat, 61: 68f.
Nordrup hovedgård (Nordruplund),
61: 44-46, 49.
- Omo, 64: 41-48.
- Pebringe hovedgård (Falkensten),
61: 43, 45f., 47ff.
- Ringsted, 61: 98-118, 62: 74f. 65: 7-23.
Ringsted-Benløse pastorat, 61: 55-59.
Ringsted herred, 61: 53-81.
Ringsted kloster, 65: 7, 21.
- Saltø birk, 65: 100.
Sct. Bendts kirke, 65: 7-23.
Skafterup, 62: 52, 66.
Skovsgaard, 61: 19, 27, 29-31. 62: 21,
30ff., 39.
Skælskør, 64: 27-40.
Skørpinge, 61: 94, 96.
Slagelse, 63: 86-95. 64: 19-25. 65: 48-69.
Slotsbjergby, 61: 86, 89ff.
Slotsbjergby galgebakke, 61: 86-97.
Sneslev, 63: 24, 26-28, 30-34, 36, 38-42, 45,
49-54. 64: 76-78.
Sorø Akademi, 63: 7-21.
Sorø kloster, 63: 7-21, 78, 80. 65: 21, 23.
Stenbæksholm, 65: 96-98.
Sønder Jøllinge, 65: 85, 89f.
- Taarnborg (Tårnholm), 61: 44-46, 49.
Tadse mølle, 61: 12. 64: 74f.
Terslev-Ørslev pastorat, 61: 65-67.
Ting Jøllinge (Norre Jøllinge), 65: 85.
Tjæreby, 61: 82f.
Tornemark, 63: 24, 37.
Torpe, 65: 78.
Troelstrup, 64: 9, 11f.
- Valbygaard, 61: 44-46, 49.
Valsøllille, 62: 74, 80.
Vemmelev-Hemmeshøj pastorat, 62: 7-17.
65: 34-47.
Vemmeløse, 65: 88, 92-96.
Veterslev-Hom pastorat, 61: 59-61.
Vigersted-Kværkeby pastorat, 61: 69-71.
Vinstrup, 61: 7, 13.
- Øster Flakkebjerg herred, 63: 24-59.

ARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 65

1978

HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

Bestyrelsen:

Lektor L. Balslev, Sorø.

Amtsrådssekretær Folmer Christensen, Sorø, næstformand.

Læge K. E. Christensen, Slagelse.

Viceinspektør R. Henneke, Kristinelundsvej 39, Slagelse, kasserer og sekretær.

Gårdejer Carl Jensen, Hanehøjgård, Sneslev.

Landsretssagfører Carl Jonsén, Ringsted.

Gårdejer Peter Kristensen, Aakandegaard, Forlev.

Borgmester Johannes Lyshjelm, Stignæs pr. Skælskør, formand.

Viceinspektør Erik Nielsen, Skælskør.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.

Erling Petersen, Fredensvej 8, 4250 Fuglebjerg.

Revisorer:

Skoleinspektør C. Ph. Carstensen, Slagelse.

Bankfuldmægtig Kai Jensen, Slagelse.

Redaktion af årbogen:

Lektor L. Balslev, Sorø, bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev, og Erling Petersen, Fuglebjerg, med sidstnævnte som ansvarshavende redaktør. Bidrag til årbog 1979 må være redaktøren i hænde senest med udgangen af marts 1979, men helst i god tid inden.

INDHOLD AF BIND 65

Skjoldefrisen i Ringsted – og de manglende våbener	7
Af arkitekt <i>M.A.A. Esbjørn Hiort</i> , Rungsted Kyst	
En vikingegrav fra Vestsjælland	24
Af museumsinspektør <i>Steen Wulff Andersen</i> og <i>Tove Hatting</i> , Haderslev	
Småtræk fra det kirkelige liv i Vemmelev gennem 400 år ...	34
Af gårdejer <i>Peter N. Kristensen</i> , Forlev	
I manufakturhandlerlære i Slagelse 1915–18	48
Af fhv. manufakturhandler <i>Ove Vecht</i> , Skælskør	
En mindetavle i Boeslunde kirke – en forsvunden gård	70
Af viceinspektør <i>Erik Nielsen</i> , Skælskør	
Vederhæftige og uberygtede dannemænd	83
Af <i>Erling Petersen</i> , Fuglebjerg	
Soranerbiografier	103
Af lektor <i>L. Balslev</i> , Sorø	
Litteratur om Sorø amt.....	105
Af <i>A. Strange Nielsen</i> , Næstved	
Historisk Samfund 1977	108
Driftsregnskab 1/ 1976 – 30/6 1977	109
Nye medlemmer pr. 1/4 1978	110
Sognerepræsentanter, der modtager indmeldelser	111
Ældre årbøger	112
Love for Historisk Samfund for Sorø Amt	113
Nyt fra de lokalhistoriske arkiver og Sorø amts museum	114

Skjoldefrisen i Ringsted - og de manglende våbener*

Af Esbjørn Hiort

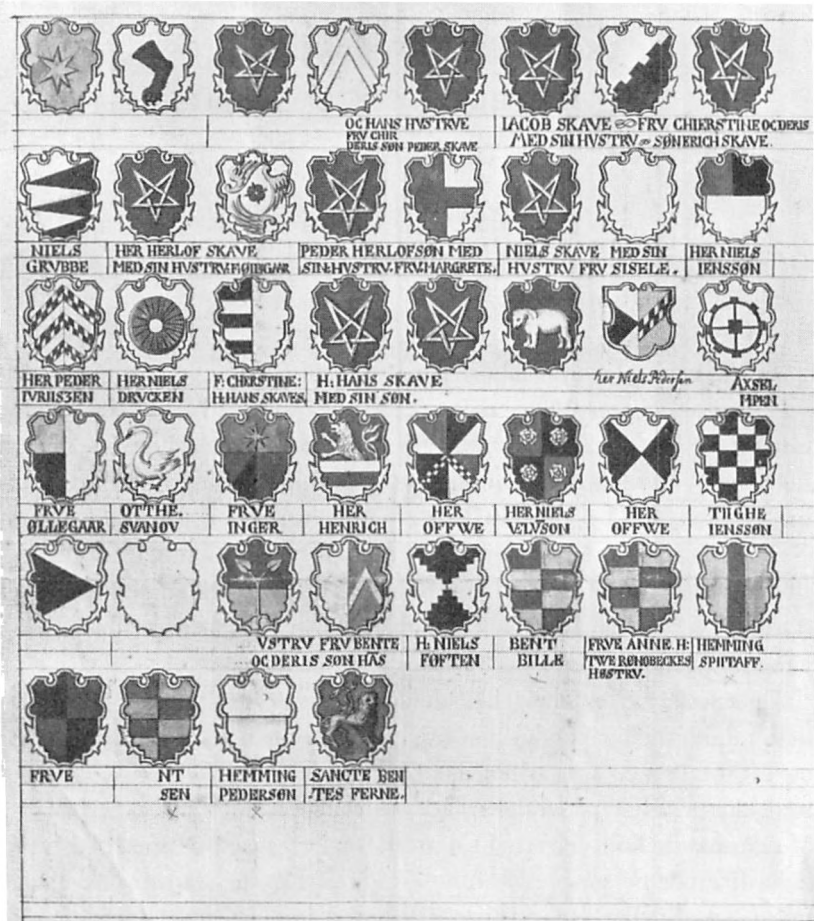
Den store kalkmalede skjoldefrise i Sct. Bendts kirke i Ringsted består i dag af 93 våbenskjolde. To af skjoldene er dog tomme og uden navneangivelse.

Den i 1757 af Søren Abildgaard udførte farvelagte tegning af frisen, som opbevares i Nationalmuseet, omfatter imidlertid 100 skjolde inclusive Ringsted klostres våben samt to fantasivåbener (Sct. Bendts fædrene og mødrene våbener), men på denne tegning er der 10 tomme skjolde (fig. 1 og 2). Ved frisens rekonstruktion i begyndelsen af vort århundrede udelod man de 2 fantasivåbener. Man har altså identificeret 3 af de tomme skjolde hos Abildgaard; der mangler således stadig 7. I det følgende skal der gøres et forsøg på at identificere disse våbener og deres ejere.

De navne, der er knyttet til de enkelte våbener i frisen, tilhører (i det omfang de har kunnet identificeres) personer, der har levet i 1300 og 1400-tallet, og som enten havde skænket gods eller penge til Ringsted kloster, eller på anden måde haft tilknytning til kirken; en del af dem havde købt lejersted i denne. Den yngste af de med sikkerhed identificerede personer er hofmesterinde, fru Anne Meinstorf, der blev myrdet på Sjællands landsting i Ringsted under Grevens fejde 1537.

*) Denne artikel, der først har været offentliggjort i Heraldisk Tidsskrift, nr. 36/1977, genoptrykkes her med tilladelse fra forfatteren og redaktøren af tidsskriftet.

Da arkitekten, professor H. B. Storck i 1899 gik i gang med den gennemgribende restaurering af kirken, var der intet levnet af en op-

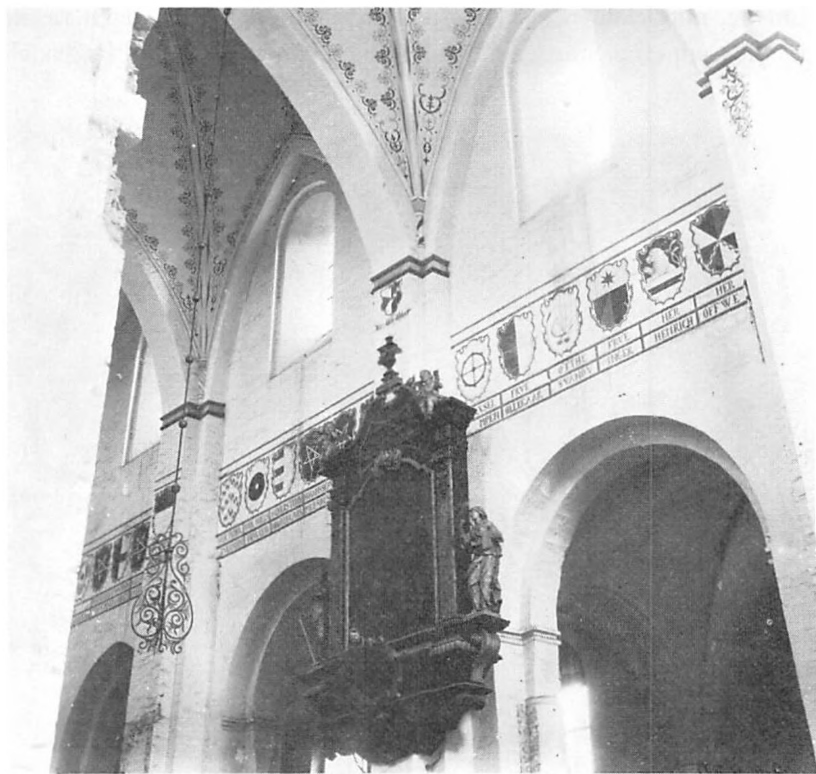
1. Venstre side af Søren Abildgaard's tegning fra 1757. Den viser de 43 våbener, som sad i hovedskibets sydside plus Sct. Bendts fædrene våben, som sad på kirkenes vestvæg. Mange af våbnerne har forkerte tinkturer, og nogle er forvanskede ved tidligere opmalinger. Nationalmuseet.

Skjoldefrisen i Ringsted

rindelig, middelalderlig skjoldefrise. Hvad der fandtes var en række skjolde, som efter Storck's mening tidligst kunne dateres til begyndel-

							
SANCTE BELL TES MØDERE	FRVE INGER	FRVE LEHE.	FRVE CHRISTHE	NIELS BVTZTHE	FRVE MAR- GARETE.	FRVE CHRISTHE AFF LØHVE.	F BENTHE AF FAREHJØS.
							
					MATS FRIS SIN KATTE	HER PEDEK GRVBE. MED FRVER. F. KYRSTHIE. OG F.	
							
BÅDE. SINE BENTHE	HER IOON BALE HORN	HER ANDERS MED SIN HVS FRVE FRV MAREKET	HER NIELS HERLØFSEN	NIELS HERLØFSEN OC SINE. HERLØF NIELS HVS FRVE. GJIDE	HER. HERLØF NIELS HVS FRVE. GJIDE		
							
TEVS. ROSEGÅR OG HÅS HVS FRVE. F. TALE.	HER. HANS BEGHRE.	FRV. GIESSEAF FREDS GAARD.	IS. MEILS. TROP.	HER HENRICK MEILS TROP MED. ST. HV OC DERIS DÅTTER. F. ANE OC HINIS SØN MOENS			
							
STRV. F. MARGRETE HOLGERSON	IEHS GVSE	IEHS LENORSE	IEHS SKAVE	BENT SKAWE	OTTE RAFNSBVRG	HAGVHVS RAFNSBVRG	PEDERHVEDE PLOG
							
	RINGSTED KLOSTERVÅBEN	ANDERS POVER	FRVE KYRSTHIE	SIN SØN CHASTEN			MÆTTER. F. KARENE
							
BARTEL SMEKER	POLNER SHEKER		FRV IDEE MED SIN DÅTER IOH FRV KARINE	IEHS GIRSTINGE	FRVE KARINE IENS GIRSTINGES		

2. Højre side af Soren Abildgaard's tegning. Den viser 56 våbener, nemlig Sct. Bendts møderene våben, som sad på vestvæggen, de 42 våbener i hovedskibets nordside samt de 13 våbener, som sad i nordre korsarm. Nationalmuseet.

3. Våbenfrisen som den så ud før Stock's restaurering af Sct. Bendts 1899–1910. Nationalmuseet fot.

sen af 1600-tallet (fig. 3). Dertil kom, at frisen i tidens løb havde været opmalet så mange gange, at tinkturerne i stort omfang var blevet forkerte, ligesom en del våbenfigurer var blevet forvanskede. Endelig manglede der de skjolde, som havde siddet i kirkens vestligste fag, der var blevet nedrevet efter kirkens brand i 1806 (og som blev genopført af Storck).

Der kunne derfor efter Storck's mening ikke være tale om at bevare frisen, som den var overleveret. Af arkitektoniske grunde ønskede han

den også flyttet højere op, så det passede ham egentlig meget godt, at en rekonstruktion var påkrævet. Storck var en samvittighedsfuld arkitekt, og dertil var han som bekendt meget heraldisk interesseret, hvilket hans store våbenbog jo vidner om. Han lagde stor vægt på, at frisen blev rekonstrueret så korrekt som muligt, og han bad derfor tidens mest kyndige heraldiker, A. Thiset, om at udarbejde et forslag til frisens genskabelse.

Det er så heldigt, at Thiset's håndskrevne betænkning om frisen er bevaret (1), således at vi i dag kan se, hvordan han gik frem, og hvilke betragtninger han lagde til grund for sine forslag til rekonstruktion af de enkelte våbener og navne. Thiset tog, som naturligt var, Søren Abildgaard's troværdige tegning som udgangspunkt, men da den som sagt viste en frise, der i tidens løb var blevet forvansket, måtte han verificere den ved hjælp af andre overleveringer om frisens oprindelige udseende. Til dette brugte han tre kilder: 1) Fru Jytte Gyldenstjerne's Våbenbog, 2) Erich Pontoppidan's *Marmora Danica* og 3) det ældre Adels Lexicon.

Fru Jytte Gyldenstjerne's våbenbog

Denne smukke våbenbog, som opbevares i Rigsarkivet (2), er dateret 1616, og er altså ca. 150 år ældre end Abildgaard's tegning. At fru Jytte har en række af sine våbener og navne fra Ringsted, er der ingen tvivl om. Dels kendes flere af de våbener og navne, som hun gengiver, kun fra frisen i Sct. Bendts, og dels gengiver hun i flere tilfælde navnene i nøjagtig den rækkefølge, som de har i frisen (f.eks. Skave's og Meinstorf's). Der er imidlertid flere mangler ved denne kilde. For det første har hun ikke alle våbenerne og navnene fra Ringsted med (det kan skyldes, at våbenbogen er defekt), for det andet er våbenerne frie kompositioner, som er indtegnet i en ensartet skabelon; vi kan altså ikke se, hvordan skjoldene i Ringsted så ud på fru Jytte's tid. For det tredje er våbenerne fra Ringsted blandet mellem andre våbener (ordnet systematisk efter våbenmærke). Til trods for disse mangler er fru

Jytte's våbenbog dog den vigtigste kilde til en bedømmelse af, hvordan frisen har set ud i begyndelsen af 1600-tallet. Thiset bygger da også en væsentlig del af sine identifikationer på fru Jytte's værk.

Marmora Danica

Erich Pontoppidans store værk om danske indskrifter er trykt 1739, altså kun en snes år før Abildgaard tegnede frisen. Desværre gengiver den kun skjoldefrisens navne uden heraldiske oplysninger, men den er alligevel en vigtig kilde, fordi den gengiver frisens navne mere fuldstændigt end Abildgaard. Denne kilde har imidlertid samme mangel som fru Jytte Gyldenstjerne's våbenbog, nemlig at den ikke anfører navnene i samme rækkefølge, som de fandtes i frisen, men i alfabetisk orden efter fornavn. De blandes også med navne fra kirkens gravstene og epitafier samt fra et gammelt manuskript, som nævnes i en note i indledningen til fortegnelsen. Disse sidstnævnte navne har forfatteren dog været så betænksom at forsyne med en stjerne.

Fortegnelsen omfatter ialt 120 navne, og trækker man herfra de 9, som er mærket med en stjerne, og yderligere de 11, som stammer fra ligstene og epitafier (som er anført andet sted i Mar. Dan.), får man 100 navne, altså samme antal som Abildgaard har skjolde til. Helt stemmer dette dog ikke, idet tegningen omfatter Ringsted klostres våben samt de to fantasivåbener, som ikke er nævnt i Mar. Dan. Der er altså tre navne for meget. Thiset peger imidlertid på, at Mar. Dan. er kommet til at nævne tre navne to gange. Så stemmer tallet! Mar. Dan. skulle altså have *alle* navnene til Abildgaard's tegning (men som sagt desværre ikke i samme orden som skjoldene). Som vi skal se, baserer Thiset sine rekonstruktioner på, at fortegnelsen i Mar. Dan. er komplet og pålidelig.

Adels Lexiconet

Dette begyndte at udkomme i 1782 og er således 25 år yngre end Abildgaard's tegning. Man skulle derfor tro, at dets angivelser stemte

bedre med denne end med fru Jytte Gyldenstjerne's våbenbog, som er 175 år ældre, men det er ikke tilfældet, tværtimod! Man kan heraf slutte, at Adels Lexiconet ikke bygger på direkte iagttagelser i Ringsted, men på andenhånds kilder, bl.a. fru Jytte's våbenbog og andre våbenbøger – selv om lexiconet i mange tilfælde angiver Ringsted som hjemmel. Nu er Ad. Lex. som bekendt meget upålideligt, det følger blindt sine meddelere og opfinder på grund af disses fejllæsninger af navne og fejlfortolkninger af våbener en mængde adelsslægter, som aldrig har eksisteret (3). Thiset er da også yderst varsom med at basere sine slutninger på denne usikre kilde.

Thiset's rekonstruktion

På basis af Abildgaard's tegning og de her nævnte tre kilder har Thiset ment at kunne verificere 90 våbenskjolde med nogenlunde sikkerhed (4). De 59 tilhører kendte adelsslægter, medens de 31 er ukendte. Hertil kommer så Ringsted klostets våben og de to fantasivåbener.

Thiset har altså identificeret 3 af de 10 tomme skjolde på Abildgaard's tegning, nemlig Peder Bagge's (nr. 34), Hemming Pedersen's (nr. 43) og fru Karine Basse's (nr. 92). Der er altså 7 tomme skjolde, som ikke er identificerede. Ved rekonstruktionen af frisen bevarede Storck to af de tomme skjolde (nr. 15 på Abildgaard's tegning, der nu er placeret som nr. 22, og nr. 100 hos Abildgaard, som nu er nr. 93). Fem tomme skjolde (nr. 53–57 hos Abildgaard) er blevet udsqudt.

De navne, som efter Thiset's teori hørte til de tomme skjolde, var ganske vist „tilovers“ i Mar. Dan.'s fortegnelse, men da disse navne alle var ukendte og som sagt uden heraldiske oplysninger, var de ikke til nogen hjælp.

Reyersen's beskrivelse

Der er imidlertid to kilder, som Thiset sikkert har kendt, men som han ikke har taget i betragtning. Den ene er den i 1779 udkomne beskri-

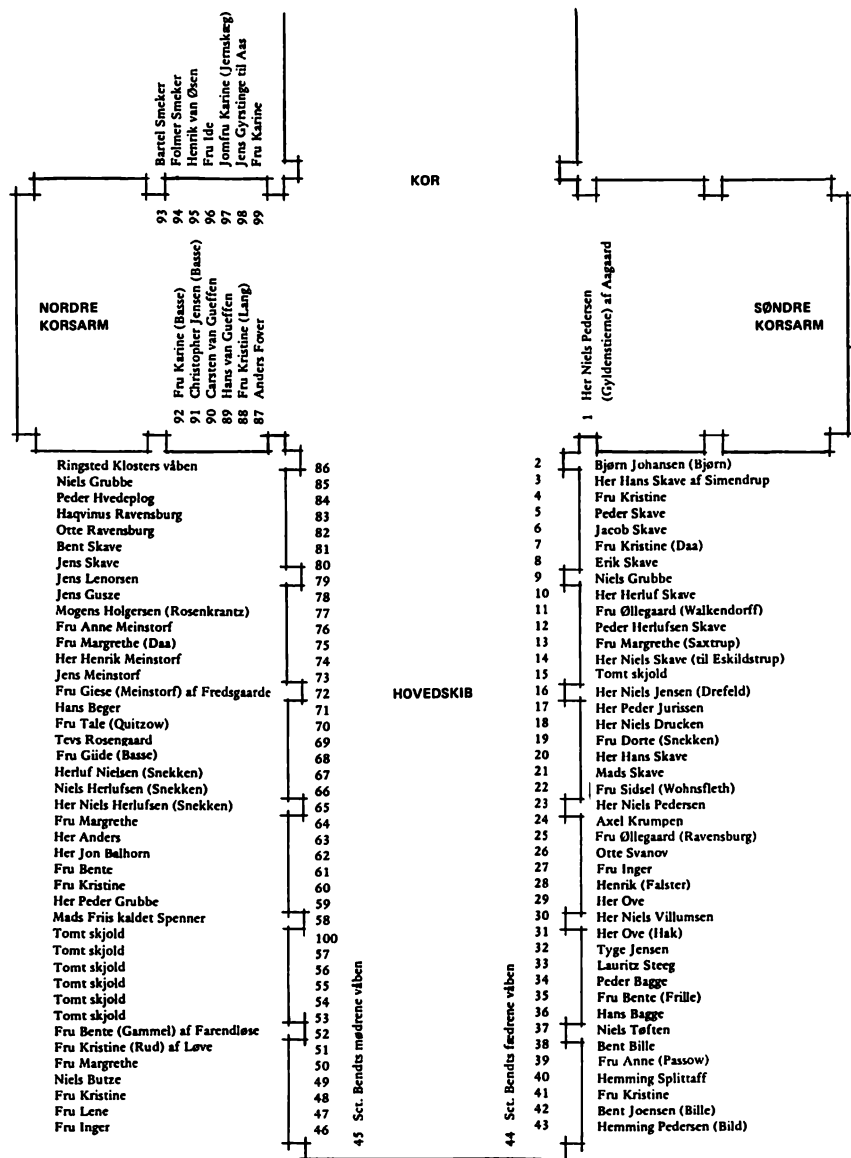
velse af Sct. Bendts forfattet af Andreas Reyersen, som var sognepræst ved kirken 1769–78 (5). Reyersen giver en meget omhyggelig og detaljeret beskrivelse af kirkens seværdigheder, altså også af skjoldefrisen, som den så ud på hans tid. Når Thiset ikke har taget Reyersen's beskrivelse i betragtning, er det naturligvis fordi den er *senere* end Abildgaard's tegning. Sammenholder man Reyersen's beskrivelse med Abildgaard's tegning, ser man da også, at mange tinkturer er blevet ændret i den mellemliggende tid. Det er nok sket ved den opfriskning af frisen, som fandt sted få år før Reyersen udgav sin beskrivelse (6). Det værdifulde ved denne beskrivelse er imidlertid, at Reyersen meddeler, *hvor* i kirken de forskellige skjolde var placeret. (Storck har flere steder ændret rækkefølgen, så det kan man ikke se i dag) (fig. 4). Som vi senere skal se, har dette betydning. Desuden fortæller han, hvad han kan skimte under hvidtekalken af navnerester og tinkturer i de tilfælde, hvor navne og våbener har været overkalkede. Det gør Abildgaard ikke; han tegnede kun, hvad han med sikkerhed kunne se. Det vil føre for vidt her at give eksempler på, hvad dette betyder, det skal kun bemærkes, at Reyersen's iagttagelser i nogle tilfælde bekræfter Thiset's slutninger, men i andre tilfælde gør den tvivlsomme.

Munkens våbenbog

Den anden kilde, som Thiset ser bort fra, er en våbenbog, som findes i Det kgl. Bibliotek (7). På titelbladet står der *Antiquissima Nobilitatis Danicæ Insignia* med en tilføjelse om, at våbenbogen er udført af en adelig munk fra Esrom kloster. Den indeholder 137 våbener (samt en del inskriptionstavler) hentet forskellige steder fra. 56 af disse våbener stammer fra Ringsted, medens 41 (samt inskriptionerne) er fra Sorø (8). Blandt de våbener, der tydeligvis er fra Ringsted Sct. Bendts,

4. Rekonstruktion af våbenskjoldenes placering ifølge Reyersen's beskrivelse 1779. Numrene svarer til rækkefølgen af våbenerne på Søren Abildgaard's tegning. Navnene svarer til Thiset's identifikationer (dog med anv. af moderne stavemåde).

Skjoldefrisen i Ringsted

er der seks, som ikke findes på Abildgaard's tegning af frisen. Disse er følgende:

Et våben uden navn: Delt på skrå af hvidt og rødt, en rød savtakket bræmme i det hvide felt danner en hvid skråbjælke (fig. 5).

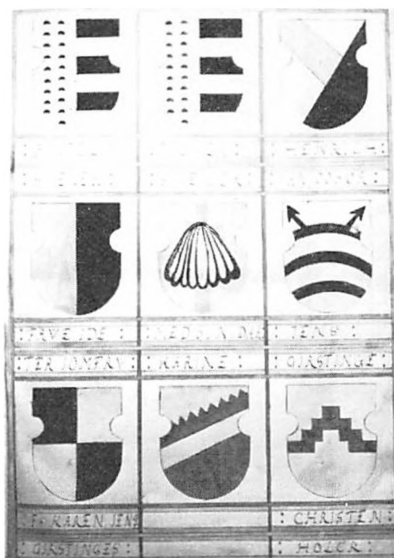
Christen Holck: Syv røde mursten i hvidt (fig. 5).

Oluf Rosensparre: Rød sparre med tre hvide roser i hvidt felt (fig. 6).

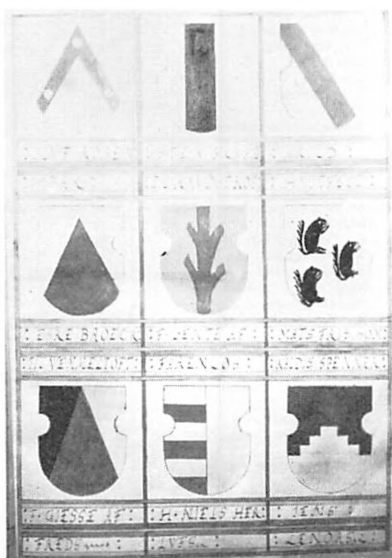
Arild Huitfeldt: Rød skråbjælke i hvidt felt (fig. 6).

Esge Brok til Vemmetofte: Blå spids fra neden i hvidt felt (fig. 6).

Som det fremgår, har våbnerne for Rosensparre og Brahe forkerte tinkturer, hvilket dog er uden betydning (det er der flere våbener, der har). *Det ser altså ud, som om vi her har seks af de syv manglende*

5. Side 3 i „munkens våbenbog“. Alle de viste våbener findes på Abildgaard's tegning med undtagelse af de to sidste i nederste række. Det kgl. Bibliotek.

6. Side 4 i „munkenes våbenbog“. De tre våbener i øverste række og det første i næstøverste findes ikke på Abildgaard's tegning. Det kgl. Bibliotek.

våbener! Men kan det ikke være våbener fra andre steder, som den adelige munk fra Esrom har blandet ind mellem våbenerne fra Ringsted? Det ser ikke sådan ud, for det viser sig, at disse seks våbener passer ind i rækkefølgen af skjoldenes oprindelige placering i kirken, således som denne fremgår af Reyersens's beskrivelse.

For en umiddelbar betragtning ser det ud, som om våbenerne i våbenbogen kun delvis sidder i samme rækkefølge som på Abildgaard's tegning og efter Reyersens's beskrivelse, men en nærmere analyse viser, at der er system i ordningen af våbenerne i munkens våbenbog – blot et andet end hos Abildgaard og Reyersens, der begge begynder i samme ende af frisen og anfører skjoldene fra venstre til højre (se fig. 4). I våbenbogen kommer imidlertid først 1) de syv våbener, som sad i nordre korsarms østside; så følger fra hovedskibets nordside 2) de seks våbener, som Reyersens siger er overkalkede; derefter 3) de fem våbener, som sad på pillerne mellem de seks fag i hovedskibets nordside og 4) resten af våbenerne i hovedskibets nordside bortset fra ni (9). Herefter følger 5) de seks våbener, som sad i nordre korsarms vestside, og endelig 6) følger våbenerne i hovedskibets sydside – men denne række er ikke fuldført (der mangler 43). Desværre sad det syvende af de manglende våbener her (nr. 15 hos Abildgaard), så dette får vi ikke oplysning om hos munken.

Det fremgår af Reyersens's beskrivelse, at der overalt i hovedskibet var seks våbener i hvert fag. Også i munkens bog sidder våbenerne i en rækkefølge svarende til seks og seks hos Abildgaard (når hensyn tages til, at hver syvende sad på en pille). Hos Abildgaard er der imidlertid kun tegnet 5 tomme skjolde på det sted i frisen, hvor Reyersens siger, at alle skjoldene var overkalkede, så man ikke kunne skelne dem (se fig. 2). Til gengæld har Abildgaard et tomt skjold sidst i rækken som nr. 100 (efter fru Karine, Jens Gyrestinges). Men det må være en fejl! Reyersens siger nemlig udtrykkeligt, at rækken af våbener slutter med fru Karine's. Han er ellers meget omhyggelig med at fortælle om rester af overkalkede våbener, så der er grund til at tro, at der ikke

har været flere. Forklaringen er antagelig den, at Abildgaard ved en fejltagelse er kommet til at lade kun 5 af sine skabeloner stå tomme, og da han har afsat nøjagtig 100, altså det samlede antal, har han fået en skabelon tilovers til sidst.

Dette er imidlertid af mindre betydning, idet det første af de seks omtalte våbener (det navnløse) i munkens bog står lige efter fru Karine's (se fig. 5). Det *kan* altså godt være nr. 100 svarende til Abildgaard's tomme skjold! Derefter er der 5 navngivne våbener tilbage, svarende til Abildgaard's 5 tomme skjolde.

Der er altså i høj grad grund til at antage, at vi her har fundet 6 af de 7 manglende våbener.

Thiset's teori

Nu kan der næppe være tvivl om, at Thiset har kendt munkens våbenbog. Når han ikke tager den i betragtning ved frisens rekonstruktion, er det utvivlsomt, fordi de fem navne ikke nævnes i Mar. Dan., og som nævnt baserede Thiset rekonstruktionen på den antagelse, at Mar. Dan. hverken har flere eller færre navne, end der har været skjolde i frisen (når navnene, der stammer fra gravstene og epitafier er trukket fra). Denne teori er imidlertid ikke skudsikker. Adels Lexiconet nævner f.eks. såvel en Henrik som en Niels Busk, der angives at være begravet i Ringsted, men Mar. Dan. nævner kun en Hendrick Buck. Ligeledes nævner Adels Lex. både en Her Jon Balhorn og en Anders Balhorn, ligeledes med Ringsted som kilde, men Mar. Dan. nævner kun Her Jon, hvis navn findes i frisen. Man må vist derfor sige, at overensstemmelsen mellem Mar. Dan. og Abildgaard's tegning er uden større betydning, for hvis der mangler blot eet navn, som vitterligt har været i Sct. Bendts, kan der også mangle flere!

Hvem var personerne?

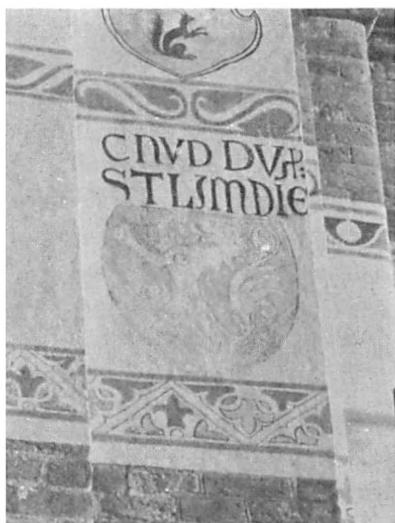
Der er imidlertid en anden omstændighed, som gør, at man kan tvivle på, at de seks våbener har hørt til skjoldefrisen, nemlig at tre af de

navne, der nævnes, er på personer, som levede *efter* reformationen. Man har hidtil antaget, at alle de personer, der nævnes i frisen, levede før den katolske kirkes æra sluttede i Danmark. Steen Brahe til Knudstrup (i Skåne) var imidlertid født 1547 og døde først 1620. En tidligere Steen Brahe til Knudstrup kendes ikke. Han havde ganske vist tilknytning til Sydsjælland, idet han foruden Knudstrup også ejede Bregentved og Tersløse. Men tidsmæssigt passer han altså ikke. Oluf Rosensparre til Skarhult (i Skåne) havde også tilknytning til Sydsjælland, hvor han bl.a. ejede Holmegaard, man han var født 1559. En tidligere Oluf Rosensparre kendes ikke. Arild Huitfeldt må være rigskansleren, idet der ikke kendes nogen tidligere Arild. Han var født 1546 og døde 1609. Også han havde tilknytning til Sydsjælland, idet han var lensmand på Vordingborg og forstander på Herlufsholm. Men tidsmæssigt passer han altså heller ikke.

Det gør de to andre derimod. Christen Holck, som nævnes 1492 og 1502, er stamfader til slægten Holck fra Barritskov i Jylland. Hans tilknytning til Sydsjælland er imidlertid ukendt. Esge Brok er uden tvivl den „Esge Brock de Selandie“, som 1482 blev immatrikuleret ved universitetet i Rostock. Han var søn af Lage Esgesen Brok til Essendrup (Gl. Estrup), som 1472 på mystisk vis arvede Vemmetofte. Denne Esge Brok, der en tid var kannik i Roskilde, døde før faderen (hans broder Niels arvede derfor Vemmetofte), men det er sandsynligt, at han bestyrede Vemmetofte for faderen, og som ældste søn og arving kan han godt have skrevet sig „til Vemmetofte“.

Dr. Nørlund's teori

Hvis de seks våbener har været i frisen i Sct. Bendts – hvad der altså er meget, der tyder på – kan det underbygge den teori, som dr. phil. Poul Nørlund har fremsat (10), og som går ud på, at der slet ikke har været nogen *middelalderlig* skjoldefrise i Sct. Bendts! Han fandt det nemlig påfaldende, at man ikke fandt nogen skjoldefrise fra 1300 og 1400-tallet, da man fjernede den eksisterende frise. Man fandt fak-

7. Hertug Knud af Estland's våbenskjold i Sct. Bendts. E. H. fot.

8. Peder Krumpen's våbenskjold i Sct. Bendts. Det blev fjernet ved Storck's restaurering og opbevares nu i kirkens museum. Møllehulets farve er gul-brun. Nationalmuseet fot.

tisk kun to middelalderlige våbenskjolde. Det ene var hertug Knud's våben, som dr. Nørlund mente måtte være ældre end 1300 (fig. 7). Denne hertug Knud var Valdemar den II's uægte søn, som døde 1260. Det andet middelalderlige våben var et Krumpen-våben, som sad på en af gjordbuerne (fig. 8). Det har tilhørt en Peder Krumpen. Han kendes ikke fra dokumenter, men Krumpen-slægten sad i 1400-tallet på herregården Ravnstrup, og Peder Krumpen har nok været fader til den Esben Pedersen (Krumpen), som nævnes 1395–1407.

Udover disse våbener fra middelalderen fandt man dog spor af en frise med renaissanceskjolde (fig. 9). Våbenerne og navnene fra denne ældre frise (som kun omfattede 12 våbener), gik igen i den eksisterende frise (men kun delvis i samme rækkefølge).

Dr. Nørlunds teori gik derfor ud på, at hele frisen kunne være konstrueret i 1500-tallet, og han mistænker, at den kunne være en frugt af præsten Iver Bertelsen's lærdom. Med andre ord et falsum!

Iver Bertelsen, som var kgl. befalingsmand på Ringsted kloster 1571–72 og igen 1580–83, var vitterligt en meget historisk interesseret mand. Han indlagde sig bl.a. fortjeneste ved at sætte kongegravene i stand. Fra 1572–80 var han forstander for Sorø kloster og havde således haft frisen dér for øje. Man kan godt tænke sig, at denne på mange måder aparte mand har tænkt, at „so ein ding must Ringsted auch

9. Resterne af den ældre skoldefrise. De 12 våbener kan tydes således: Hr. Hans Skave med sin hustru frue Kirstine og deres søn hr. Niels Skave / Hr. Herloff Skave med sin hustru frue Ølgar (Øllegaard Valkendorff) / Hr. (Peder) Herloff (søn) Skave med sin (hustru) frue Margrethe (Saxtrup) / (Bent) Bille / Frue Ane (Passow), her Thue Runebeck(s) hustru / Hemming Splittaf / Frue Chirstine (Thott?) / (Bent) Joensen (Bille). Disse våbener og personer forekommer også i den yngre frise. Ved rekonstruktionen af den yngre frise benyttede Storck skjoldformen og de gotiske minuskler fra denne ældre frise. Nationalmuseet fot.

haben“, og at han på basis af klosterets gavebreve, skøder etc. har komponeret en skjoldefrise med navnene på klosterets velgørere gennem et par århundreder. At han så har medtaget nogle samtidige stormænd – bl.a. rigets kansler – kan han have haft sine egne grunde til.

Man har dog af flere grunde svært ved at tro, at frisen skulle være een mands værk. Dels skulle han altså ikke blot finde henved hundrede navne frem, han skulle også finde frem til de pågældendes våbener (og komponere de ukendte!). Dels skulle man tro, at hvis en historiker komponerede en sådan frise, ville han lægge kronologien til grund (den ville jo klart fremgå af gavebreve, adkomstbreve etc., som altid er tinglyste og daterede), men der er intet i frisen, der tyder på en kronologisk orden.

Thiset mente da også, at de oprindelige navne og skjolde har været anbragt med store mellemrum forskellige steder på vægge og hvælvinger, og efterhånden som antallet er vokset, har man fyldt mellemrummene ud, indtil man i slutningen af 1500-tallet har anbragt dem i en samlet frise uden kronologiske eller heraldiske hensyn og med en fælles skjoldskabelon. Det er måske her, at vi skal finde Iver Bertelsen's indsats.

På den tid, da Iver Bertelsen var befalingsmand på Ringsted kloster, skete der en hel del i kirken. Den fik nyt spir, som blev bekostet af landsdommeren i Ringsted, Lave Beck til Førsløv (der også var en initiativrig mand), og som sagt lod Iver Bertelsen kongegravene sætte i stand. Der er grund til at tro, at der har været tale om en større reovering af kirken, og at denne var foranlediget af en stor begivenhed, som fandt sted i kirken den 8. juli 1584. På denne dag blev Frederik II's lille søn Christian (IV) hyldet på Sjællands landsting. Da var Iver Bertelsen ganske vist død året før, men forberedelserne havde stået på i længere tid. Måske er det ved denne lejlighed, at de middelalderlige kalkmalede våbenskjolde, der, som Thiset mener det, sad i malerisk uorden, er blevet fjernet til fordel for en regulær frise. Altså en rekonstruktion svarende til den Storck foretog 300 år senere.

NOTER

1. Nationalmuseets bibliotek.
2. Gen. og herald. saml. generalia in folio nr. 48.
3. Se Nyt dansk Adelsleksikon, side 343 f.f.
4. Nogle af Thiset's identifikationer må i dag anses at være tvivlsomme, men det falder uden for denne artikels rammer at komme ind på disse tvivlstilfælde. Det skal dog nævnes, at nr. 68 (se fig. 2 og 4) næppe er et Bassevåben, idet de nye Basser's vædderhorn ikke var krydslagte. Krydslagte vædderhorn førtes derimod af væbneren Jep Tordsen 1450 og væbneren Torbern Nielsen 1455.
5. Andreas Reyersens: Beskrivelse over Sct. Bendts Kirke i Ringsted, 1779.
6. Reyersens, side 29.
7. Gl. kgl. saml. nr. 1008.
8. Det kan lyde mærkeligt, at en munk fra Esrom tegner en våbenbog med våbener hovedsagelig fra kirkerne i Sorø og Ringsted, men forklaringen er nok, at Esrom kloster ved reformationen blev lagt under abbeden i Sorø, og 1559 blev de sidste 11 munke fra Esrom overflyttet til Sorø kloster. Hvorfra de øvrige våbener i munkens våbenbog stammer fra, er ikke klart, dog menes 8 – måske 24 – at stamme fra Aal kirke i Jylland, se herom Knud Prange: „– og 8 våbener fra Aal kirke“. Fra Ribe Amt 1975.
9. 9 våbener svarer til een side i våbenbogen. Det kan indicere, at den eksisterende våbenbog er en kopi af en oprindelig, idet de 9 våbener åbenbart har siddet før side 7 i den eksisterende bog. Den oprindelige våbenbog har måske været overleveret defekt med løse blade, hvilket dels kan forklare de manglende våbener, dels at Sorø og Ringsted er blandet mellem hinanden. Kopisten har åbenbart ikke set friserne.
10. I afhandlingen om kalkmalerierne i Mogens Clemmensens: Ringsted kirke, 1927.

En vikingegrav fra Vestsjælland

Af Steen Wulff Andersen og Tove Hatting

I Nationalmuseets vikingetidsudstilling ligger næppe synligt i bunden af et skab to velbevarede hestebidsler, nogle stykker jernkæde og et par jernkroge. Disse sager blev sammen med knogler af to heste, en hund, et får og lårbenet af et menneske i 1939 fundet i en grusgrav ved Gryderup nær Boeslunde. (1) De rustne jernsager syner ikke af meget, men alligevel er de en nærmere omtale værd, idet de repræsenterer én af de forholdsvis få hestebegravelser, vi kender fra vikingetiden. (2) Desværre er der ikke mange oplysninger om fundforholdene. Finderen oplyste, at sagerne stammede fra en grubeformet nedgravning knap 1 m under jordoverfladen i kanten af grusgraven, men ved Nationalmuseets ankomst var alle spor af graven væk. (3) Der kan således ikke siges noget om gravens udseende, ligesom der kun kan gisnes om, hvor meget af gravudstyret, der er gået tabt.

Fundets 2 bidsler er næsten ens (fig. 1). De består af et todelt bid, der udefter afsluttes af 2 sæt modstillede øskener. Gennem det forreste hul sidder parerstangen, som ved hjælp af et Y-formet beslag er forbundet med en ganske smal kindplade, hvori hestens kindrem har været fastgjort. I den yderste øsken sidder et jernbeslag, hvortil tømmen har været bundet. Denne form for bidsler er karakteristiske for 900-tallet, den yngre del af vikingetiden. Typen adskiller sig markant fra de betydeligt simple bidsler fra foregående århundreder, og den opfattes derfor almindeligvis som opstået under fremmed påvirkning. Ændringen af bidselformerne falder sammen med fremkomsten af en

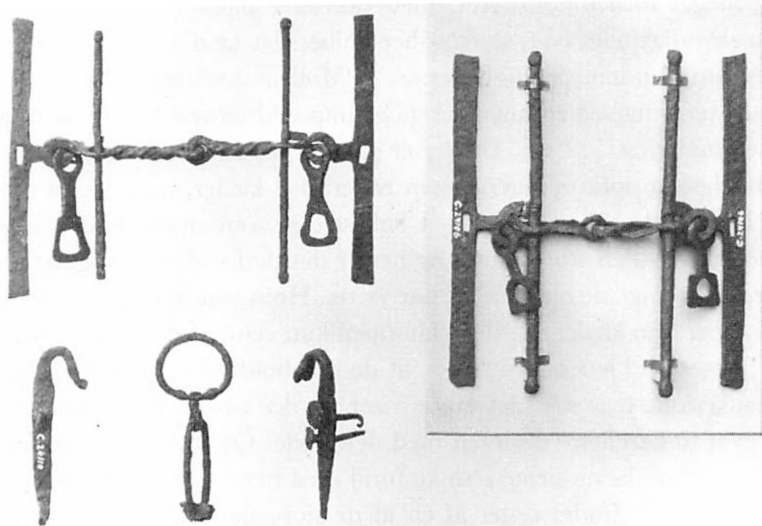

Fig. 1: Bidsler m.v. fra Gryderup (fot.: L. Larsen).

ny type stighbøjler, og højst sandsynligt skal oprindelsen til disse nye former for hesteudrustning søges hos de ungarske rytterfolk, der på dette tidspunkt optræder hærgende på den europæiske arena (4).

Jernkæderne består af kraftige kædeled, der er knebet sammen på midten (fig. 2). Det længste stykke måler 1,94 m og er sat sammen af 31 led, og i den ene ende sidder en stor flad jernring. De øvrige kædestykker foreligger i 3 mindre bidder med fra 3 til 16 led. En af disse stumper er ligeledes forsynet med en flad jernnøse, der dog i form afviger noget fra den førnævnte. Disse stumper, der tilsammen måler 1,83 m, har sikkert oprindelig udgjort ét sammenhængende stykke omtrent af samme længde som den lange kæde, idet vi må tænke os, at mindst 2 kædeled à ca. 6 cm er forsvundet.

Lignende kæder med jernringe findes i et par andre danske vikingegrave fra 900-tallet. Det drejer sig om 2 fynske gravfund fra h.h.v. Møllemosegård i Svendborg amt og Søllested i Odense amt (5), beg-

ge meget fornemt udstyret, men desværre ligesom Gryderupfundet usagkyndigt udgravet, så også her kniber det med nærmere oplysninger om fundomstændighederne. I Møllelosegårdsfundet findes 3 flade jernringe og en mængde småstumper af jernkæde, der nu tilsammen måler ca. 527 cm. Da der er gået en hel del kædeled tabt, er det rimeligst at opfatte sagerne som rester af 3 kæder, hver på en oprindelig længde af knap 2 m. – I Søllested-graven er jernkæderne sammenrustet til én stor klump, og her er det derfor ikke muligt at skønne, hvor lange de oprindeligt har været. Højest sandsynligt har der dog blot været to kæder, da der i klumpen kun er to af de flade jernringe. – Begge fund har det til fælles, at de indeholder et par af de såkaldte mankestole, hvis tilstedeværelse viser, at der i hver af gravene er begravet to køreheste sammen med den døde. Og interessant er det, at der i det tredje og sidste danske fund med mankestole (Mammen ved Viborg) (6) findes rester af én af de store flade jernringe, men her

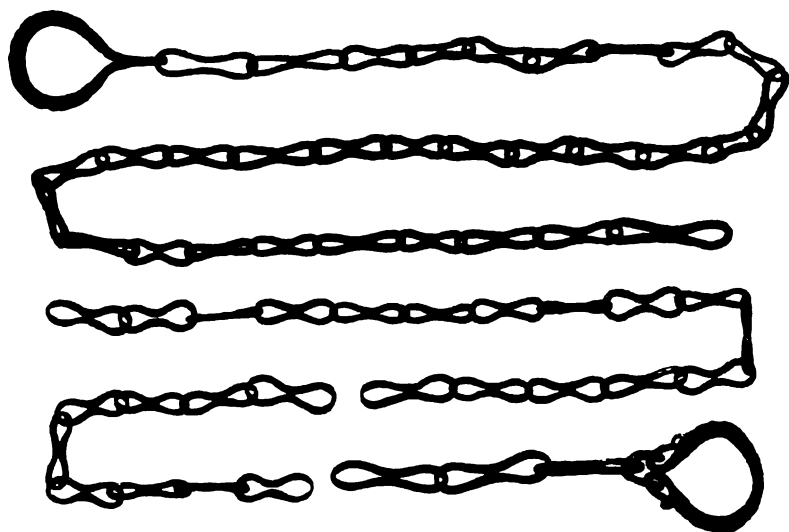

Fig. 2: Jernkæder fra Gryderup (fot.: L. Larsen).

er der ingen kædeled bevaret. Imidlertid er fundet gjort i forbindelse med grusgravning, og højst sandsynligt er flere af fundets genstande gået tabt ved den noget ublide fremdragning.

Endelig er der et skånsk fund, hvori der findes kædestykker og jernring af lignende karakter (7). Der er der tale om 2 ringe og ialt ca. 3 m kæde, der kom frem ved udgravningen til en kælder sammen med en jernkedel, segle, leer, uforarbejdede jernstykker m.v., sandsynligvis en smeds hengemte metallager.

Men hvad har disse mærkelige jernkæder nu været brugt til? Mens det sidstnævnte fund ingen oplysninger kan give os, har de 4 grave det til fælles, at der i dem alle har været medgivet 2 heste. Der er derfor næppe tvivl om, at kæderne med jernringene på én eller anden måde har indgået i hesteudstyret. Der kan ikke være tale om tømmer, dertil er de alt for kraftige og for tunge. F. eks. har de 2 Gryderup-kæder hver vejet ca. 1 kg. I den første fremlæggelse af Søllested-fundet (jvf. note 5) forklares kæderne som „Halskobbel til to Heste“, men dertil synes kæderne både for lange og for kraftige. Sammenlignes kæderne, ses det, at der er en vis sammenhæng mellem antallet af de flade jernringe og den samlede længde af kædestykkerne under skyldig hensyntagen til, at en del kædeled må være gået tabt. Med udgangspunkt i den længste af Gryderup-kæderne er det sandsynligt, at kæderne oprindeligt har bestået af knap 2 m lange stykker, hver afsluttende med en jernring. Af Møllemosegård- og Søllested-fundene kan vi endvidere se, at kæderne er indgået i udstyret til køreheste, og de kan derfor næppe forklares på anden måde end som trækkæder til vogne.

Det er desværre ikke meget, vi kender til vikingetidens vogne. Den rigt udsmykkede vogn i skibsgraven fra Oseberg ved Oslofjorden er den eneste fuldstændigt bevarede (8), men hertil kommer enkelte hjul og andre vogndele (9) samt nogle få afbildninger. Osebergvognen er 4-hjulet og har været forspændt 2 heste, én på hver side af et par tætsiddende vognstænger. Hvordan hestene nærmere har været

Fig. 3: Billedvævning fra Osebergfundet. Rekonstrueret. Bredde ca. 23 cm.
Efter B. Hougen 1940.

fastgjort til vognen, siger fundomstændighederne uheldigvis ikke noget om, men det er foreslået (10), at der fra den forreste vognaksel skulle have gået tove til hestenes seletøj. Baggrunden for forslaget er fund af såkaldte „rangler“, som sammen med kroge og lignende anordninger menes at have siddet i enderne af disse træklinier. Afgørende for tolkningen er det endvidere, at de få vognafbildninger, vi kender fra den yngre jernalder, netop synes at være forspændt på denne måde. På den enestående billedvævning ligeledes fra Osebergfundet (fig. 3) er der således 3 forspændte vogne, én til persontransport og to arbejdsvogne. På alle tre ses der tydeligt liner gående fra hestens seletøj til enderne af forreste vognaksel. Og på et par af de lidt ældre gotlandske billedsten gentager dette forhold sig (11). Tydeligst er vogn-

afbildningen på stenen fra Alskog K. (fig. 4), som kan dateres til 700-tallet.

Dette norske og svenske sammenligningsmateriale passer jo fint med den foreslåede forklaring på Gryderup-kædernes anvendelse. Ganske vist lader det i de viste eksempler til, at man har brugt trækliner og ikke trækkæder, men tilfælde med en jernkæde i forbindelse med „rangler“ kendes dog også (12). Mærkeligt nok findes der ingen af disse „rangler“ i Danmark, men vi må have lov til at formode, at der indenfor det store vikingeområde har været visse regionale forskelle,

Fig. 4. Billedsten fra Alskog K., Gotland. – Efter S. Lindqvist 1941.

hvad angår denne vogntekniske detalje. – Kæderne har som sagt i den ene ende været fastgjort i hestenes seletøj, mens den karakteristiske store flade ring efter alt at dømme er sat ind over enderne på forreste hjulaksel, hvor en tværtap sandsynligvis har forhindret dem i at falde af. At der i Møllemosegård-fundet synes at have været 3 kæder, er vanskeligt at forklare, idet der her efter mankestolenes antal at dømme kun har været to heste på linie med Gryderup- og Søllestedgravene, men muligvis har man her haft en ekstra trækkæde fastgjort et eller andet sted til vognen for at fordele trækket bedre.

Pudsigt nok er kæderne ikke det eneste i Gryderup-fundet, der kan sættes i forbindelse med et køretøj. De 2 jernkroge, der ses på fig. 1 nederst til venstre, må have siddet et eller andet sted på vognen (13). Hvad der har været formålet med dem, er svært at sige, men det kan ikke udelukkes, at trækkæderne netop har siddet fast i disse kroge og ikke i forakslen som foreslået ovenfor. – Den sidste genstand fra fundet, som ses på fig. 1 mellem de 2 jernkroge, er et såkaldt snurreled til seletøj. Det består af en rund og en oval jernring, som indbyrdes er forbundet med en lille tap, der bevirker, at de to ringe frit kan bevæge sig i forhold til hinanden. I den modsatte ende af den ovale ring sidder fastrustet en lille rest af en læderrem. Også her er det svært præcist at pege på, hvor i seletøjet dette beslag har haft sin plads, men et rimeligt sted at anbringe et sådant led, ville være på den rem, der har båret vognstangen oppe.

Et fragmentarisk lårben er som sagt det eneste, der er tilbage af gravens hovedperson, og det giver ikke mange muligheder for en karakteristik af vedkommende. Hesteknologerne stammer som nævnt fra to individer, men desværre er de for mangelfuldt bevarede til at kunne alders- og kønsbestemmes, ligesom det heller ikke er muligt at bedømme de racemæssige tilhørsforhold. På grundlag af de tre underkæbegrene, der er til stede, samt et enkelt mellemfodsben kan man dog skønne lidt om dyrenes størrelse. Underkæbegrenene er reelt større end både gotlandsrussen og den islandske hest, men viser stor over-

ensstemmelse med den storhovede norske fjordhest. Skulderhøjden hos fjordhestene varierer mellem 134 og 143 cm, mens den ene af Gryderup-hestene kan beregnes til at have været ca. 150 cm (14). Gryderup-hestene kan da beskrives som en mellemstor harmonisk bygget hest, og de har formodentlig været meget lig de nutidige skandinaviske racer som Dølehesten og den nordsvenske og finske hest.

Sammen med hestene er fundet store dele af skelettet af en hund. Heller ikke dette skelet er fuldstændigt, og desværre er også her kun stumper af kraniet til stede. Intet af snudepartiet eller kæberne er bevaret, hvorfor en beskrivelse af dyret må blive mangelfuld. De velbevarede lemmeknogler viser, at der er tale om en ret stor og kraftig hund med en skulderhøjde på ca. 66 cm. Andre fund af hunde i vikingetidsgreve viser en ret stor variation i størrelse og type, således at man aner om ikke racedannelse i moderne betydning så dog en opdeling i former efter behov, smag og brug. I en grav fra Lejre ved Roskilde er fundet en såkaldt knæhund, eller hvad man i dag ville kalde en skødehund. Den havde en skulderhøjde på ca. 38 cm og har sandsynligvis været af type som malteserterrieren, der er afbildet så tidligt som 900 f. Kr. (15). Oftest er det dog store hunde, der har fulgt vikingen i graven. I en grav ved Næstved lå en hund, der har været ca. 60 cm over skulderen og haft et smalt og ret langt hoved. Typen er meget lig den russiske setter, men naturligvis kan man ikke vide, om den har haft denne races ydre karakter. I en vikingegrav på Lolland (Errindlev) er fundet en hund, der i meget minder om en russisk mynde, og også i nordboernes vesterbygd i Godthåbsfjorden er myndeagtige hunde fundet i flere eksemplarer. Gryderup-hunden er på størrelse med disse mynder, men uden at have hele kraniet, er det ikke muligt at bestemme typen nærmere.

Gryderup-fundet hører – på trods af sit lidet prangende indhold – til en lille eksklusiv gruppe af vikingegrave. Grave med rytter- og hestestudstyr er sjældne og ofte meget fornemt udstyret, f.eks. med sølvbelagte stigbøjler, sporer, seletøjsbeslag eller våben; udstyr der uden

tvivl har været forbeholdt samfundets øverste. Som vi har set det, har heller ikke vognen været almindelig. Den har haft ret begrænsede anvendelsesmuligheder på en tid, hvor vejene i bedste fald kun bestod af et par opkørte hjulspor. – Fordelingen af vikingetidens heste- og ryttergrave er mærkelig uens. Det nordvestlige Jylland har en markant koncentration, og det samme er tilfældet for egnen omkring Slesvig samt Fyn/Langeland. Men også på Vestsjælland er der en lille klynge, der foruden Gryderup omfatter en grav tæt ved Trelleborg, én ved Tissøs sydbred og én nær Sorø (16). De fleste af ryttergravene er fra 900-tallet, og man må se dem som et udtryk for opblomstringen af et aristokrati i forbindelse med de politiske begivenheder, der i dette århundrede endelig fører til rigets samling. Man kunne så fristes til at tro, at de områder, hvori ryttergravene er koncentreret, har været særligt betydningsfulde i denne proces, men det er nu næppe helt så enkelt. At Slesvig-området med den vigtige handelsby Hedeby har spillet en central rolle er rimeligt nok, men hverken i Nordvestjylland eller på Fyn/Langeland findes der på dette tidspunkt efterretning om byer eller andre politisk/økonomiske centre, der kan forklare koncentrationen af rige grave. Og endvidere er det påfaldende, at der omkring Jelling, der jo fra historiske kilder vides at have spillet en vigtig rolle i rigssamlingen, slet ikke kendes ryttergrave. Muligvis skal forklaringen på den uens fordeling snarere søges i det noget mere prosaiske forhold, at ryttergravskoncentrationen til en vis grad synes at falde sammen med de områder, hvorfra der netop kendes flest gravpladser fra 900-tallet, og set ud fra denne betragtning bliver ryttergravene mere et billede af den almindelige gravfordeling, end de bliver et billede af den faktiske politiske situation.

HENVISNINGER

- (1) Boeslunde s., Slagelse h., Sorø a., Nationalmuseet I nr. C 24106-12, sb. 73).
- (2) jvf.: Müller-Wille: Pferdegrab und Pferdeopfer im frühen Mittelalter, Abb. 30; i: Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 20-21. 1970-71.
- (3) Besigtigelse ved G. Kunwald og P. V. Glob. Det oplystes, at der ofte tidligere var fundet menneskeknogler i grusgraven.
- (4) K. Thorvildsen: Ladbykibet, 1957, s. 71.
- (5) Møllemosegård, Hillerslev s.: Nordisk Tidsskr. for Oldkyndighed I, 1832, s. 192. Acta Archaeologica VII, 1936 nr. 80 – Søllested, S. s.: Antiquarisk Tidsskr. 1861-63, s. 16 ff. Acta Archaeologica VII, 1936, nr. 79.
- (6) Acta Archaeologica VII, 1936, s. 104. Nationalmuseet I, C 1071. På grund af fundets sammensætning er det rimeligst som Brøndsted at tolke det som et gravfund.
- (7) Nosaby nr. 9, M. Strömberg: Untersuchungen zur jüngeren Eisenzeit in Schonen II, 1961, s. 69.
- (8) St f.eks.: Klindt-Jensen og Wilson: Vikingetidens kunst 1965, pl. IX.
- (9) F. eks.: M. Schou Jørgensen: Oldtidsvejene ved Risby, Hist. samfund for Præstø amt. Årbog 1976 + E. Roesdahl: Fyrkat II, 1977, s. 131.
- (10) B. Almgren (ed.): The Viking, Gøteborg 1967 (1972), s. 237.
- (11) S. Lindqvist: Gotlands Bildsteine I, 1941, fig.: 135, 180.
- (12) Se O. Rygh: Norske Oldsager, Christiania 1885, nr. 464.
- (13) Jvf. J. Petersen: Vikingetidens redskaper, Oslo 1951, s. 58.
- (14) Beregnet ud fra den såkaldte Kiesewalters faktor (28,1) på grundlag af totallængden af mellemfoden, som er 533 mm.
- (15) Jvf. – Forums bog om hunde, 1973.
- (16) J. Brøndsted, Acta Archaeologica 1936, nr. 106, 108 og 109.

Småtræk fra det kirkelige liv i Vemmelev gennem 400 år

Af Peter N. Kristensen

I den lange række af præster, som har haft deres gerning i Vemmelev-Hemmeshøj sogne, er der adskillige markante personligheder, som er kendte udenfor deres sognes grænser, og derfor kan det måske have interesse at kaste et tilbageblik på dem.

Den første præst i Vemmelev efter reformationen var hr. Knud Boesen, om ham vides kun, at han blev den første herredsprovst.

I bogen om St. Mikkel's kirke i Slagelse skriver P. Severinsen i et afsnit følgende: Christian den Tredies sejr var reformationens sejr.

Ved kirkeordinansen af 2. september 1537 sattes der regler for kirken fortsatte liv og praksis under de nye forhold, og samtidig indviedes de nye biskopper og iblandt disse Peder Palladius for Sjællands stift.

Han nåede personligt rundt i alle sogne, og et mindesmærke herom har han efterladt i sin visitatsbog.

Han lavede den ordning, at hvert herred skulle blandt sine præster vælge en provst. Den første provst blev hr. Knud Boesen, Vemmelev, han var åbenbart den ældste og blev således den første provst i Slagelse herred, det blev dog kun en kort tid, idet han døde 1542.

I dette år var biskop Peder Palladius i Slagelse og samlede en del præster den 27. juni, og han spurgte disse: „Hvad os tykkes om Heininge Kirke om Hr. Hans Mortensøn, som en Tid lang havde været dær Sognepræst og nu var vel forset med to bedre Sogner, Vem-

melev og Hemmeshøj, burde længer have fornævnte Heininge, efterdi han nu var saa vel med bedre Sogner forset“?

Det synes præsterne ikke, hvorpå biskoppen fortsatte: „Hvad om en Mand, som med Tiden blev kaldet til at være Kapellan til St. Miksels Kirke, finge fornævnte Heininge“?

Ja, det synes præsterne også, og de trykkede deres signeter under et åbent brev, der udtrykte dette.

Med dette brev drog Dr. Peder til kongen, som stadfæstede denne ordning den 28. august 1543.

Hr. Hans Mortensøn var så kommet til det store embede i Vemmelev–Hemmeshøj og har måttet give afkald på indtægterne fra Hej-

Det gamle Vemmelev år 1900.

ninge, det blev dog kun kort tid, han var præst i Vemmelev, idet han døde 1544, han afløstes af Hans Hansen, som virkede i sognene fra 1544 til 1596.

Hans Hansen blev afløst af Jørgen Jensen, som ikke efterlader sig noget smukt eftermæle, idet han blev afsat af kongens lensmand på Antvorskov, Ebbe Munk. Præsten førte et uskikkeligt levned til stor forargelse for menigheden, han afsattes og forvistes, men trods dette oplyses det dog, at Jørgen Jensen har ladet alterkalken forgyldte og desuden ladet opsætte et epitafium for sin forgænger. (Wibergs præstehistorie).

Hans efterfølger blev i 1614 Søren Nielsen Flenstrup, som efter 11 års præstegerning døde i embedet 1625.

Ifølge kaldsbrevet blev den hæderlige og vellærde Carl Lauge Mogensen Krommerup, som havde studeret ved Københavns Universitet, kaldet til sognepræst i Vemmelev, han døde i 1640.

Nr. 7 i den langs kæde er pastor Anders Madsen, som blev hårdt ramt under krigen mod svenskerne, præstegården blev lagt øde, og selv fik han en pistolkugle i ryggen af en svensk rytter, dette bragte ham i stor armod.

Efter et klagebrev til lensmand Hugo Lützwow på Antvorskov gav kongen ham ret til at få udbetalt 200 rdl. af kirkens beholdning til præstegårdens reparation. Han døde den 4. juli 1691.

M. Rasmus Schnabel, ordineret i 1682, blev kaldet til Vemmelev 1691, og i året 1711 blev han provst.

Han fik en lang præstegerning, idet han var i embedet indtil sin død 1727, hvorefter han efterfølges af sin søn, residerende kapellan i Ledøje-Smørum, Hans Rasmussen Schnabel, men havde faderens tid i embedet strakt sig over mange år, blev sønnens kun kort, idet han døde efter tre års forløb den 25. januar 1730. Hans broder Bernhard Schnabel var student fra Slagelse og blev senere en bekendt skolemand som rektor i Roskilde.

Hans Henrik Røeder, residerende kapellan i Viborg, blev kaldet til

Vemmelev den 26. januar 1731 ,men døde allerede 14. marts 1738, hans enke, Anna Gregersdatter Zimmer, blev senere gift med sognepræst Elias Hansen Svane i Sorterup.

Efter pastor Røeders død blev der ophængt et epitafium i kirken til minde om ham, det er forsvundet.

Søren Peder Tuxen blev kaldet til sognepræst i Vemmelev den 3. april 1738; han kom fra Frederiksborg slotskirke og var født i Hornum ved Viborg. Han blev ved tiltrædelsen i Vemmelev provst.

Arnskov fortæller i sin bog om Slagelse, at den 8. maj 1761 blev velædle og højlærde pastor Christian Ørsted sognepræst til St. Peders kirke og Antvorskov slotskirke begravet i den åbne begravelse i St. Peders kirke og prædikenen blev holdt af provst Søren Tuxen fra Vemmelev.

Det var en storslået begravelse, som sognepræsten fra Vemmelev skulle foretage, idet ligfølget bestod af de højadelige, magistraten og flere. Hele skolen sang ,alle byens klokker ringede, og der blev givet lys til alteret.

Det har sikkert været en af mærkedagene i provst Tuxens liv.

Slotspræst Ørsted fik to berømte sønnesønner, nemlig brødrene Ørsted, som blev kendt over hele verden.

Året efter, den 20. maj 1762, blev den gamle provst Tuxen udsat for en frygtelig begivenhed, der rystede ham stærkt, idet det meste af Vemmelev by brændte sammen med præstegården.

Provst Tuxen skriver på det første blad i den nu bevarede kirkebog fra Vemmelev/Hemmeshøj sogne 1762–1795, at han indretter den nye kirkebog efter, at de tvende forrige (en meget gammel og en nyere fra 1730) blev tilligemed mit eget bibliotek opbrændt i den ulykkelige ildsvåde, som den 26. maj overgik en del af denne by og præstegården tillige. Herren holde sit forsyns øje herefter både over gården og byen ,at ingen af delene nogensinde mere skal friste slig, ulykkelig skæbne.

Provst Tuxen fik et langt virke ,der har sikkert foregået brydninger i sognene i hans sidste leveår kort før stavnsbåndets ophør, hvor

så mange af bønderne skulle blive selvejere, og det smukke Antvorskov slot, som havde domineret hele egnen, stod for fald.

Efter 33 år som sognets præst døde han den 27. januar 1771 i sakristiet i Vemmelev kirke, han havde den dag foretaget 3 begravelser og forrettet tjeneste i annekset og sank sammen i skriftestolen ramt af apopleksi, 72 år gammel.

I Vemmelev kirkes våbenhus hænger et epitafium, det er ret ejendommeligt og gengives derfor:

„Mindetavle over Hr. Søren Tuxen, født i Hornum Præstegaard, Viborg Stift, 1701, Medtjener ved Frederiksborg 1728, Sognepræst til disse Menigheder 1738, Provst 1758, Søndag Septuagesima 1771 gik han her i Sakristiet ind i en sagte og salig Død og til den evige Sabatshvile i Himmelen, hvor han af en kær Ægtefælle favnes, men savnes af sin efterlevende og dybt sørgende, hjertehulde Hustru Rebecca Bagger.“

Lang indskrift med gyldent kursiv på sort; rammeværk i rokoko af eg.

Den følgende præst i Vemmelev fik kun en kort virketid. Hans Georg Reutel havde en tid været hovmester på Holsteinborg hos enkegrevinde Holstein, af hvem han blev kaldet til Vemmelev, men han døde allerede 2 år efter i København.

Hans efterfølger blev Anders Severin Balle, som havde embedet i 20 år, han døde den 15. februar 1794 og var gift med Christine Rebekka Dølner, de efterlod sig 12 børn.

Lucas Kåre Johannes Smidt, født i Gudbrandsdalen, blev kaldet 21. marts 1794 og døde allerede 16. september 1798.

Den 28. november 1798 blev residerende kapellan i Korsør og Tårnborg, Micael Gottlieb Birchner, kaldet til embedet i Vemmelev/Hemmeshøj. Men pastor Birchner døde i Korsør 1. december 1798, inden han blev indsat i Vemmelev.

Hans grav findes på Korsør kirkegård. Pastor Birchners enke mi-

stede pensionen, ganske sikkert fordi han havde pådraget sig kanceliets unåde ved sin energiske kamp for trykkefriheden.

I Nyrups og Krafts litteraturleksikon anføres han som lærd og selvtænkende.

Den 14. december 1798 kaldtes sognepræsten for Slotsbjærgby/Sludstrup til Vemmelev/Hemmeshøj menigheder. Det var Jacob Lemvigh, født i København 22. september 1748.

Han var også provst for Slagelse herred, og desuden blev han amtsprovst. Provst Lemvigh blev endtlediget fra embedet i 1826 og døde 24. juni 1831 i Slagelse og blev begravet på St. Peders kirkegård.

Da provst Lemvigh var 75 år, fik han kapellan, nemlig den unge teologiske kandidat Hans Agerbech, som blev hans medhjælper i fire år.

Provst Nissen fortæller om ham i „Historisk Samfunds Årbog 1918, at hans redelige og stilfærdige gerning bar gode frugter i menighederne, han var mild og elskelig, han skrev senere salmen „Uforsagt, vær på vagt“.

Provst Lemvighs efterfølger blev Peter Rahr Duus, som var født på herregården Nordruplund.

Pastor Duus var selv en ivrig landmand, som dyrkede den store præstemark med dygtighed og var en ret kendt præst, han havde tidligere været i Hårslev og var da tillige forstander for det institut, som lensgreve Holstein havde oprettet på Fuirendal.

For landhusholdningsselskabet berejste pastor Duus Sorø amt og udgav i 1840: „Bidrag til Kundskab om de danske Provinsers nærværende Tilstand“.

Pastor Duus skriver her:

Husfliden i bondestanden udretter, især hvad det kvindelige personale angår, vist nok alt, hvad der med billighed kan fordres.

Husmoderen med sine døtre og tjenestepiger holder ved egen og deres flid huset vedlige med alt det fornødne af uldent og linned,

ikke alene til familien selv men også til tjenestefolkene, hvis løn for en del består i vadmel og lærred.

Hvorimod karlene gør den sørgeligste anvendelse af de lange vinteraftener, thi enten lægger de sig, når nadveren er fortæret, eller hvad værre er, samler de sig med andre af byens karle, hvor kun kortspil og svir er genstand for deres virksomhed.

Pastor Duus anbefalede, for at mindske dette onde, en nyttig anvendelse af fritiden, således at hver bonde indrettede en arbejdsstue, hvor de kunne udføre husflidsarbejde og anbefalede de landøkonomiske foreninger at udsætte præmier for det bedste og meste arbejde i vinterens løb.

Pastor Duus var meget hård imod de gudelige forsamlinger i sognet og foretog ofte politianmeldelser imod disse. Til hans ros må dog også siges, at han som formand for skoleudvalget fik bygget skole i Hemmeshøj i 1828.

Pastor Duus var medlem af det første sogneforstanderskab og døde efter et meget oprivende møde den 23. juni 1842, hvor han nægtede at underskrive protokollen.

Pastor Duus ligger begravet ved Vemmelev kirkes sydmur.

Ved bispevisitats 1839 skrev biskop Mynster: „Præstegaarden ved Kongevejen gammel og simpel, dog ret taalelig“.

Pastor Duus var den sidste præst i Vemmelev, som selv dyrkede præstegårdsjorden, senere er den forpagtet ud i mange år til proprietær Asmussen, Gedemarksgården, indtil der omkring 1930 blev oprettet 7 statshusmandsbrug.

Det var måske interessant at se en folketællingsliste fra 1834, som giver et klart billede af husstanden hos pastor Duus:

Peter Duus, sognepræst	58 år
Christiane Christensen, husmoder	52 -
Hanne Duus	27 -
Vilhelmine Duus	22 -
Marianne Duus (præstens søster)	56 -

Trine Nielsen, husjomfru	42	-
Martinus Hvisten Dahl, bestyrer	30	-
Jacob Johansen	29	-
Julie Esmine Gren	27	-
Maren Andreasdatter	tjenestefolk	28 -
Karen Jørgensdatter	16	-
Marie Hansdatter	56	-
Peder Hansen	30	-
Christen Pedersen	13	-
Else Marie Mortensdatter	13	-

(De to sidste var fattige, uformuende børn)

Dr. theol. Georg Peter Brammer, R.D., er den næste, som blev kaldet til sognepræst i Vemmelev, han blev dog udnævnt til biskop over Lolland-Falster stift, inden han tiltrådte embedet.

Dr. Brammer blev senere biskop i Århus.

Dr. theol. Vilhelm Rothe blev kaldet til sognepræst i Vemmelev i ju i 1843, og her virkede han i 33 år.

Vilhelm Rothe blev udnævnt til lektor i teologi og moral ved Sorø Akademi i 1834 og disputerede 1839 for den teologiske doktorgrad, for fire år senere at blive sognepræst i Vemmelev.

I biografisk leksikon skildres dr. Rothe som et fint systematisk hoved og en flittig forfatter af teologiske skrifter.

Således er hans doktordisputats om de kirkelige perikopers oprindelse et betydeligt og selvstændigt arbejde, der også satte sig spor i udlandets litteratur.

Frem for alt var han dogmatiker. Han måtte tage afstand både fra H. N. Clausens rationaliserende og fra Martensens spekulativt farvede dogmatiske behandlinger og under mærket „Erasmus Næpici“ leverede han i „Nyt teologisk Tidsskrift“ en vægtfuld gennemgang af disse.

Denne tankens klarhed og skarphed, der præger hans indlæg, lige-

som et senere angreb på Rasmus Nielsen, er i nyere tid blevet stærkt fremhævet.

I embedsbogen indførte dr. Rothe i 1859:

Den 29. Maj om Morgenens mellem Kl. 2 og 3 opkom Ildløs, hvorved hele Vemmelev Præstegaard nedbrændte. Ilden opkom i Taget paa en Udlænge, der vendte ud mod Vejen, hvor ingen havde Ærinde.

Vi takker Gud, at ikke noget Menneske mistede Livet, og bøjer os under hans Tugtelse.

Kirkens bøger og sognenes regnskabsbøger blev reddet.

Dr. Rothe var på dette tidspunkt sognerådsformand.

Præstegården rejste sig atter som en fugl Fønix af asken, nu i en større og mere pragtfuld skikkelse med takkede gavle og af størrelse, så den rummede 35 værelser i stue og etage og kælder, og i det ydre ligner den hovedbygningen på en herregård, og sammen med den store, hvide kirke tager den sig malerisk ud.

Dr. Rothe var af en stor og fin slægt, selv var han født på en herregård, og en af hans døtre var gift med en af baronerne Zythen-Adeler fra Dragsholm.

Derfor har dr. Rothe sikkert ønsket at bo standsmæssigt, og han har af sin egen lomme betalt et stort beløb for at få en smuk bolig.

Den står i det ydre i vore dage som den gang, antallet af værelser er formindsket ved en restaurering for ca. 1 million kroner, blot den nu ikke bliver takseret så højt, så der ikke er præster, der har råd til at bo i den. Det ville være til stor skade for sognene, dersom præstegården ikke kan være samlingssted.

Dr. Rothe havde formue til det, det siges endog, at han ofte kørte med firspand.

I året 1876 tog han sin afsked og døde 2 år efter i København og ligger begravet på Solbjerg kirkegård.

Dr. Rothes efterfølger blev provst Gabriel Thomas Skat Rørdam Heiberg, som tidligere havde været adjunkt ved Sorø Akademi, han

fik kun 9 års præstegerning i Vemmelev, da han i 1885 blev kaldet til 2. præst ved Roskilde Domkirke.

I den korte tid, provst Heiberg virkede i Vemmelev, formåede han at gøre sig meget afholdt, da han sikkert var mere folkelig end sin forgænger, så det har sikkert været lykkelige år i Vemmelev. Der var nu en stor, smuk have, hvor børnene kunne tumle sig; og et af disse, Knud Heiberg, skriver i sine barndomserindringer om, hvilken sorg det var, da de skulle rejse fra Vemmelev.

Han blev missionær i Indien og siger: Jeg har i mit liv set mange pragtfulde solnedgange mange steder i verden, på Middelhavet, ude på det indiske ocean fra Malabar Hill ved Bombay og fra Sydindiens bjerge, men solnedgangen fra Møllebakken i Vemmelev en aften i høsten, når traverne stod på marken, er den mest uforglemmelige.

Pastor Anton Gregers Harald Reimer blev kaldet til Vemmelev i året 1887. Han havde tidligere sammen med H. E. Søborg oprettet Københavns private Seminarium.

Pastor Reimer døde 1897 i Vemmelev og ligger begravet her, og hans minde findes endnu ved den sydlige kirkemur.

Provst Michael Cosmus Bornemann Nielsen, Ridder af Dannebrog, blev kaldet til Vemmelev/Hemmeshøj i 1897.

Provst Nielsen stod det grundtvigske livssyn nær og gjorde sig meget afholdt i sognene, hvor han ofte kørte rundt med sin ponyvogn og hilste på menigheden. Han var en tid folketingsmand, valgt af Venstre, hvor han tog livligt del i debatten især om skolespørgsmål, men tog ofte særstandpunkter og kom derfor ofte i modsætning til sine gruppefæller. Han følte sig efterhånden hjemløs og gik ud af partiet.

Han var en impulsiv, praktisk anlagt natur med evner for administration mere end for politik.

I provst Nielsens tid blev der holdt store ungdomsmøder i præstegårdshaven, som var et ideelt mødested, der kunne samle flere hundrede mennesker, og ordet blev ofte ført af nogle af vort lands bedste talere.

Kultusminister, proust Nielsen, sognepræst i Vemmelev 1897-1909

Det var derfor et stort savn, da præstefamilien rejste, og grunden var, at han af konseilspræsident Zahle blev anmodet om at blive kultusminister i det radikale ministerium i 1909. Det blev kun af kort varighed, da dette ministerium kun sad i 7 måneder.

Han blev derefter præst ved Harboes enkefruekloster fra 1914 til 1928 og døde i 1931.

Men afskeden fra Vemmelev var streng både for menighed og præst.

Den yngste søn, tandlæge Karl Henrik Nielsen, fortæller i „Minder fra Vemmelev præstegård“, at hans ældste søster skrev en sang om

hjemmet, og de græd deres modige tårer over at skulle forlade den
egn og de mennesker og det hjem, de elskede.

Farvel til Vemmelev og præstegården:

Vort elskede hjem
din dør har for os du alt lukket på klem,
snart er tilbage kun den funklende skat,
du gav os af minder fra dag og fra nat,
fra dugfriske morgen, fra duftfyldte kvæld.
Nu tusind farvel.

Vor have så kær
for sommerens dejlighed priset nu vær,
fra frugtræer blomstre i solblanke vår,
til løvet i senhøstens flammeskær står,
du byder os skønhedens susende væld.
Vor have, lev vel.

Ej livløs og stum
står boligen hen med de velkendte rum
med dragende, manende stemmer den står
og hegner om minder fra rullende år,
vort liv i de stuer er gangne på hæld.
Åh! tag vort farvel.

Jeg stander og ser
på byen, hvor snart vi nu færdes ej mer,
på kirken og møllen og grenenes flet,
som tegner mod himlen en fin silhouet,
snart aftenens skygger slår dagen ihjel.
Lev vel! Oh, lev vel!

Provst Jørgen Nissen, sognepræst i Vemmelev 1909–20.

Provst Jørgen Nissen, Ridder af Dannebrog, blev kaldet som sognepræst for Vemmelem/Hemmeshøj 1909.

Provst Nissen var født syd for Kongeåen under tysk herredømme, og det prægede ham for hele livet, for han elskede Sønderjylland.

Han var en god grundtvigsk præst, og som sin forgænger samlede han mange hver søndag i kirken, og det var ikke ualmindeligt, at præstegården var fuld af vogne og staldene fyldt med heste.

Provst Nissen kom fra Ribe-egnen, og det var naturligt for ham med sin historiske interesse, at han var med at stifte „Historisk Samfund for Ribe Amt“, og i de ti år, han var i Vemmelev, skrev han adskillige indlæg i Sorø amts årbøger.

Desuden udførte han en stor forfattervirksomhed, navnlig må fremhæves „Kristelig børnelærdom“ i 1912 og endelig i 1919 „Ti levnedsløb til belysning af dansk åndsarbejde i det nittende århundrede“.

Provst Nissen oplod også beredvilligt sin have, og de store møder fortsatte, navnlig må huskes det, som holdtes den 2. august 1914, regnen silede ned, men de mange mennesker holdt ud, krigens tunge alvor lå over Danmark på denne dag, himlen var mørk, og mange hjem var blevet berørt af en indkaldelsesordre, som lagde et knugende tryk i sindene.

Men da den store krig var forbi, og Sønderjylland var genforenet med Danmark, forlod provst Nissen Vemmelev, han følte sig draget mod Sønderjylland, og han blev provst i Haderslev. Her blev han bispeemne, men døden indhentede ham, ellers var han blevet den første biskop i Sønderjylland efter genforeningen.

I begyndelsen af januar 1923 blev han stedt til hvile på Haderslev kirkegård fulgt af en tusindtallig folkeskare.

I manufakturhandlerlære i Slagelse 1915-18

Ved Ove Vecht, Skælskør

Ove Vecht blev født 23/6 1897 på Frederiksberg. Han drev manufakturhandel i Skælskør fra 1925 til 1963. Han stod i lære hos firmaet Th. Lauritzen, Gammeltorv 5, Slagelse.

Han fortæller først om, hvor svært det var at få lærepladser lige før 1. verdenskrig og om Vordingborgkøbmanden, der fortalte ham om en ledig læreplads hos fa. Th. Lauritzen, Slagelse:

„En dag i november 1915 tog jeg til Slagelse for første gang i mit liv. Jeg fandt forretningen. Meget nervøs trådte jeg ind, spurgte efter hr. Lauritzen og blev vist ind til en ældre kraftig herre, som sad på en høj drejestol ved et skrivebord med skrånede skriveflader. Denne mand var hr. Frederik Lauritzen.

Jeg bukkede, sagde mit navn og sagde, at jeg var ansøger til den ledige plads som lærling.

Jeg kan endnu se hr. Lauritzens forbavsede ansigt og høre den buldrende røst, der rystede mig til mit inderste. „Hvad i alverden er meningen?“

Nu måtte jeg forklare, at jeg kom alene, da min far, der var DSB-mand, måtte passe sit arbejde på jernbanelinien. Hr. Lauritzen forklarede mig så, at en sådan sag ikke kunne ordnes uden min fars tilstedeværelse, da der skulle oprettes en lærekontrakt mellem hr. Lauritzen og min far.

Næste søndag kom min far og jeg til Slagelse. Sagen gik i orden, og

aftalen blev en læretid på 3 år. Løn: en seng at sove i, 5 kr. om måneden i lommepege, fri læge, handelsskole men ikke bøger. Jeg skulle spise i pensionat for 32 kr. om måneden. Disse penge måtte tilsendes mig hjemme fra. Jeg fik i alt tilsendt 40 kr., men så skulle jeg også klare mig fuldt og helt, også med tøj.

Den 1. december 1915 stillede jeg i forretningen og blev vist ind på kontoret, hvor hr. Lauritzen bød mig velkommen og bl.a. sagde, at der ikke under nogen form måtte drikkes øl i forretningstiden. Butikken var åben fra 7½ morgen til 8 aften, om lørdagen dog til kl.11.

Derefter ovenpå for at hilse på fru, hvorefter 2 piger blev kaldt ind. Det var kokkepigen og stuepigen, hvis ordrer jeg havde at rette mig efter. Der var ingen børn til stede, men i familien var en datter og en søn, som deltog i forretningen.

Så hilste jeg på det øvrige personale. Der var en førstemand, hr. Bjerregård, sønnen Otto, 2 kommisser og 2 lærlinge. Dernæst var der direkticen for systuen, som var en stramt udseende dame, og et antal syersker, som personalet i butikken ikke havde noget at gøre med. Endelig var der en kassedame, fr. Thorkildsen.

Klokken var efterhånden blevet 12, så en anden lærling og jeg blev sendt til middag i pensionatet. Jeg erindrer endnu menuen: øllebrød og klipfisk.

Forretningslokalerne var nærmest en ret vinkel. Der var 3 vinduer og en dør til gaden. Bag butikken førte en trappe op til et stort firkantet lokale med vinduer til gården. Det var afdelingen for stor-konfektion = dameovertøj. (Der fandtes ikke færdige kjoler i forretningen). Til højre i forbutikken var indgang til chefens kontor. Ved siden af skrivebordet stod et sort pengeskab. Langs modsatte væg stod et lille bord med 2 stole. Her spiste vi vor aftensmad, der blev hentet i pensionatet, med hvidtøl til. Ved samme væg stod et andet skab, der lignede et pengeskab, men som viste sig at indeholde et vaskestativ med vandfad med en kande med vand. Nedenunder var der en spand til snavset vand.

I hjørnet stod der en kakkelovn.

Yngste lærling sørgede for rengøring af kontoret og modtog sæbe og rene håndklæder af stuepigen.

Til venstre i forbutikken var kassen, og ved siden af den var der et hul i gulvet med en rist over. Herfra strømmede varm luft fra koks-fyret i kælderen. På risten var dejligt at stå, når man kom hjem fra byen med kolde fødder. Fyret blev passet af en gammel mand, der ofte udeblev. Så måtte yngste mand tage fat. Først det meste af tøjet af – det støvede meget hernede – så fyre og så bære asken op. Derefter vaskes og tilbage til butikken.

Bagbutikken var et meget langt og smalt lokale. Længst tilbage lå prøveværelset ,opvarmet ved gas. En vindeltrappe førte op til systuen. Under vindeltrappen var der et småtinglager, hvor alt havde sin bestemte plads ,stablet i størrelser og farver. Orden og atter orden!

Personaleværelserne var over bagbutikken på 2. sal, hvor der var adgang ad køkkentrappen. På reposen til 2. sal var der så lavt til loftet, at vi hurtigt lærte at bukke os for at undgå buler i hovedet.

På den ene side var kokkepogens og stuepigens fælles værelse med skrå vægge, tagvindue og kakkelovn.

Til den anden side var vore værelser, 3 lange smalle værelser i forlængelse af hinanden. Ved vinduet i gavlen var der en vældig jernkrog i karmen. Ved siden af lå et svært knudetov med en jernring til at sætte i krogen. Tovet kunne nå jorden, men heldigvis fik vi aldrig brug for det.

Midterrummet var opholdsværelse med rundt bord, flere stole og mange småborde med skuffe med hængelås. Disse skuffer var til vore private ting.

I de andre værelser var der 2×4 jernsenge med hessiansmadrasser, underdyne, overdyne, hovedpude og 2 rene lagner. Det var en god, varm seng, selv i de kolde værelser lige under taget.

Vi vaskede os ved vaskeborde med fad, kande, vand, sæbe og håndklæde.

Hver havde sit klædeskab med hylde til undertøj. Alt var rent og pænt. Det blev holdt af en dejlig rødhåret pige med temperament og en tunge som en ragekniv.

Toiletter var bag en række tremmedøre i gården. Dog fandtes der et toilet på loftet, men det måtte kun benyttes under svær sygdom.

Alt dette var noget ganske nyt for mig. En følelse kom over mig, som gjorde mig bange. En ørken, som jeg var ganske ukendt med, noget mærkeligt, underlige dufte af tøj og et uforståeligt sprog. Tydeligt erindrer jeg, at om aftenen efter at være kommet i seng, foldede jeg mine hænder og bad om, at jeg måtte kunne finde ud af dette nye, finde stierne i denne jungle. Jeg måtte gøre mit bedste. Det var så meget mere vanskeligt, for ordren fra kommisserne lød på, at jeg skulle sørge for, at alle blev vækket om morgenen – i god tid, og at alle sko og støvler stod børstede ved sengen. Det gjorde de også den første dag, men heller ikke mere. En af pigerne lod mig vide, at hver klarede sit.

1. dags morgen gik efter programmet. Først i pensionatet til morgenmad, dernæst hente nøglen til butikken. Så på kontoret og ordne det. Dernæst på gaden for at vaske trappen ved indgangsdøren. Bag-efter fik hele fortovet uden for vinduerne en omgang med kost og vand. Så kom turen til alle gulvene. Alt blev fejtet med støvbindende pirolin. Derefter blev alle diske tørret af med bløde klude – det var meget fine mahognidiske. Endelig blev alle bagdiske og reoler med varer børstet fri for støv med bløde børster.

Det var nødvendigt med denne rengøring, for tøj støver meget, især hvide lærredsvarer.

Det øvrige personale er i mellemtiden kommet. Kl. 9 henter jeg frokostpakken i pensionatet. Frokosten nydes stående op ad bagdisken og klares hurtigt.

Min plads er i bagbutikken, da min uddannelse skal ske langsomt.

Jeg fik besked på at se, hvad der fandtes i skuffer og skabe. Det hele var mig så fuldstændig fremmed.

Af og til kom hr. Lauritzen allerede i butikken kl. 7½, måske for at se, om alt gik ordentligt til.

Vi 2–3 fyre måtte lægge hænderne på disken og spærre fingrene fra hinanden. Hænderne skulle efterses ligesom neglene. Ens hænder blev præsenterede, når varer vist frem på disken. Flip, sko og hår blev ligeledes efterset. Om igen, hvis vi ikke så ordentlige ud.

I bagbutikken var bomuldsvarer og gardiner stablet op på reoler. I skabe stod symaskiner på rad. Den billigste kostede 32 kr., men så var der ikke låg til. I den lange disk fuld af skuffer var anbragt mængder af korsetter og undertøj.

Det var i december, jeg begyndte, så der var meget at bestille.

Det første, jeg egentlig opfattede, var en ekspedition, som en ældre lærling havde. En dame kom ind i forretningen med sin datter, og ekspedienten spurgte, hvad fruene ønskede. Spændt iagttog jeg, hvordan sagen forløb. Fruen ønskede at se på tøj til en sort ulden kjole. De sorte kjoletøjer var alle indpakket i gult papir, omsnøret med et bændel, og på en påklistret etikette var skrevet, hvad pakken indeholdt. Pakke efter pakke blev åbnet, og mange stykker stof blev lagt frem. Ekspedienten viste frem og anbefalede. Nogle stykker blev lagt frem på en stol ved døren i lyset, så kvalitet og farve kunne bedømmes.

Der blev så klippet 10 alen af stoffet. Prisen var meterpris, men da mange ældre mennesker stadig brugte alen, havde vi både alen- og meterstokke. Endelig blev der fundet sygarn, knapper, kantebånd, hægter, stivere til hals, foer og meget andet frem.

Hr. Lauritzen kom frem fra kontoret, hilste på damerne og sagde, at jeg gjorde rigtigt i at se og høre, hvad der skete.

Der blev sagt De og efternavn til os, og vi lærlinge måtte ikke sige du til hinanden i forretningen.

Yngste lærling måtte gå med varer i byen, gå i banken og på posthuset.

Om formiddagen holdt uden for posthuset 3–4 gule hestetrukne

postvogne. Der var plads til 4 passagerer indeni, og én udenpå hos kusknen. Vognene gik til forskellige steder i oplandet.

Dagene gik med at pynte til jul i vinduer og butik, og jeg holdt mig stadig i baggrunden.

Så skete det en af de aftener lige op mod jul, hvor vi holdt åbent til kl. 11, at en mand og en kone kom ind i forretningen og bad om at se på et linoleumstæppe. Tæpperne stod sammenrullede i bagbutikken. Her var plads til at rulle tæpperne ud over disken, så kunderne kunne se og bestemme sig. Der blev så udvalgt 2 stykker, som kunden ønskede at se hjemme på gulvet hos sig selv.

Tæpperne blev rullet sammen, og jeg blev sendt om i Fruegade med dem på nakken. Der skulle jeg op ad en meget stejl og smal trappe. Så skete det, at jeg skred på trappen. Tæpperne gled bagud og landede nede på gulvet, hvorved de blev meget beskadiget.

Jeg måtte hjem og fortælle, hvad der var sket. Førstemanden sagde, at jeg var en stor torsk og stak mig en på kassen. Det var ikke det værste, men hvad ville hr. Lauritzen sige? Der opstod nogen støj, og hr. Lauritzen kom frem i kontordøren og spurgte, hvad der var sket. „Det er ham den idiot der, der har ødelagt 2 tæpper“. Hr. Lauritzen sagde ganske roligt: „Det er heller ikke noget at sende ham i byen i det vejr og så om i Fruegade til det sted. Det skal han ikke lastes for“.

Fra den dag hadede førstemanden mig, og jeg ham, men fra den dag var jeg chefens mand, jeg holdt ligefrem af ham.

Vor kassedame, frk. Thorkildsen, lærte os det første bogholderi, der var en meget vigtig del i en forretning.

Hver mand havde en bog med bogstav på bindet, min bog havde H, indeholdende en blok regninger med gennemslag, en regning til kunden og en til kassen. Der var også debetsalg. Hver mand havde en brun notesbog med navn, og her blev kundens navn, og hvad der var købt for, ført. Senere blev beløbet debiteret kundens konto.

Om aftenen blev kassen gjort op. Alle kassesedler blev indført i en kladde, så chefen kunne se, hvor meget hver mand solgte. Det glæ-

Manufakturhandlerlærling Ove Vecht 1917.

dede mig uhyre, da hr. Lauritzen en aften efter en udsalgssdag drejede sig på stolen om mod bordet, hvor vi sad 2 og spiste, spurgte, hvem der havde H. Der lød en tilfreds brummen, da jeg sagde, at det var mig.

Hvordan december ellers forløb, erindrer jeg kun dunkelt. Dog mindes jeg, at vi alle fik 5 kr. i julegave, og at chefen sagde til mig, at jeg også skulle have min 5-kr., skønt jeg kun havde været der en måned. Jeg modtog julegaven og købte et par galocher, som var gode at have på ude i sneen.

Vi nåede ind i februar og var stadig i forretningen til kl. 8. Så-

danne aftener med røg og føg udenfor kom der ingen kunder. Så kunne hr. Lauritzen sige: „Kom her, drenge, så skal jeg vise jer noget“.

Der blev så taget et stykke stof frem, og vi lærte om uld, bomuld, hør og helsilke, hvilke lande disse ting kom fra, og hvordan de blev forarbejdede og vævede. Vi lærte også under denne aftenundervisning, som strakte sig over 2 vintre, hvordan man ved forskellige prøver kunne afgøre, hvad materiale det var.

Efter nytår begyndte handelsskolen. Der var undervisning 4 aftener om ugen i tiden kl. 8,15 til 10,15. Vi lærte bogholderi, handelsregning og dansk m.m. Den sag klaredes på 2 vintre.

Efter nytår kom repræsentanter fra de forskellige firmaer, vi handlede med både i ind- og udland.

En af repræsentanterne, onkel Jacob, var elsket af os lærlinge. Han lå 2-3 uger i Slagelse og boede på Postgården. Han medførte 10-12 prøvekasser, der indeholdt prøver af kortevarer. Kortevarer er modsætning til metervarer.

Det tog altid et par dage at gennemgå alle disse prøver, og det var førstemanden, der disponerede her. Chefen bistået af os lærlinge foretog de store indkøb. Vi lærlinge skrev op og lavede opgørelser over, hvad vi havde på lager, så chefen kunne se, hvad vi manglede.

Det var et led i vor uddannelse at lære at vurdere, hvor meget det var nødvendigt at købe.

Prøvekasserne skulle op i bagbutikken, og vi lærlinge slæbte de tunge kasser ind og ud fra gaden.

Onkel Jacob var en af de repræsentanter, som kunne sige: „I aften giver jeg kaffe og boller på Postgården“. Hans motto var: „Selv en læredreng bliver engang købmand“.

Sådan en aften hyggede vi os og stoppede så mange boller som muligt under vesten. Onkel Jacob fortalte om firmaet, hvordan det begyndte, og hvordan det voksede.

Køb af fint overtøj foregik på anden måde. Postgården havde sær-

lige offerteværelser (prøveværelser), hvor repræsentanterne kunne vise frem og sælge deres varer.

7 måneder gik. Ældste lærling var rejst, og vi havde fået en ny lærling. Ham skulle jeg til at oplære, selv om han havde gået på Sorø Akademi og følte sig.

Nu blev jeg forfremmet og kom i forbutikken og skulle til at ekspedere.

Jeg kendte endnu kun lidt til forretningsgangen og begyndte med børn, som skulle have en rulle garn eller en meter silkebånd til hårløjfe.

En seddel bliver bragt ind, en ordre til senere afhentning. Varerne tages frem, måles af og lægges pænt sammen, småting inderst. Regningen skrives. Hr. Lauritzen kommer til, gennemgår ordren, ser om varerne er der, metervarerne måles efter. Der må ikke være for meget, slet ikke for lidt. Regningen efterregnes. Besked om rigtigt eller forkert, alt på en venlig og forklarende måde. Så kommer en generalregel: Der må aldrig pakkes en ordre ind, før regningen er skrevet. Der kunne være glemt noget.

Der er kommet varer hjem fra udlandet, og de er på toldkammeret.

Nu er det mig, der skal fortolde. Første gang er jeg ikke alene, men næste.

Det er en øvelsessag, og efterhånden læres løbenumre, toldsatter m.m. Betaling for told erlægges ikke. Der er kredit på tolden, som betales efterhånden, som varerne sælges, og derfor kommer toldforvalteren af og til på besøg i forretningen og gennemgår lageret.

Varerne er i store trækasser. De skal bringes hjem på trækvogn. Det hed sig dengang, man kunne kun blive en god manufacturist, såfremt man var god til at køre trækvogn.

2 store kasser på vognen, en rem over nakken, fat i håndtagene og så op ad Schweizerpladsens brosten. Det var let nok om sommeren, men om vinteren i sne og isslag har mangan en venlig mand taget et nap med bag i vognen.

Når varerne var hjemme, skulle prisen udregnes. Man skulle kende kurserne og huske, den enkelske yard kun er 91 cm. Fragt, told, forsikring og evt. andre udgifter skulle indregnes. Oven i dette blev så lagt 5 pct. til øvrige forretningsudgifter, hvorefter chefen selv bestemte udsalgsprisen.

Vi havde ovale prismærker, hvorpå der stod noteret: dato for varens hjemkomst, firmanavn, dessin, farvenummer, indkøbspris og nederst udsalgspris. Begge priser var lukkede priser, kræmmerlatin, som kun personalet kendte.

Derefter blev alle metervarer slået op på træbrædder. Man måtte passe på, at alle endeflader på stofrullen, der vendte ud mod kunderne, var pæne og lige, så rullen tog sig godt ud. Derefter blev prismærket syet i lige på midten, så prismærkerne stod som en lodret hvid streg ned over stablerne. Stablerne skulle være aldeles lodrette og vinkelrette. Ofte kom førstemanden med en lang stang og målte efter, om det var smukt nok.

Stablerne i reolerne var også opdelt i varegrupper, og her indenfor var de lagt efter farver, blå, brun o.s.v., så den lyseste farve lå nederst og så mørkere og mørkere opefter.

Alle blonder, besætningsbånd, festons, lidser m.m. blev slået op på pap indpakket i pink (lyserødt) papir med bånd omkring og et prismærke påklæbet et bestemt sted. De blev anbragt stående i skuffen. Orden i tingene, det var nøgleordet.

Som nævnt var jeg kommet frem til fordissen, altså avanceret til sælger og skulle nu til at tjene penge til hr. Lauritzen. Langsomt gik det fremad, men jeg blev mere og mere sikker.

Hurtigt lærte man at vurdere kundernes ønsker og købeevne. Kom en dame ind med en 14 års datter, var det måske et konfirmand-udstyr. Var datteren 25, var det måske brude-udstyr.

Sådan en ekspedition fik en lærling ikke lov at udført. Nej, en ældre kommis klarede det, men lærlingen var i nærheden og sugede lærdom til sig.

Det med at vurdere en kunde er en følelse. En kunde er venlig, en studs ,en oser (går uden at købe), en skal presses lidt. Der skal et åbent sind og et øvet øje til at kunne vurdere kunden, men „kunden har altid ret“.

En anden ting er småbørn ,som er med mor i butikken. Her kan en lærling gribe ind. Hvis barnet er utålmodigt, så giv det en lille papæske med et par knapper i, slå et bånd om, og barnet er beskæftiget.

Solgte vi et brudeudstyr, og foregik brylluppet i St. Mikkel's kirke, var det skik, vi lagde en løber fra gaden op ad trappen til kirkedøren. Selve kirkegulvet var belagt med en kokosløber, som et brudeslør eller kjoleslæb let hængte i. Derfor lagde vi et stykke hvidt shirting på løberen fra dør til alter. Der var 40 m, og det passede lige med et stykke shirting, der holdt 45 yards. Kunderne satte pris på det, og det var en svir for os lærlinge at komme lidt ud på egen hånd.

Skiftedagene, 1. maj og 1. november, var store dage. Folk fik halvårsløn. Pigerne kom med deres mor og købte ind. Allerførst købte de en symaskine, dernæst ubleget tvistlærred, uldgarn til strømper, bomuldstøj til kjoler og gråt hvergarn til søndagskjole.

Disse skiftedage var en vældig tjans for alle lærlinge i byen.

Efter lukketid søgte vi ned til Casinos gård, hvor fragtmændene holdt til. De piger, der var fæstet i byen, kom kørende ind fra landet med dem. Pigerne havde gerne en trækiste med, hvori de havde deres ting. Eftersom vi drenge havde fået godt kendskab til borgernes bopæl, var vi mere end villige til at følge pigerne til de hjem, hvor de skulle tjene – formedelst 25 øre.

En sådan aften kunne give en kroners penge, og så var der til Kosmorama, 10 øre, og til kaffe i teatersalen, 37 øre for kaffe med 2 basser. Tjeneren fik 40 øre, det var næsten 10 pct., i drikkepenge, så han bukkede, sagde mange tak og hjalp os frakken på.

På systuen herskede direkticen ubestridt. Vi syede mængder af kjoler, så fredag aften inden 7 kom sypigerne ned med 4–6 kjoler,

der skulle pakkes i flade papæsker, som skulle være på posthuset inden 8.

Kjolerne måtte ikke krølle, så der blev lagt silkepapir imellem, og en regning blev vedlagt. Pakkeseddel, adressekort og alt blev ført i kvitteringsbog. Direkticen påså, at kjolen var sirligt pakket, resten af stoffet vedlagt, at den rigtige regning kom i pakken og, at adressen udenpå var rigtig.

Engang var en kjole blevet for sent færdig, og da den skulle ud straks ,måtte jeg af sted. Der var langt. Endelig nåede jeg derud. Det var til skolelæreren i en landsby. Hr. skolelæreren spurgte, om jeg var tørstig, og i håb om en sodavand sagde jeg mange tak. En kande med vand blev serveret. Tørsten blev slukket, og jeg blev en oplevelse rigere.

Prøveværelset lå bag bagbutikken, og da der sammen med kjolerne gerne skulle sælges korset, hvoraf nogle var hele pansere med snørehuller i, blev vi drenge sat til at sætte korsetsnøre i snørehullerne, så korsettet kunne strammes ind, så personen fik en elegant figur. Der skulle prøves 4-6 korsetter, før man fandt det rigtige, så vi måtte sætte snøre i og tage ud igen lige så mange gange. Vi hadede dette arbejde, men vi måtte lystre.

At sy dynevår var lærlingearbejde. Det var en smal sag at sy almindelige dyner, men at sy en kanaldyne var noget ganske andet. 2 meter hvidt medium blev revet i 10 cm brede strimler. De var til skillevægge mellem kanalerne. På vrangen af dynebolstret blev afsat blyantstreger til kanalerne. Strimlerne blev syet fast, en ad gangen.

Så skulle dynerne stoppes. I kælderen var der et rum med store trækasser på geled og med glaslæg over. I kasserne var fjer og halvdun, som kom hjem i baller a 25 kg. Heldun kom i papirposer, 1-2 kg pr. pose.

Vi var 2 mand om at stoppe dyner. Det røg om ørerne og op i næse og mund. Vi tog vort tøj af, så vi stod i undertøj, da dette var lettere

at børste rent. Vi havde også en klud om hovedet. Utallige er de dyner, som er gået ud af den kælder.

Fjer og dun fik vi fra Nordisk Fjerfabrik. Denne blev startet af O. H. Lange ,der som ung var ansat i en manufakturhandel i Skælskør, den samme forretning, som jeg selv drev i små 40 år.

En lørdag aften om efteråret lige før lukketid kom en polsk pige ind i forretningen. Der kom mange af dem, og de piger fik vi lærlinge lov at ekspedere, så efterhånden lærte vi nogle polske ord.

Almindeligvis købte de broget bomuldstøj og 20 cm brede silkebånd i stærke farver. Båndene blev anvendt ved bryllup eller andre festlige lejligheder. Jeg mente, pigen ønskede sådanne ting, men pigen pegede på de sorte kjolestoffer. Flere stykker blev taget ned, men hver gang rystede pigen på hovedet og pegede på blomsterne i sit hovedtørklæde. Endelig forstod jeg. Det skulle være et stykke sort brocheret silkestof, formentlig til en brudekjole.

Hun viste 5 fingre ,og 5 m blev målt af og pakket ind. Da opdagede pigen, at hun havde glemt sin pung. Hun blev aldeles bestyrtet, græd og vred sine hænder, viste mig 7 fingre, pegede på døren og trykkede mig i hånden. Naturligvis forstod jeg, at pigen skulle bruge tøjet og forsøgte at forklare, at hun ville komme igen om 7 dage og betale.

Mit hjerte blødte. Hun fik tøjet og gik.

Hr. Lauritzen havde overværet det. Han kaldte mig ind på kontoret og forklarede mig, at jeg havde handlet forkert ved ikke at indhente hans tilladelse. Hvis nu ikke pigen kom, ville det koste mig 5 måneders lomme penge.

Næste lørdag var der spænding i hele butikken. Kom hun? Klokken blev 10 aften. Minutterne gik. 10 minutter i 11 kom pigen og lagde pengene på disken. Roligt overgav jeg pengene til chefen. Så sagde han, at han også var sikker på, at pigen holdt ord, men vi skulle erindre, at silketøjet var hans, så vi måtte spørge først, når personen ikke var velkendt.

Vi blev vejlede, uddannede og opdragede.

Den anden jul nærmede sig. Krigen fortsatte, og varemanglen viste sig så småt.

Nu deltog jeg i ekspedition i alle retninger. Efterhånden som kendskabet til vore kunder blev større, fik vi mere og mere vore faste kunder.

Ved opgørelse af varelager må alle metervarer måles op og et mærke påsættes stykket. Ved salg afskriver man på mærket, så målet altid passer.

Selve opgørelsen foregår en nat, hvor vi deles i flere hold, 2 på hvert. En læser op, en anden skriver ned på varelister, som kassedamen udregner.

Efter status kom så udsalget, hvor især store mængder hvidevarer blev udbudt. Det var ikke som nu annoncer i avisen, der fortalte, hvad vi havde at tilbyde. Vinduerne var vor udsalgsannonce.

Store stabler af hvidevarer blev lagt i vinduerne. Desuden var der håndklæder, viskestykker o.s.v.

Færdige hvidevarer havde vi ikke, kun metervarer, som under udsalget blev solgt i store partier til bl.a. brudeudstyr, som så blev syet i hjemmene.

Undtaget var dækketøj, som blev opbevaret i glasskab for ikke at blive smudsige i kanten.

Det kunne ske, at en kunde bad os om at sy en bagatel. Det var så lærlingearbejde at sy dynebetræk, lagner og pudebetræk samt at sætte strop i håndklæder og viskestykker. Det gjorde vi gerne. Det var en afveksling i arbejdet, og så kunne vi også låne et varmt jern på systuen og presse et par benklæder.

Hele forretningens atmosfære var pæn og nobel. Det var fine og gode varer til det publikum, der søgte os, og personalets påklædning rettede sig lidt herefter. Chefen gik altid i jaket, stof-kamgarn salt og peber. Førstemanden var udpræget modelaps. Hans påklædning i for-

retningen var altid mørkegrå jaket, sribede benklæder, laksko, fint-stribet skjorte med hvid knækflip og afstemt slips.

Kommiserne var i pænt mørkt jakkesæt med hvid flip. Vi unge mennesker gjorde, hvad vi kunne for at leve op til de andre, men det kneb jo lidt. Af og til måtte jeg søge hjemme om et lille tilskud til nyt tøj. Skrædder Olsen på Gammeltorv syede et sæt tøj for 20–25 kr., og tøjet købte vi i vor egen forretning.

En tid var vi kun 2 lærlinge. Kommiser rejste, andre kom; blandt dem en dekoratør. Han ønskede at bo i byen, ikke blandt os unge.

Vinduesdekoration var ikke dengang som nu. Forretningerne kørte på renommé og omtale blandt kunderne. Vi kendte ikke begrebet strøgkunder.

Da dekoratøren kom, fik vi 3 dukker til vinduerne. De var med af-tageligt vokshoved, der havde rigtigt hår, men bestod ellers af et træ-stativ med skulderled, albueled og bevægelige fingre. Dukkerne kunne kun iklædes kåber, men dekoratøren kunne ved hjælp af et stykke stof drapere en flot kjole på dukken.

Når vi havde fået fine kåber i vinduerne, måtte der også en hat til. Vi lånte hatte i frk. Marie Hansens forretning på Fisketorvet og skrev så i vinduet, hvor vi havde dem fra.

Når cirkus Miehe kom til byen, aflagde fru Miehe altid forretningen et besøg for at handle, derefter var hun til te i privaten. Det kunne også ske, vi en søndag formiddag promenerede frøknerne Miehe på strøget.

Sidste aften, cirkus var i byen, var personalet i forretningen gæster i cirkus – i loge. En buket blev overrakt frk. Thyra, som kvitterede ved at lade sin hest bøje hoved og knæ for os. Senere var vi til et glas vin i den store privatvogn. Der var nogle, der kroede sig!

Denne regning er skrevet af Th. Lauritzen. Stoffet – i fineste engelsk kamgarn – var beregnet til et sæt tøj med vest. Skrædder Olsen, Gammel Torv, syede det med tillæg for 40 kroner.

TH. LAURITZEN,

GL. TORV. ≅ SLAGELSE.

MODE- OG MANUFACTUR-
SAMT
UDSTYRSFORRETNING.
SYSTUE FOR
KJOLER OG OVERSTYKKER.
LEVERANDØR TIL
LANDBRUGS- OG VARELOTTERIET.

TLF. 35.

TLF. 35.

Herr. O. Vægt

hw

79. T. J. Laur. 1816

Slagelse, d.

12. 5. 16.

			Kr.	Øre
April	29	an 3 ²¹ -m. <i>hw</i>	53	63
		<i>hw</i> = 16/50		
		+ 4 ⁰³	2	15
			<hr/>	
Mai	1	<i>hw</i> <i>hw</i> <i>hw</i>	55	78
		<i>hw</i> <i>hw</i> <i>hw</i>	10	22
		<i>hw</i> <i>hw</i> <i>hw</i>	45	78

Th. Lauritzen
Handl.

Enhver Fejl, som indløber ved Expeditionen, berigtiges med Tak.

Vi havde gård sammen med købmand Lars Dinesen. Fra vinduerne i bagbutikken havde vi udsigt over gården og fulgte i ledige stunder livet i gården. Folk fra oplandet kom i hestekøretøjer og holdt ind her. Gårdskarlene Jørgen og Christian tog imod og førte hestene i stald i bagbygningerne.

Fik vi øje på vore kunder, var vi straks klare til at tage imod. Der var fest og fart over feltet, særlig hvis der var døtre med, som skulle have nyt tøj. Der var ved at blive købmænd i os.

Vinteren det år var streng. Det frøs bravt, så vandet i vore jernkander oppe under taget frøs. De morgener, hvor det skete, tog vi sæbe og håndklæde i hånden og skyndte os ned til vandtruget i gården, hvor vi slog hul på isen og vaskede os i en hast, inden Jørgen eller Christian kom. Vi måtte ikke vaske os i truget, for hestene ville ikke drikke vand med sæbe i.

Handelsskolen passede vi nøje. Pjækkede vi, kom der meddelelse herom til chefen, så det blev kun gjort én gang.

Vi kom hjem k. 10,20 og bankede så gerne på hos pigerne i huset, for der var varme. Vi kunne godt tænke os en kop te på den tid af aftenen. Af og til vankede der en kom surrogatte (lyngte) og et stykke bart rugbrød. Vi havde jo rationeringsmærker, så pigerne tog af deres egen ration, men det var fra hr. Lauritzens køkken, sagerne kom, hvad der jo nok var forkert, men ingen sagde noget.

En af lærlingene var fra København. Han lavede mange numre. En aften kom han hjem fra handelsskolen og havde købt en tromlerevolver med en patron i for 50 øre.

Han gik og pegede på alt og alle. Vi bad ham lade være, men han blev ved.

Så skete ulykken. En formiddag stod han i kælderen og legede med revolveren. Det sagde bum, og kuglen gik ind i det naturligvis dyreste stykke lagendowlas. Jeg hørte knaldet og tænkte, knægten havde skudt sig. Jeg fo'r ned i kælderen, smækkede lemmen i efter mig og åbnede vinduerne, så røgen kunne trække ud.

Der blev råbt oppe fra om, hvad der var sket. Jeg svarede, at torsken havde knaldet pæren i loftet. Dengang gav en pære et knald, når den knustes.

Fyren var ligbleg og rystede over hele skroget, og pegede på lagenstykket. Hurtigt fik jeg gemt det væk.

Stykket var ødelagt. Det kostede ved 70-80 kroner, over 12 måneders lomme penge.

Lagenstykket lå længe, og vi vidste ikke vore levende råd. Så kom udsalgstiden, og rester blev fundet frem. Så opdagede vi, at der mellem skudhullerne var 70 cm, lige hvad der passede til et pudebetræk. Det blev så langsomt puttet ind mellem de andre rester.

Naturligvis var det ikke lutter arbejde, men også lidt fornøjelse ind imellem. Hr. Lauritzen var medlem af Industriforeningen. Som medlemmer af huset - (vi sov der) - måtte vi deltage i ballerne. Som oftest var traktementet det vand, der var i vandhanen på toilettet. Alligevel morede vi os og dansede alle turdanse og runddanse.

Frk. Karen var husets unge datter, som vi unge mennesker fandt var den smukkeste og bedst klædte pige i byen.

Det hændte, hr. Lauritzen spurgte, om vi - stadig lærlinge - skulle til bal om aftenen, og om vi i så fald ville tage frk. Karen med. Med glæde blev frøkenen hentet og bagefter bragt tilbage til hoveddøren. Ældste lærling fik 10 kr. til en kop kaffe og senere en sodavand. Næste dag blev der aflagt regnskab og resten af pengene afleveret. Stadig orden i tingene.

Samtidig fik vi besked om at danse med de døtre af landbokunder, der var til stede, så de ikke kom til at sidde som bænkevarmere. En sådan ordre blev ganske nøje efterkommet, og næste dag blev der aflagt beretning.

Byens unge damer lærte vi efterhånden at kende, og var der én, vi gerne ville danse med, aftalte vi det på gaden.

Var vi ikke kendte af forældrene, henvendte vi os til faderen, sagde, hvem vi var, hvor vi var, og spurgte så, om vi måtte have fornøjelsen

at danse med hans frk. datter. Blev man så måske efter nogle danse inviteret til bordet, hvor den øvrige familie sad, til en sodavand, var aftenen reddet.

En af de største aftener i min læretid var, da jeg fik en skriftlig invitation fra købmand Peter Axelsen, hvis 3 børn bød på souper med hal lørdag d. og d. aften kl. 6½.

Det var et alvorligt problem, fordi det var en lørdag, men det ordnede sig, for frk. Karen skulle også med.

Næste formiddag blev jeg kaldt ind på kontoret. Da chefen fik at vide, at vi var to lærlinge, som skulle med, fik vi besked på at stille på kontoret om eftermiddagen kl. 3½ i vort bedste tøj og renvaskede, så skulle vi få nærmere besked.

Vi gjorde, som vi skulle. På kontoret fik vi så at vide, at vi skulle gå hen til hr. Axelsen, ringe på og spørge, om fruén var visibel. Når vi kom ind, skulle vi præsentere os og takke for invitationen. Blev vi budt på en kage, chokolade eller et glas vin, skulle vi tage imod det. Straks efter skulle vi takke endnu engang og så gå.

Vi gjorde, som vi fik at vide, vi skulle gøre. Aftenen blev en meget stor aften, som der gik ry af i lange tider.

Vi nåede ind i 1918. Varelageret svandt ind, men der var dog stadig noget at få, og kunderne måtte lære at nøjes med, hvad de kunne få.

Hr. Lauritzen var blevet formand for Dansk Provins Manufakturhandler Forening. Skulle der skrives cirkulærer, måtte jeg gøre det. Det skete ved det lille bord på kontoret. Når chefen havde skrevet noget vigtigt, måtte jeg læse det op, så han kunne høre, om det lød godt og var let forståeligt. Dette arbejde kunne jeg godt lide, da det gav mig kendskab til andre forhold.

I sommeren 1918 led jeg meget af bylder i nakken, og jeg måtte søge husets læge, dr. Fraenkel, om hjælp.

Særlig mindes jeg en søndag på en bænk i anlægget; jeg sad og led frygteligt. Så tog jeg mod til mig og gik op til lægen. Han tog en kniv,

Ove Vecht 1977.

som der var viklet vat om, så bladet ikke kunne komme længere end dertil. Da lægen stak, sprang blod og materie op i manchetten på hiam, så han udbrød: „Fy, dit svin“. Derefter stak han mig 5 kr. og sagde, at det var, fordi vi forleden dag havde været ovre med bordplader, der skulle stilles op i hans spisestue.

Det var strengt forbudt at modtage drikkepenge. Det havde jeg heller ikke gjort den dag, vi stillede bordet op, men alligevel!

Jeg må nu gå lidt tilbage i tiden. Lukketiden blev pludselig forandret, så vi kun havde åbent til kl. 6 de første 5 dage i ugen og til 9 om lørdagen mod før 8 og 11. Vi fik så megen tid til overs, at vi dårligt vidste, hvad vi skulle bruge den til. Vi fandt dog hurtigt på at tage til stranden om sommeren efter lukketid.

I efteråret 1918 gik Den spanske Syge over Vestsjælland. Vi boede nu kun 4 mand på værelserne. En efter en blev syg.

En morgen måtte jeg blive i sengen. Dr. Fraenkel kom, og om aftenen kom sygevoغن, en hestetrukken vogn med en stor firkantet trækasse på, hvori der lige kunne stikkes en bære ind, og hentede mig.

Båren blev båret op og ned ad hovedtrappen, og fru en var ude at tage mig i hånden og sige et trøstende ord.

De syge blev kørt til Teknisk Skole. Det blev jeg også, men doktoren her sagde, at det var skarlagensfeber. Så kom jeg i sygevoغن igen og blev kørt til det rigtige sygehus.

Det *var* spansk syge. Der døde mange af denne slemme sygdom, og hver gang én døde på min stue, måtte jeg slå på mit vandglas med min kam. Det var ringeapparatet.

Ret hurtigt kom jeg mig så nogenlunde og blev udskrevet 1. december 1918.

Jeg vaklede hjem, kom ind i forretningen og faldt om på gulvet. Jeg var kommet alt for tidligt op, men andre var syge og skulle hjælpes, så derfor hurtig afgang.

Hr. Lauritzen erindrede, at 1. december var jeg udlært, og i dagens

anledning spiste jeg til middag i privaten og fik tilmed 100 kr. i dagens anledning.

Meget bevæget tog jeg fru og chefen i hånden og takkede.

De 100 kr. blev samme dag sat i banken. Bankkasserer Møller spurgte, hvor jeg havde fået så mange penge fra. Stolt svarede jeg: „For godt arbejde i min læretid. Jeg er nemlig blevet svend i dag“.

P.S. Dette er skrevet så vidt muligt med en ung mands tanker og ord for øje. Muligvis har erindringsforskydninger indsnegget sig. Nogle fejlskrivninger forefindes også. Dette beder jeg om tilgivelse for.

Skælskør, den 23. juni 1977.

Ove Vecht.

En mindetavle i Boeslunde kirke - en forsvunden gård

Af Erik Nielsen

Våbenhuset på sydsiden af Boeslunde kirke har tidligere tjent som gravkapel for medlemmer af familierne Grubbe og Quistgård m.fl.

Her stod bl.a. magister Diderik Grubbes og fru Anna Elisabeth Winds kister til 1808 (Historisk Samfunds Årbog 1963), og Peter Christoffer Quistgårds kiste stod her de første 52 år efter hans død 1807 (Historisk Samfunds Årbog 1976).

Alle kisterne er nu gravsat på kirkegården, men et minde er stadig bevaret. Det er en sandstenstavle på nordvæggen. Den er 68 × 76 cm. Den bærer en latinsk indskrift. Nedenunder hænger en oversættelse, som lyder:

„Christus, Frelseren til Ære.

Vejfarende, hvem du end er, stands din Gang, vær hilset og vid: Jeg er ikke Christen Eskildsen, som fordem boede her i Eskildstrup, men jeg har været det. Hverken Sjælland eller Jylland er nu mit Fædreland, men Himlen; og Catharina Ingvarsdatter, som er jordet her sammen med mig, er ikke mere min Hustru, men min Fælle.

Thi efter Livets Skuespil var spillet til Ende, og min Dødeligheds Dragt var aflagt her, overgav jeg fromt Skaberens min Sjæl, og efter at have fyldt 6 Gange 7 Aar faldt jeg som Offer for Pesten i det Herrens Aar 1553.

Vejfarende! Naar du har fattet dette, saa farvel og lev vel og il hastigt til din Gerning.

Mindetafle over Christen Eskildsen, Boeslunde kirke. Latin.

Jeg Lægen Eschillus Christianus, hans Søn har sat denne Sten for min velfortjente Fader, i den nye Tids Aar 1592“.

Stenen er altså sat op som gravminde for Christian Eskildsen og hans hustru Catharina Ingvardsdatter, men man véd ikke meget om disse to.

Christen Eskildsen har vel været mere end en almindelig bonde, siden han har fået en så fornem begravelse. Måske har han været herredsfoged (1).

Den pest, der bortrev ham, har man heller ikke meget kendskab til. Boeslunde kirkebog begynder først 1652, og den brændte med præstegården i 1892, men uddrag er bevaret, og skildringen af den sidste halvdel af 1652 viser, hvordan pest kunne rasere. I den tid blev der i Boeslunde begravet ikke mindre end 64 lig, deraf alene 33 i august. Næste år var man oppe på 68 begravelser. Det sædvanlige i sognet var 16–18 (2).

Med hensyn til ChristenEskildsens bolig er vi på mere sikker grund. Eskildstrup lå i Boeslunde sogn ikke langt fra Storebælt, hvor Vester Bøgebjergvej møder Klarskovvej. Navnet Eskildstrup Overdrev bruges stadig. Om Eskildstrup var en gård eller en landsby, skal vi senere vende tilbage til.

Eskild Christensen, eller som tavlet siger Eschillus Christianus, der satte tavlen over sine forældre, var en kendt læge på Kristian den Fjerdes tid, og man har fyldige oplysninger om ham (1).

Hans navn forekommer i et kongebrev af 7/8 1578. Da var han 25 år, og han var altså ganske lille, da hans fader døde.

I 1578 studerede han medicin i udlandet. Hans økonomiske forhold var dårlige, og i brevet tillod kongen (Fr. 2), at han fik halv professorløn. Posten som juridisk professor ved Københavns universitet stod ledig, og de penge, der derved blev sparet, blev delt mellem to medicinske studenter, der studerede i udlandet, og Eskild Christensen var altså den ene.

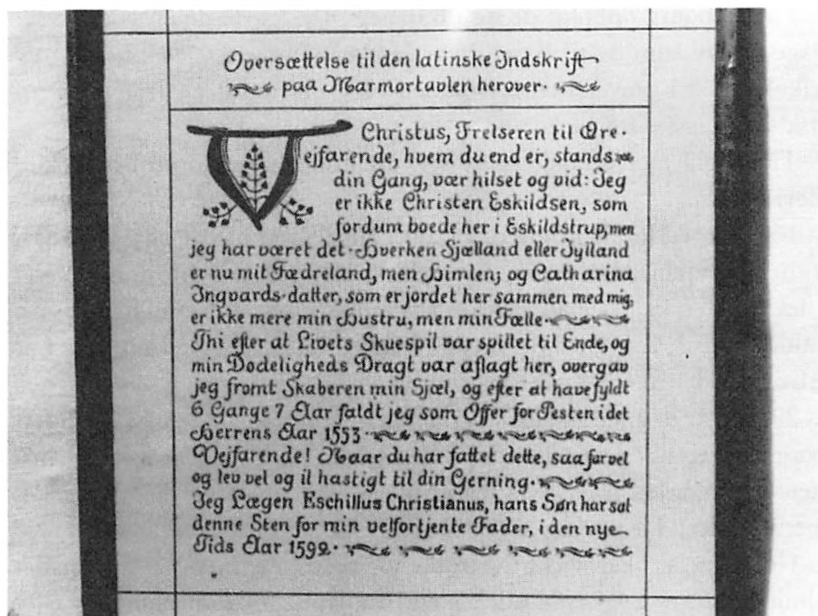
1579 fik han samme sum. Han har allerede tidligt haft gode forbindelser. Man formoder, at han på det tidspunkt opholdt sig i Basel og havde planer om at rejse til Italien. Mens han var i Basel, erhvervede han doktorgraden (i Danmark kaldet magistergraden) ved det filosofiske fakultet.

17/10 1580 blev han immatrikuleret i Padua. Det blev anset for at være et af de bedste steder for studiet af medicin.

Studierne her varede imidlertid ikke længere end til næste år, 1581, for da blev det ledige professorat i København besat, og understøttelsen hørte op.

Imidlertid viste der sig snart en anden mulighed for at fortsætte studierne.

I september 1566 var en af landets betydeligste adelsmænd, Jens Holgersen Ulfstand, død under en epidemi. Få dage før var hans hustru også død. Jens Holgersen Ulfstand stod Frederik den 2. nær. I de første år af Den nordiske Syvårskrig havde han trods tilsyneladende

Oversættelsen af den latinske indskrift.

håbløse forhold med imponerende dygtighed forsvaret grænsfæstningen Bahu mod svenskerne, og kongen følte sig forpligtet til at tage sig af Ulfstands eneste barns opdragelse og uddannelse.

Dette barn, Holger Ulfstand, var kun et spædbarn ved forældrenes død (10). Nu var han blevet 17 år og skulle til udlandet for at studere. Eskild Christensen var så velanskrevet, at han fik hvervet som ledsager og hovmester for den unge mand. Han fik en instruks angående hvervet. Eskild Christensen skulle stå for finanserne, og Holger Ulfstand skulle som en god discipel være ham hørig og lydige i alle måder. (1)

Udenlandsrejsen varede 1½ år, og det er muligt at følge den i enkeltheder, for regnskabet ligger på Rigsarkivet. (1)

Efter at have købt en klædesæk, en bønnebog og en salmebog drog de af sted 16/2 1582.

I Strassbourg opholdt de sig i 8 dage. 18/7 lejede de en vogn, og 2 dage senere kom de til Basel ,hvor Holger Ulfstand 23/7 blev immatrikuleret ved universitetet. Desuden blev der ansat en fransk og en tysk skolemester for ham.

Tiden gik med studier og rejser, alt under nøje kontrol af Eskild Christensen.

1583 begyndte hjemrejsen. Eskild Christensen havde også selv haft fordel af rejsen. Han fik en anbefalingsskrivelse med fra universitetet i Basel. Her kaldes han doktor i filosofien, og efter sin hjemkomst kaldes han doktor eller dr. med., så man må regne med, at han har erhvervet den medicinske doktorgrad.

29/12 var de hjemme igen og blev modtaget af kongen på Skanderborg slot. Kongen var tilfreds med det hele, og 1584 fik Eskild Christensen sin belønning „et Vicarie udi Roskilde Domkirke . . . og det med Bønder, Tjenere og al des Rente og rette Tilliggelse . . .“

Udnævnelsen kan virke overraskende på os, men på den tid var det almindeligt, at boglærde adelsmænd fik stillinger som kanniker eller provster ved landets domkirker – (6 side 216).

Vi hører ikke noget om, at Eskild Christensen skulle høre til adelsstanden, men Fr. d. 2. tildelte ham alligevel forleningen ved et brev udstedt på Antvorskov 1584. (1)

Man hører heller ikke noget om, at Eskild Christensen flyttede til Roskilde, og man ved ikke, hvor han opholdt sig i de følgende år, eller hvor han virkede som læge, men man ved, at han har opholdt sig en eller flere gange på Tryggevælde hos rigskansler Arild Hvidtfeldt, og at denne har haft tillid til ham.

1587 fik Eskild Christensen en ny indtægt, nemlig et kannikepræbende ved Hamar domkirke og kongetienden af Gram sogn i Hadeland. Han behøvede lige så lidt at rejse til Norge i den anledning som tidligere til Roskilde. Han skulle blot have en pålidelig mand til at være inkassator for sig.

Endelig i 1592 fik han en fast stilling som „medicus udi Fyen“.

Han skulle bo i Odense og „lade sig finde villig og uspart baade hos Adelen og vore andre Undersaatter udi forskr. vort Land Fyen“. Kristian den 4. foretog udnævnelser i København 13. juni 1592.

Dette år lod Eskild Christensen stenen i Boeslunde sætte op til minde om sine forældre.

Fra nu af boede han i Odense, og 11/2 1593 blev han viet til biskop Jakob Madsens datter Malvine.

Biskoppen satte stor pris på sin svigersøn, som ledsagede ham på hans rejser og var med ved festligheder hos stiftets præster. Eskild Christensen kom altså i indflydelsesrige kredse. Hertil kom, at han var adelens læge, og han var ven af rigskansleren.

Hans økonomiske forhold var gode, og han erhvervede ejendom i byen.

1606 døde biskoppen, og Eskild Christensen fik en betydelig arv, men hans navn nævnes ikke i årene herefter, selv om han fortsat virkede som læge.

Han døde 2/11 1621 og blev begravet i St. Knuds kirke. Han havde bestemt, at 500 rigsdaler af hans efterladte midler skulle bruges til legater, men først i 1626, da hans enke også var død, blev der oprettet en fundats.

Gymnasiet i Odense, som nylig var stiftet, fik 300 rdl., de fattige 100 rgdl. og St. Knuds kirke 100 rgdl. (1)

Man kender ikke nogen skrifter af ham, men der kan ikke være tvivl om, at han er en af de betydeligste personer, som er født i Boeslunde sogn.

Vi vender så tilbage til Eskildstrup. Navnet er fremme i et par gamle retssager.

I stridighederne om Skælskørs overdrev klager Skælskør over, at Espe, Eskildstrup og Egerup lader deres kvæg græsse på Skælskørs område, og 1533 må Skælskør føre sag mod Niels Hansen af Eskildstrup, fordi han lod sætte gærde på Skælskør overdrev ved stranden. Niels Hansen måtte fjerne gærderne igen. (3)

Niels Hansen kaldes „Niels Hansen af Eskildstrup“. I Historisk Samfunds Årbog for 1912 kaldes han ejer af Eskildstrup, og dr. med. Eskildstrup er samme sted nævnt som ejer 1553. (4)

Der er ikke nævnt nogen kilde for disse oplysninger, og der er noget galt. Der står om samme dr. med. Eskildstrup, at han døde af pest samme år og blev begravet i eller ved Boeslunde kirkes ligkapel. Det er altså Christen Eskildsen, som kaldes Eskildstrup, og han får sønnens doktorgrad.

Niels Hansen som ejer af Eskildstrup er næppe heller rigtig. Niels Hansen kan være en bonde blandt flere, for i hvert fald var Eskildstrup en landsby i 1688. Matriklen nævner 2 gårde med i alt 10½ td. htk., og i 1466, 1637, 1704 og 1721 var den ligeså en landsby, men i sidstnævnte år skødede kronen Eskildstrup til generalløjtnant Laurence de Boysset. Han kan have oprettet en større gård. (5)

Han var kommet fra Frankrig, kom ind i hæren, steg hurtigt i graderne, deltog i flere slag og blev generalløjtnant i 1715, men blev afskediget ved Store nordiske Krigs afslutning „for at skåne vor kasse“.

1716 havde han erhvervet Basnæs, og som nævnt fik han Eskildstrup i 1721. Han fik kun fornøjelse af sin sidste ejendom i 7 år, for han døde i 1728, men da var han også 96 år gammel. (6)

Sønnen Christian Frederik de Boysset arvede Basnæs (6), og 1730 købte han Espe, men i 1736 solgte han begge godser. (7)

Hvordan det end forholder sig med Eskildstrup under disse handler, så ejedes gården i 1744 af Christian Fursmand Toxverd (8). I dette år brændte gården. (4)

Den blev ikke genopbygget og alligevel nævnes dens navn i forbindelse med en ny proces om jorden på Skælskørs overdrev 1746 „28. November samlede Espe og Eskildstrups Ejere deres Magt og forarsagede en kostbar og langvarig Proces mod Skælskør“. Processen sluttede først 1753, og den endte med, at Espe og Eskildstrups ejere skulle være fri for Skælskør borgeres tiltale. (3)

Mellem 1747 og 1760 blev gården nedlagt, og dens jord blev delt mellem Bonderup og Espe, som på den tid havde samme ejer. (7)

Da Morten Quistgård 1774 købte Espe hovedgård og gods, fulgte Eskildstrups jord med. Hovedgården var på godt 12 tdr. htk. Hertil kom ufrít hartkorn og Eskildstrups jorder. De sidste var vurderet til 5 tdr., 2 skp. og 2 fdk, altså $\frac{1}{4}$ af hovedgården.

Quistgård „magelagde sin Anpart“ af Eskildstrup med Vester Bøgebjerg. Herved kom den ind under Espes hovmarker (2) og dermed er gårdens historie slut.

Alligevel nævner Pontoppidan i Danske Atlas (bind 3, side 7) Eskildstrup som en hovedgård. Det er trykt 1767, men da er gården væk. Kortet viser for øvrigt en landsby, ikke en hovedgård.

Videnskabernes Selskabs kort 1777 har ikke navnet, og det er heller ikke med på matrikelkortet over Bonderup ved udskiftningen.

På det forsvundne Eskildstrups plads ligger nu en yngre ejendom.

Eskildstrup. Udhuset til højre siges at stamme fra det gamle Eskildstrup.

Udhuset er opført af kampesten. Det måler ca. 6×9 meter. Beboerne oplyser, at det skal stamme fra den gamle gård. Andre synes ikke at vide noget om dette. På marken foran stuehuset støder man ustandselig på murbrokker, når man graver ned, og bag stuehuset har man gravet en række store kampesten op. De lå $1\frac{1}{2}$ m nede under overfladen parallelt med det nuværende stuehus i samme afstand som den fjerneste ende af udhuset. De ligger stadig i en stor bunke i haven. De er ikke tilhugne. Har de været et gærde, hvorfor har de så ligget så dybt nede?

Eskildstrup sidste ejer, Christian Toxverd, kan vi finde en del oplysninger om. (8)

Han blev født i Eggeslevmagle som søn af pastor Anders Frandsen Toxverd. Han blev døbt 30/6 1710. I sine unge år var han forvalter på Eskildstrup. Senere kom han til at eje gården. Han havde den til o. 1750 og var altså ejer under branden 1744.

Hans ene søster var gift med Holger Grubbe, ejer af Lyngbygård. En anden, Anne Catrine, var gift med Christian Frederik de Boysset. Denne opholdt sig på Eskildstrup, da han døde 17/5 1744.

Christian Toxverd ejede Torpegård i Boeslunde sogn (den er nu forsvunden) med underliggende gårde og huse samtidig med, eller efter han ejede Eskildstrup.

I Torpe krævede han tiende op.

Han var gift med Christiane Frederikke, født 1721, død i Boeslunde 1785. Hendes efternavn er ikke nævnt i slægtsregistret. De havde 15 børn, hvoraf de 8 ældste var født på Eskildstrup. (8)

Den yngste søn, Andreas Gabriel Toxwerdt, blev general. Han døde 15/5 1848. I den anledning havde Berlingske Tidende en nekrolog samme år 2/9.

Her er det omtalt, at hans fader, Christian Toxwerdt, havde haft Torpegård, og videre er det fortalt, at en brand, som pludselig brød ud en nat, voldte ham et betydeligt tab og fik en anden ulykkelig følge.

Da branden udbrød så pludselig, måtte Christiane Frederikke med sin nyfødte datter reddes ud gennem vinduet i et lagen. Skrækken bevirkede, at hun fik et anfald af „sindssvaghed“, og hvert år vendte det tilbage på samme tid.

Skønt Toxwerdt led store tab ved branden, havde han dog så meget tilbage, at han, da hans kone stadig blev svagere, kunne flytte til Korsør og leve af sin kapital. Det gik dog kun en tid, for han mistede næsten alt, da en købmand gik fallit.

Som gammel måtte han med sin „sindssvage“ kone flytte tilbage til Torpe, hvor han levede i trange kår som indsidder på den gård, han før havde ejet. Her døde han 1788. (9)

Skiftet tog lang tid. Der var 6 børn i live, og det ene boede i Norge. I 1790 var man færdig. Skiftedokumenterne findes i pakke 625 Holsteinsborg godsarkivs skiftedokumenter i Landsarkivet i København.

Så står et spørgsmål tilbage. Har Christian Toxwerdt været udsat

Udhuset, der skal stamme fra det gamle Eskildstrup.

for to alvorlige brandkatastrofer? Eller kan det tænkes, at skildringen af branden på Torpegård i virkeligheden er den på Eskildstrup? Eller er det branden på Torpegård, der „spøger“ på Eskildstrup?

Nogle kilder nævner blot, at Eskildstrup blev nedlagt, men i Historisk Samfunds Årbog 1912, står der, at gården brændte. Det samme står i Danmarks slotte og herregårde (7) i artiklen om Espe, som Eskildstrup hørte under en tid.

Gårdejer Jens Toxwerdt, Vester Bøgebjerg, som er efterkommer af Christian Toxwerdt, og som bor nær det gamle Eskildstrup, husker, at han fader (født 1854) fortalte sine børn, at børn i hans barndom legede i ruinerne af Eskildstrup, og at gården var brændt. (Derimod kender Jens Toxwerdt ikke noget til, at udhuset af kampesten skulle være rest af den gamle gård).

Endelig har Jens Toxwerdt nogle optegnelser om familien skrevet af afdøde Søren Bay, Skælskør. Også her står, at gården brændte, men også her uden nærmere oplysninger.

Der var ikke brandforsikringer i den tid, og det er ikke muligt at finde en løsning ud fra den kendsgerning, at det var en datter, der blev reddet sammen med moderen, for der er ikke navn på denne datter. Af de 15 børn blev 8 født på Eskildstrup, men der er døtre både blandt de 7 ældste og blandt de 7 yngste.

EFTERSKRIFT

Den i ovenstående artikel omtalte Christian Frederik de Boysset til Basnæs var i flere henseender en særdeles misliebige person. Allerede som ung officer skejede han ud, blev arresteret, brød ud af arresten og løb over til fjenden, mens hans regiment under den spanske arvefølgekrig kæmpede i Brabrand i engelsk-hollandsk sold. Han dømtes til arkebusering (henrettelse ved skydning), men blev benådet af Frederik IV i 1713. Den 19. december samme år blev han gift med Ce-

cilie Frederikke de Sohr, hvis fader mistede sin oberstbestalling på grund af svigersønnens flugt fra arresten.

Ægteskabet blev meget ulykkeligt, da han var meget udsvævende og særdeles kvindekær. Ifølge Hirsch: Danske og norske officerer 1648–1814 (Rigsarkivet) skal han have været fader til tre af de børn, som baron Carl Ludvig Wedels hustru på Grevensvænge fødte, og til et barn, som hendes søster Prisca Tugenreich Maria von Viereck i 1721 fødte hos skovfogeden på Basnæs, og som samme år blev døbt i Slotsbjergby kirke. Dertil kom fire børn med ritmester C. F. Bugges hustru, Sophie Amalie Moltke, som han nogle år levede sammen med i Hamborg. Ydermere kan nævnes, at han efter alt at dømme også var fader til et barn, som husjomfruen på Grevensvænge fødte i den periode, han holdt til hos de to søstre, og at han i 1727 i Tamdrup kirke ved Horsens blev udlagt som barnefader til en tidligere tjenstepiges barn.

Efter faderens død 1728 ville han skilles fra sin hustru, fordi han på den tid havde kastet sine øjne på en præsteenke fra Magleby. Han fik arrangeret en slags flugt for sin hustru, så han bagefter kunne beskyldte hende for horeri. Sagen verserede i 5–6 år, og da Boysset omsider blev trængt op i en krog, pålagde den nedsatte kommissionsdomstol ham at sværge sig fri for de beskyldninger; hans hustru havde fremført imod ham, samt for faderskabet til det barn, Gundel Jensdatter fra Tamdrup havde udlagt ham som fader til. Efter at have trukket sig længe, aflagde han eden, hvorefter højesteret frikendte ham og dømte hans hustru for horeri. Christian VI pålagde ham dog at betale 500 rdl. årligt til sin tidligere hustru, så længe hun levede, og det forekommer noget besynderligt, eftersom dommen jo var gået hende imod.

Mærkeligt nok forblev Boysset ugift, indtil Cecilie Frederikke de Sohr var afgang ved døden. Først i 1744, da han lå på dødslejet, giftede han sig med præsteenken Anne Cathrine Toxværd, søster til Christian (eller Christen) Toxværd, hvis hustru Christiane Frederikke

uden tvivl var frugten af forholdet mellem Boysset og Prisca Tugenreich Maria von Viereck.

Der førtes et utal af retssager mod Boysset: ved Flakkebjerg herredsting, Vordingborg rytterdistrikts birketing samt bytingene i Skælskør, Korsør og Næstved. Han var hidsig, voldsom og komplet upålidelig – også i pengesager.

E. P.

LITTERATUR

- (1) Historiske Samlinger og Studier vedrørende danske Forhold og Personligheder især i det 17. Aarhundrede udgivne af Dr. Phil. Holger Rørdam. 3. Bind København 1898, s. 107 . . .
- (2) Optegnelser om Lyngbygaard og Gjerdrup Hovedgaarde og Godser samt Gimlinge Kirkegods samlede 1863–68 af Godsforvalter Seehusen, s. 22, 36–37, 61–62.
- (3) Friis Edvardsen: En ringe Underretning om Schielschiør Kiøbstads gamle og nuværende Tilstand 1759, s. 238 . . .
- (4) Historisk Samfunds årbog (Sorø amt) 1912, s. 124.
- (5) Trap Danmark. 5. udgave III, s. 851.
- (6) Danske slotte og herregårde 5, s. 83.
- (7) Danske slotte og herregårde 4, s. 165.
- (8) Grandjean: Stamtavle over familien Toxverd 1896.
- (9) Berlingske Tidende, 2. september 1848.
- (10) Biografisk Leksikon 24, s. 497.

Vederhæftige og uberygtede dannemænd

(Nogle optegnelser om herredsfogeder i Flakkebjerg herred)

Af Erling Petersen

Herredsinddelingen i Danmark går længere tilbage i tiden, end de skriftlige kilder rækker. Da ordet herred øjensynlig er afledt af hær, har inddelingen nok haft militær betydning, men det udelukker ikke, at herredet også kan have tjent andre formål og måske været et samlende område for en fælles helligdom eller kult.

Samtlige herreder nævnes i kong Valdemars jordebog fra 1231, og de udgjorde da også grundlaget for landets middelalderlige administrative inddeling i len, men i historisk tid kendes herredet først og fremmest som en retskreds med sit særlige ting, der kaldtes herredstinget, og som havde en fast ugentlig tingdag.

Til herredstinget var der knyttet en embedsmand, herredsfogeden, der indtil 1660 blev udnævnt af den stedlige lensmand. Efter enevældens indførelse var det kongen, der foretog udnævnelsen. Oprindeligt var det herredsfogedens opgave at varetage kongens interesser på tinge, men hen imod slutningen af middelalderen udvikledes hans hverdshen, at han blev tingets leder og undertiden deltog i afsigelsen af domme, og i de følgende århundreder fortsattes denne udvikling, så udøvelsen af domsmagten efterhånden blev den vigtigste af hans funktioner.

Herredsfogeden tilhørte oprindeligt bondestanden, og da tingmændene altid kom fra samme samfundslag, kunne han på tinge sidde som en bonde mellem bønder og skifte ret og fælde dom, men det må dog

antages, at de fleste herredsfogeder har tilhørt den mere fremtrædende del af bondebefolkningen, skønt der ikke krævedes særlige forudsætninger for at blive udnævnt til herredsfoged. Der stilledes i virkeligheden kun krav om hæderlighed. Det fremgik blandt andet af Christian den Tredies koldingske reces fra 1558, hvori det blev pålagt lensmændene, at de til herredsfogeder kun måtte udnævne uberygtede dannemænd, som skulle skikke hver mand lov og ret. Dette lovsted blev 125 år senere anvendt som kilde i Danske Lov med den tilføjelse, at dommeren også skulle være vederhæftig. Faglige forudsætninger krævedes ikke opfyldt, men der var heller ikke i samme omfang som som siden hen brug for kritisk viden og anvendelse af fortolkningsregler. Lovstoffet var nemlig ret begrænset, og desuden var det skrevet i et sprog, som menigmand kunne forstå.

I økonomisk henseende var herredsfogeden nok bedre stillet end de bønder, han levede iblandt. Hans faste løn bestod ifølge Danske Lov af en gård på omtrent 10 tdr. hartkorn, fri for landgilde, ægt, arbejde og skat og desuden af den såkaldte fogedskæppe. Det var det korn, som fogederne fra Arilds tid havde nydt af bønderne, og som højst androg én skæppe korn af hver hel gård. I 1690 blev fogedgårdenes hartkorn imidlertid begrænset til 8 tdr., og samtidig blev det forordnet, at i de herreder, hvor fogederne ikke kunne få en fri gård, skulle der årlig udbetales ham 30 daler på amtsstuen. Endelig havde fogederne ved siden af den faste løn en række uvisse indkomster gennem sportlerne, men de var, navnlig i ældre tid, ret begrænsede.

Det gamle Flakkebjerg herred, der i 1819 deltes i to retsområder, Vester og Øster Flakkebjerg herreder, adskilte sig ikke væsentligt fra landets øvrige herreder. Samlet var det Sjællands største herred, men som retsområde var det tid efter anden blevet udhulet ved de mange indhug, som oprettelsen af en række private birker forårsagede – med en forringelse af herredsfogedens økonomiske omstændigheder som resultat. I 1668 blev en lang række gårde på Agersø og Omø, i Boeslunde, Eggeslevmagle, Tystofte, Gimlinge, Haldagerlille, Kirkerup og

Tjustrup udskilt fra Antvorskov birk, der året før var slået sammen med Slagelse herred, og derefter lagt hen under Flakkebjerg herred, men samtidig blev en række gårde i Skørpinge og Faardrup sogne flyttet den modsatte vej, og da Antvorskov rytterdistrikts birk den 4. november 1720 oprettedes, blev en række gårde i Hyllested, Ting Jellinge, Krummerup, Gimlinge og Flakkebjerg sogne overflyttet til dette birk. Ganske vist blev samtidig nogle gårde i Taarnborg, Boeslunde, Eggeslevmagle og Fodby sogne lagt ind under Flakkebjerg herred, men det var dog blevet formindsket, og der skete yderligere en formindskelse i 1731, da C. A. von Plessen fik lov til at lægge noget ny-erhvervet gods ind under Førslev og Harrested birker.

Flakkebjerg herreds tingsted lå allede 1259 i landsbyen Nørre Jellinge, der i tidens løb skiftede navn til Ting Jellinge. Så sent som i 1521 holdtes der ting hver torsdag, og formentlig lå retterstedet meget nær ved tinget, hvad marknavne som Galgeagre på Sønder Jellinge mark og Store og Små Galgeagre på Ting Jellinge mark tydeligt bærer vidnesbyrd om. Da der i løbet af 1500-tallet blev bygget tinghuse rundt om i landet, opførtes Flakkebjerg herreds tinghus på Sønder Jellinge mark. Det forfaldt imidlertid og blev i 1733 brudt helt ned, men på det tidspunkt havde tinget allerede i flere år været holdt i herredsfogedgården i Flakkebjerg by. I maj 1734 blev det så flyttet til Dalmose kro og derfra i 1750 til Kanehøj mølle i Eggeslevmagle sogn. Samtidig flyttedes retterstedet til Kanehøj, hvor det forblev – også efter at tinget i 1801 blev forlagt til Skælskør (se årbog 1969–70).

Om de første herredsfogeder i Flakkebjerg herred vides der intet som helst, end ikke deres navne kendes. Først i sidste halvdel af det 15. århundrede, da kilderne flyder rigeligere, begynder der at dukke navne op, snart her og snart der, men flere af disse herredsfogeder synes kun at have fungeret i kort tid. Undertiden hændte det dog, at én og samme mand betjente embedet i længere tid, og det var just tilfældet med den første af Flakkebjerg herreds fogeder, der kendes ved navn. Han hed Hemming Clemensen, var selvejergårdmand i Fugle-

bjerg og sad i fogedsædet på herredstinget fra 1. juni 1473 til 1496. Ganske vist optrådte Lars Poulsen fra Kvislemark som herredsfoged en gang eller to i 1488, men efter alt at dømme var han blot midlertidigt konstitueret i embedet. Kort tid efter omtales Hemming Clemensen nemlig igen som herredsfoged, og det var da også ham, der i de kommende år fortsat beklædte dommersædet på Flakkebjerg herredsting. Kun når han selv havde en sag, der skulle behandles på tinge, måtte han vige pladsen og lade en stedfortræder komme til, og det skete iøvrigt så sent som den 25. juni 1495, et års tid inden han kvittede bestillingen som herredsfoged. Ved den lejlighed var det Ingvor Ebbesen i Fuglebjerg, der sad i dommersædet i hans sted.

Da tinget hin junidag var sat, fremstod Hemming Clemensen og forespurgte, om nogen vidste af eller kendte til, at han skulle have forfulgt en sag med tinghørigे om en skov og en mark på Fuglebjerg fang, som hørte til hans gård i Fuglebjerg. Dertil svarede Peder Hemmingsen i Agerup tillige med Henrik Hansen i Vemmeløse, at de i sin tid sammen med flere andre af egnens bønder var udtaget som tinghørigे på Hemming Clemensens vegne imod Axel Valkynderup (Valckendorf), hvis sjæl Gud nu havde, og det var dengang på tinge blevet fastslået, at hvor Hemmings ager lå, dér løb hans eng og skov for ind til markskellet. Samme dag sattes i rette, at Hemming skulle fri 70 svin til oldengæld på sin skov.

Hemming Clemensen forlangte derefter et stokkevidne, d.v.s. et udsagn om det, der var passeret på tinge, afgivet af de tinghørigе, også kaldet stokkemændene, fordi de under retshandlingerne havde sæde på tingsstokkene. Dermed var hans sag afsluttet, og han kunne så atter tage plads i dommersædet og derfra lede behandlingen af tingets øvrige sager.

Der vides intet om, hvem der afløste Hemming Clemensen som herredsfoged, men efter al sandsynlighed var Poul Jepsen fra Haarslev, der ganske vist kun nævnes i embedet fra 1499 til 1502, hans nærmeste efterfølger. Skønt han muligvis blev herredsfoged før 1499, fik han

kun få år at virke i, thi efter 1502 var det Hans Jensen i Fuglebjerg, der førte forsædet på tinge. Et og andet tyder på, at samme Hans Jensen havde nogen tilknytning til Hemming Clemensen og måske oven i købet var beslægtet med ham. Han ses første gang omtalt som herredsfoged, da Hemming Clemensen tilskødede ham og Bo Olsens enke Karine og hendes arvinger sin gård i Fuglebjerg på de vilkår, at Hemming og hans hustru, der iøvrigt også hed Karine, skulle nyde ro og magt i deres livstid i en stue i gården, og at de skulle have fire skæpper jord i hver af byens tre vange til deres underhold, samt at de desuden skulle beholde den vestre længe og jorden, som lå dertil vest for skellet, fra hjørnestolpen af den søndre lade i stegersgavlen, men når så Hemming og Karine engang var døde og borte, skulle jorden igen falde tilbage til gården. – De levede dog vist mangan god dag endnu, efter at de var gået på aftægt! Så sent som den 21. juni 1509 sad Hemming Clemensen i Hans Jensens sted i dommersædet på Flakkebjerg herredsting.

Om de mænd, der i det 16. århundrede øvede ret og skel i Flakkebjerg herred, er der ikke meget at fortælle. Både Poul Jepsen fra Haarslev, der som nævnt var herredsfoged til 1502, og hans efterfølger, Hans Jensen fra Fuglebjerg, der ikke omtales efter 1509, er stort set kun navne, og det eneste, der vides om Niels Skriver, der i et åbent brev fra 1532 nævnes som herredsfoged „uti Flackebiergherritt“, er, at han boede i Skørpinge. Takket være nogle bevarede tingsvidner dukker imidlertid nye navne op. Den første lutherske præst i Høve-Flakkebjerg, hr. Peder Hansen, lod „det Aar efter Guds Byrd 1544, den Torsdag næst for Vorherres Himmelfartsdag“ føre vidner på herredstinget om brugen af et stykke jord, som han ville have fastslået sin ret til, og på det tidspunkt var det Jep Nielsen af Solte (Saltø), der var herredsfoged, mens sognedegnen i Tjæreby, Mogens Jensen, var tingskriver. Syv år senere havde hr. Peder i Høve på ny brug for at få stadfæstet, hvor meget jordegods i Flakkebjerg herred der egentlig havde ligget til Høve præsteembede. Torsdagen før St.

Hansdag 1551 stod han frem på tinge og begærede et tingsvidne derom. Samtlige vidnesbyrd faldt ud til hr. Peders fordel, og 12 danne-mænd udmeldt på tinge indestod for, hvad de havde hørt og set. Ved den lejlighed var det stadig Mogens Jensen, der var tingskriver, men herredsfogeden hed nu Jens Ibsen og boede i Vemmeløse.

Dette tingsvidne fra 1551 blev irettelagt på herredstinget den 5. december 1588, da lensmanden på Korsør slot, Knud Rud, prøvede at anfægte sognepræsten i Høve, hr. Peder Winthers ret til de gårde, hans forgænger i embedet havde haft herligheden af. Det var den dag Peder Jensen fra Vemmeløse, der sad i dommersædet, mens Arild Jakobsen fra Skælskør var skriver. Det var Knud Ruds foged, Frants Andersen, der førte sagen for lensmanden, men hr. Peder Winther var ikke så nem at bide skeer med. Foruden tingsvidnet fra 1551 fremlagde han også en skrivelse af 12. november 1583, udstedt af den tidligere lensmand, Mogens Gøye, og det fremgik af denne skrivelse, at hr. Peder Winther sin livstid måtte nyde og beholde alle de rettigheder, som hans forgænger havde nydt. Det var iøvrigt også tilkendegivet i hr. Peders kollats, som også var blevet fremlagt i retten, men da den var skrevet på latin, som herredsfogeden ikke kunne forstå, måtte Peder Jensen henholde sig til kirkeordinansen, som præsten havde været så forsynlig at bringe med i retten, og han kom efter nogle overvejelser til det resultat, at han ikke turde understå sig i at dømme i en sag af den beskaffenhed, men at det rettelig måtte tilkomme herredsprovsten, hr. Hans Pedersen i Skælskør, at afgøre, hvad der var ret og rigtigt.

Peder Jensen fra Vemmeløse var også herredsfoged den 13. juli 1592, da Knud Ruds foged, Rasmus Jakobsen, på tinge lod fremkalde 13 oldinge, som efter loven var udmeldt til at „granske, udlede og i Sandhed ret forfare“, hvor den kirkejord lå, som Peder Degn havde fæstet af lensmanden, og som lå til Høve kirke. Som tingskriver fungerede ved samme lejlighed Hans Jørgensen fra Skælskør. Det er iøvrigt muligt, at herredsfoged Peder Jensen var søn af sin for-

gænger i embedet, Jens Ibsen. De var jo fra samme by, navnesammensætningen kunne også godt pege i den retning, og endelig var det ikke usædvanligt, at bestillingen som herredsfoged gik i arv fra far til søn.

Men det var stadig den jævne bonde, der sad i dommersædet på herredstingene i det ganske land. Det fremgik blandt andet af et åbent brev, udstedt den 16. september 1603, hvori det blev tilkendegivet, at Laurids Dyre i Bisserup, der var herredsfoged over Flakkebjerg herred, måtte være fri for tiltale for sit fødested, så længe han havde bestillingen og som følge deraf boede på kronens gods. Han var altså som sine byfæller en vorned bonde, men bestillingen som herredsfoged havde midlertidigt gjort ham fri for vornedskabets bånd. Laurids Dyre sad iøvrigt ikke ret længe i embedet. Få år senere nævnes som herredsfoged Oluf Knudsen, der i 1607 dømte i en sag imellem Børge Trolle til Trolholm og hans fæstebonde Jens Pedersen fra Nyrup angående nogle oldensvin.

I 1618 var det en bonde fra Haarslev, Jens Hansen, der plejede retten på Flakkebjerg herredsting. Han blev juledag samme år af kongen fritaget for landgilde, ægt og arbejde, så længe han var herredsfoged, eller indtil kongen gav nærmere ordre. Han efterfulgtes i embedet af Christopher Nielsen, der var herredsfoged i 40 år eller mere. Han havde allerede virket i embedet i et par år, da han i 1628 af kongen fik tildelt en større og bedre gård end den, han hidtil havde haft til sit underhold. Gården lå i Haldagermagle i Krummerup sogn, og her fra havde han ikke lang vej over til tinghuset på Sønder Jellingemark, hvor ikke så få mennesker mødte op på tingdagene, undertiden blot for at overvære tingets afgørelser af skeltrætter, godsstridigheder og lignende uoverensstemmelser, men somme tider også for at vidne eller bekræfte vidneudsagn, når dét gjordes behov.

Der er ingen tingbøger bevaret fra Christopher Nielsens tid, men det har alligevel været muligt at få et indtryk af, hvordan en tingdag for enkelte sagers vedkommende kunne forme sig i hine tider. Da folk

torsdag den 31. marts 1631 forsamledes i tinghuset, og Christopher Nielsen havde indtaget sin plads i dommersædet med bonden Peder Rasmussen og tingskriveren Niels Pedersen fra Haldagerlille som bisiddere, fremkom først to mænd fra Haarslev, Rasmus Nielsen og Johannes Hansen. De forklarede, at de var sendt til tinge af deres sognepræst, hæderlige og vellærde hr. Niels Jensen Sørby, og at de med hjemmel i loven havde stævnet en af Haarslev bymænd ved navn Oluf Jensen, så han for retten kunne høre vidnesbyrd om, hvem der havde ret til at dyrke den jord i Torsbjergsageren, som hr. Søren formodede tilforn havde ligget til præstegården, men som Oluf Jensen nu påstod hørte til hans gård. Inden vidnerne blev afhørt, meddelte præsten, at han havde drøftet sagen med ridefogeden på Korsør slot, Niels Staalsen, der beredvilligt havde lovet ham at ville stå bag herredstingets afgørelse, ihvordan den end måtte blive.

Derefter kom turen så til vidnerne. Først fremstod Kirsten Hansdatter, der boede i Oldebjerg i Lyngesogn, og vidnede med oprakte fingre efter loven, at hun var barnefødt i Haarslev præstegård, og at det i den tid, hun kunne huske, alene var præsten, der havde draget nytte af den mark, striden stod om. Hun kunne lige netop huske, at der i hendes tidligste barndom havde været sået korn i marken, men det havde været så stakket (kort) i strået, at det intet var værd. Dette korn var imidlertid sået og høstet af præsten, der på grund af det elendige udbytte efter den tid havde ladet sig nøje med at bruge marken til græsning for sine heste, og sådan havde det været altid, både mens hun var hjemme hos sin salige fader, hr. Hans Raer og senere, da hun med sin moder boede hos stiffaderen, hr. Jesper Fynboe. Det var vel nu godt og vel 40 år siden, men aldrig nogen sinde havde hun hørt eller vidst andet, end at den omstridte mark hørte til Haarslev præstegård.

Da Kirsten Hansdatter havde sluttet sin forklaring, fremkom Mourids Gregersen fra Sønder Jellinge, og han vidnede i lige måde med ed og oprakte fingre, at anlangende de gamle agre i Torsbjergsage-

ren, som hr. Niels og Oluf Jensen nu havde strid om, så var det ham vitterligt, at da han for 40 år siden i fire år tjente hos hr. Jesper, da brugte præsten samme agre at tøjre sine heste på, så tør som den mark var, og der var ingen andre, der gjorde krav på marken, som rettelig hørte præstegården til. Det vidnede han ved sin højeste ed og tilføjede, at dét ville han vedstå både på tinge, og hvor det ellers gjordes behov. Han vidste dog intet om, hvorledes det var gået til, at agrene i tidens løb var kommet fra præstegården.

Flere vidner blev ikke afhørt, men det var også nok til, at hr. Niels kunne begære et uvildigt tingsvidne fremlagt af tolv lovfaste dannemænd, som i forvejen var tilsagt at møde på tinget for at overvære vidneafhøringen. Fra Vallensved var mødt Jørgen Pedersen, der kom sammen med Laurids Hansen fra Agerup, og fra Bisserup kom i flok og følge Oluf Jensen, Laurids Olufsen, Morten Sørensen, Jens Lauridsen og Peder Jensen. Endvidere mødte Jørgen Hansen fra Hyllested, Hans Nielsen fra Høve, Niels Jensen fra Vedskølle og Bendt Pedersen fra Flakkebjerg, og som den tolvte og sidste var fra hr. Nielsens eget pastorat tilsagt Hans Jørgensen fra Ting Jellinge. De bekræftede nu alle med deres signeter, at de på denne dag og dette ting havde set og hørt, at alt var gået for sig, som skrevet stod.

Dette tingsvidne, der blev opbevaret af præsten, indførtes senere i Vester Flakkebjerg herredsbog fra 1647 og stadfæstede i et og alt præstens ret til den omstridte mark, så den ikke siden hen kunne anfægtes. Hvad sagvolderen Oluf Jensen angik, så var det påfaldende, at han overhovedet ikke søgte at hævde den ret, han påstod at have, på tinge, men tværtimod forholdt sig ganske passiv. Det kunne tyde på, at der fra hans side kun var tale om rethaverisk krakileri eller ondsindethed mod hr. Niels, der forøvrigt i 1642 brød op fra Haarslev og ifølge oplysninger fra eftermanden, hr. Peder Dampius, rejste ud som skibspræst.

Niels Jensen Sørby var ikke den eneste af herredets præster, der gik til tinge for at få sine rettigheder slået fast. Den 26. juli 1655 udstedte

Christopher Nielsen og tingskriveren Sten Tagesen på Flakkebjerg herredsting et vidne om, at hr. Michel Jensen, sognepræst til Høve-Flakkebjerg, havde nedlagt forbud mod, at nogen uden hans vidende eller vilje måtte sænke hør eller hamp i render og grave ud for hans enge og agre i Oreby mark eller på begge sider af Oreby bro, og der var heller ingen, der måtte grave eller skære i hans enge sammesteds og langt mindre afhugge hans elle ved hans agerender i mosen.

Også sognekapellanen i Fodby, hr. Morten Brysting, fandt det i 1664 fornødent at gå til herredstinget for at æske dom over forpagteren på Ydernæs, Hans Brunsvig, der havde vist sig uvillig til at søge Fodby kirke og især til at give tiende til præsten. I dommen, der blev afsagt den 24. marts, pålagde herredsfogeden Hans Brunsvig at søge Fodby kirke, der var hans rette sognekirke, samt yde præsten hans offer og sædvanlige rettighed, således som gårdens tidligere beboere havde gjort det (se årbog 1951).

Christopher Nielsen, der havde fået sin bestalling som herredsfoged konfirmeret af den enevældige konge den 7. januar 1662, betjente retten i endnu nogle år, men afgik eller døde senest i begyndelsen af 1669, thi den 18. februar dette år blev den nye herredsfoged, Hans Pedersen, udnævnt. Om ham vides kun, at han med embedet overtog sin forgængers skriver, Sten Tagesen, der dog allerede i 1670 blev afløst af sin søn, Tage Stensen.

Hans Pedersen var kun herredsfoged i fem år, men efterfølgerens embedstid blev til gengæld så meget desto længere. Hans navn var Bertel Christophersen, og han blev udnævnt den 29. juli 1674, men endnu så sent som i 1720 sad han i dommersædet på herredstinget. Alder og skrøbelighed tvang ham dog allerede samme år til at forlade det, og han døde da også senest året efter. Som sine forgængere i embedet var han bonde og havde en gård i Vemmeløse i Gimlinge sogn, hvor han vistnok nød nogen anseelse. Han nævnes i hvert fald allerede 1680 som kirkeværge, et hverv som dengang kun tildeltes de mere velanskrevne i et sogn. I 1695 var han lavværge for enken efter

borgmester Jens Ebbesen i Slagelse, Cathrine Jørgensdatter, hvis svigerfader, Ebbe Jensen Brun, i mange år havde været sognepræst i Gimlinge, og som døde dér i 1671.

Som vederlag for at betjene retten i Flakkebjerg herred var der tildelt Bertel Christophersen en gård i Bjerup by på 8 tønder 2 fjerdingkar 1 album hartkorn, hvoraf han nød de 8 tdr. frit. Med to gårde og et herredsfogedembede at passe må det formodes, at han havde rigeligt at se til, men han kunne åbenbart holde til det. Det kneb mere med hans nærmeste medarbejdere, herredsskriverne. Af dem var der ikke mindre end fem i de år, Bertel Christophersen var herredsfoged.

Desværre er oplysningerne om Bertel Christophersen, hans liv og virke ret så sparsomme, dels fordi der ingen tingbøger er bevaret fra hans tid, og dels fordi de to ældste kirkebøger fra Gimlinge sogn er gået tabt, den ene ved en ildebrand i 1714, den anden, da præstegården i 1850 på ny gik op i luer, men der findes dog visse efterretninger om hans familiære forhold eller i hvert fald visse sider af dem, og de stammer fra nogle breve, som endnu eksisterer. Det fremgår af disse breve, at Bertel Christophersen havde en datter, som hed Sarah, og at hun i 1703 udi godtfolks nærværelse var blevet trolovet med en norsk præstesøn, Jes Hannibalsen Jessen, der i 1698 havde taget teologisk attestats. Han havde ydermere under ed skriftligt bekræftet sit ægteskabsløfte, og i sine ugentlige breve til herredsfogeden og hans datter havde han gang på gang gentaget sit løfte om, at de skulle gifte sig straks, når han engang fik præstekald. Han havde gennem årene søgt flere embeder, og omsider lykkedes det da også for ham at få ét. Den 21. juli 1709 prædikede han for provsten, Niels Olivarius fra Ørslev, og for de menige sognemænd i Sørbymagle og Kirkerup, der enedes om at tage ham til deres præst.

Da meddelelsen herom nåede til Vemmeløse, begyndte herredsfogeden og hans datter naturligvis at sætte næsen op efter et bryllupsgilde, men til deres sorg og bekymring begyndte Jessen nu at slå sig i tøjret. Nogen grund til sin ændrede holdning gav han ikke, men der gik ikke

lang tid hen, inden snakken begyndte at gå med forlydender om, at han skulle have fattet kærlighed til enken efter hans forgænger i embedet, hr. Claus Buchwald. Hun hed Margrethe Arentsdatter og havde tidligere været gift med præsten Jens Nygaard i Skælskør, men kunne vist godt tænke sig at ægte en præst for tredje gang. Hun forlod dog præstegården, da nådsensåret var omme, men vekslede efter den tid mange breve med Jessen, breve, som vistnok ikke altid havde tjenstlig karakter.

Bertel Christophersen klagede sin og datterens nød for provsten, der i et brev til biskop Bornemann oplyste, at Jessen trods sine ofte gentagne løfter om at ægte Sarah Bertelsdatter nu uden årsag var blevet så stridig, at han ikke på nogen måde ville stå ved sit ord, men højlydt erklærede, at han hellere ville give afkald på sit nyerhvervede præstekald end gifte sig. Provsten havde da også meget hurtigt bemærket, at Jessen var af et særdeles ustadigt gemyt og slet ikke den, han fra begyndelsen havde givet udseende af at være. Han havde således gjort sig ud til bens over for provsteretten og i første omgang ladet en prokurator møde i sit sted blot for at begære opsættelse af sagen, men skønt den var blevet ham tilstået, havde det ikke senere været muligt at få ham til at give møde.

Herredsfogeden var imidlertid indstillet på at føre sagen igennem til det yderste. Hans datter var af alle anset for en smuk, ærbar og skikkelig pige, som i tillid til hr. Jessens smukke løfter havde afvist flere andre gode tilbud og måske på den måde forspildt sin lykke. Provsten støttede uforbeholdent herredsfogeden og fandt det ganske forargeligt, at en gejstlig mand således var et slet eksempel for sin menighed og til forargelse for flere.

Den 6. maj 1710 skrev Jessen til biskoppen og beklagede sig meget over den store skade og bekostning, han havde haft af herredsfogedens og hans datters bagtalelser. Han indrømmede ganske vist, at han i sin ungdoms uforstandighed havde lovet noget, som han nu ikke så sig i stand til at holde, men anmodede om biskoppens bistand i sagen, så

ikke de verdslige i deres misforstand skulle tro, at de kunne få deres vilje.

Jessen blev dog skuffet i sine forhåbninger. Han fik ikke den hjælp hos biskop Bornemann, som han havde bedt om. Den 21. juni samme år sendte Bertel Christophersen biskoppen et brev, hvori han takkede ham hjerteligt for hans hengivenhed imod ham og hans bekymrede datter, og det fremgik af dette brev, at konsistorium kort tid forinden havde afsagt kendelse i sagen mellem præsten og Sarah Bertelsdatter, og den faldt således ud, at det blev pålagt Jessen, at han skulle holde sin offentligt indgåede forlovelse med hende. Men da herredsfogeden derpå tog til Sørbymagle for at tale med ham om ægteskabets fuldbyrdelse, digtede han alt hen til et forlig om penge, og det viste sig da også, at han over for adskillige mennesker havde ladet sig forlyde med, at han blot kunne betale sig fra sine løfter. Herredsfogeden kunne derfor kun komme til den slutning, at præsten bevidst gjorde alt for at forhale tiden og at forkorte så vel hans som hans datters liv ved lang bekymring og fortræd, og han bad derfor biskoppen om at fastsætte en tidsfrist, som præsten skulle have til at få giftermålet i orden, eller at suspendere ham, hvis tidsfristen blev overskredet. Han bad samtidig ydmygst om forladelse for så dristig en anmodning, der var fremført dels af kærlighed til datteren, dels af sorg over den tort, der var vederfaret hende.

Hele affæren endte dog med et forlig om penge. I september 1710 bad Jessen om rejsetilladelse til Norge for at hente en arv, da det var ham umuligt at skaffe penge her i landet, og penge havde han hårdt brug for, da han gerne ville præstere den belovede termin til herredsfoged Bertel Christophersen til førstkommende december. Præsten slap altså med skrækken og døde 1717 i sit embede – ugift! Sarah Berteldatters skæbne kendes ikke, men forhåbentlig stod et af de omtalte andre gode tilbud fortsat åbent for hende, så hun fik en mindre modvillig brudgom.

Bertel Christophersens familieforhold er iøvrigt på grund af de

manglende kirkebøger så godt som ukendte, men ved et tilfælde blev hans hustrus navn fundet i den ældste kirkebog for Haarslev og Ting Jellinge sogne, påbegyndt 1690. Da birkefogeden over Fuirendal birk, Morten Hess og hans kone Mette, der boede i Haarslev, den 14. oktober 1703 havde deres anden søn, Axel Vilhelm, til dåben i Haarslev kirke, var Brigitte, seigneur Bertel Christophersens i Vemmeløse, bæremoder. Andet er ikke fundet om hende.

Den sidste herredsfoged i Flakkebjerg herred, inden den juridiske embedseksamen blev indført i 1736, hed Eskild Larsen Bruun, og han blev udnævnt den 4. november 1720. Om hans herkomst vides intet som helst, men der er det bemærkelsesværdige ved udnævnelsen, at han ikke selv søgte embedet. Det blev søgt for ham af hans forlovede, Gertrud Christensdatter Gieber, der da på fjerde år var i tjeneste som kokkepige hos Frederik den Fjerdes dronning, og det var åbenbart anbefaling nok, når han samtidig opfyldte lovens krav om, at han skulle være vederhæftig og uberygtet. Få måneder senere, den 21. februar 1721, blev Eskild Bruun i Slotskirken i København viet til sin Gertrud, der så målbevidst havde sørget for, at de nu havde noget at gifte sig på. Til bolig og underhold havde de fået en gård udlagt i Flakkebjerg by, hvor også herredsskriveren, Hans Evertsen Rønnebeck, boede.

Nogle år efter, at Eskild Bruun var blevet herredsfoged, opdagede han, at fire bønder i Stenbæksholm i Fodby sogn gennem længere tid havde undladt at svare deres herredsfogedkorn, men i stedet leveret det til birkefogeden over Saltø birk, Christen Jespersen, der boede i Lille Næstved, og som ganske frejdigt havde afkrævet de pågældende bønder dét korn, herredsfogeden ellers skulle have. Eskild Bruun blev naturligvis harm i hu, da denne uregelmæssighed gik op for ham, og i 1727 indklagede han birkefogeden, efter at han i tre-fire år forgæves havde forsøgt at få, hvad der rettelig tilkom ham. Sagen blev ført på Flakkebjerg herredsting, men da herredsfogeden jo selv var indblandet, måtte han vige dommersædet, og hans plads blev indtaget af by-

fogeden i Slagelse, Ambrosius Jensen Nyborg. På samme måde gik det herredsskriveren, Hans Evertsen, der jo også var part i sagen. Han blev erstattet af en skrivekyndig mand, Anders Thiesen, der til daglig var muremester i Gimlinge.

Under sagens behandling den 2. oktober 1727 førtes sædedegnen til Ørslev og Sønder Bjerge menigheder, Christian Wandel, som vidne. Han fortalte, at han for ungefær tre år siden havde været med herredsfogeden i Stenbæksholm for at tale med de fire bønder, der oprindeligt var udgået fra Antvorskov grevskab. Han kendte imidlertid ikke bøndernes navne, men det gjorde det andet vidne, Lars Hansen fra Sønder Bjerge, der kunne oplyse, at det drejede sig om Jens Smed, Jens Sørensen, Claus Larsen og Gabriel, og at han godt kendte dem, fordi han selv havde været hos dem for at opkræve herredsfogedkornet.

Af dommen, der blev afsagt den 8. januar 1728, fremgik det, at kongen selv havde henlagt de fire bønder i Stenbæksholm til retsbejtjentenes løn i Flakkebjerg herred i stedet for de bønder i Hyllested, Ting Jellinge, Krummerup, Gimlinge og Flakkebjerg sogne, der var blevet henlagt under Antvorskov rytterdistrikts birketing ved dets oprettelse i 1720. De fire gårde i Stenbæksholm havde et samlet hartkorn af 12 tdr. 2 skp. 3 fdk. 1 alb., og Christen Jespersen havde allerede året i forvejen forsøgt at få fastslået, at de fire bønder fra gammel tid havde hørt under Saltø birketing uden hensyn til de forandringer, som kongen forlængst havde gjort, således at de efter den tid først havde ligget under Antvorskov birketing og derefter under Flakkebjerg herredsting, som de nu burde erkende som deres rette forum.

Christen Jespersen, der under sagens forløb havde henholdt sig til et løfte, afgivet af kancelliråd von der Maase i en resolution af 10. november 1720, fik at vide, at det løfte kunne der ikke tages hensyn til, og det blev desuden gjort ham klart, at han måtte anses for at være eneste årsag til al denne ulempe, fordi han havde tvunget sig ind i en andens jurisdiktion og borttaget kornlønnen hos bønderne. Herreds-

fogeden havde derfor kun stået på sin ret, da han den 19. januar 1726 havde ladet foretage udpantning hos bønderne, efter at han i fem år gang på gang havde krævet bønderne for kornet, men intet fået. De havde hver gang blot sagt, at Christen Jespersen allerede havde opkrævet kornet og ved leveringen lovet dem, at de skulle holdes fri for tiltale.

Ambrosius Nyborg kom sluttelig til det resultat, at da bønderne var ganske uvidende om, hvem de skulle levere kornet til, burde de have deres frapantede gods uskadt igen, og Eskild Bruun blev så i stedet henvist til at søge regres imod Christen Jespersen ved hans rette værneting for det herredsfogedkorn, han siden 1720 med urette havde opkrævet hos bønderne i Stenbæksholm, med betaling efter hvert års kapitelstakst samt for omkostningerne ved processen, der i penge androg ialt 20 rdl. Derefter pålagde dommeren de fire bønder, at de for fremtiden søgte Flakkebjerg herredsting og årligt betalte deres herredsfogedkorn til Eskild Bruun og ikke noget til Christen Jespersen, eftersom de burde være lige så fremmede og uvedkommende for ham som han for dem.

Udleveringen af de udpantede sager skulle foretages af tingskrivere tillige med de to mænd, som i sin tid havde foretaget udpantningen, og herredsfogeden fik pålæg om at sørge for dommens lovlige forkyndelse og panternes udlevering eller på sin bopæl lide nam; det vil med andre ord sige, at bønderne havde ret til at gøre udlæg i hans løsøre, hvis de ikke fik deres frapantede sager tilbage. Der er dog næppe tvivl om, at Eskild Bruun med glæde gav bøndernes ejendele fra sig for derefter gennem sagsanlæg mod den bjergsomme birkefoged at tage sig betalt for såvel sagsomkostningerne som for den kornløn, Christen Jespersen i så mange år havde snuppet for næsen af ham.

I modsætning til Bertel Christophersen, der i sin tid som herredsfoged havde ialt fem skrivere, så var der i Eskild Bruuns embedstid kun to, og den første „arvede“ han endda fra sin forgænger. Han

hed som nævnt Hans Evertsen Rønnebeck, var præstesøn, født 1662 i Rønnebæk. I 1677 var hans ældste broder, Anders Evertsen, blevet sognepræst i Førslev ved Fuglebjerg, og da deres far to år senere døde, synes Hans Evertsen at være kommet i huset hos broderen, der vistnok gav ham undervisning og bibragte ham de kundskaber, han havde behov for. Han blev ikke student, skønt han voksede op i en præstegård, men da han både kunne læse og skrive, klarede han sig endda.

I 1674 oprettedes Harrested birk og i 1687 Førslev birk. De blev ved bevilling lagt sammen i 1690, og da birkefoged Peder Andersen i Haldagergaarde afgik eller døde, var det Hans Evertsen, der blev birkefoged i hans sted, og det skete senest 1695. Han nævnes udtrykkeligt som birkefoged i Harrested og Førslev birker, da der i 1696 blev holdt skifte efter hans broder i Førslev præstegård. Han boede på det tidspunkt i Arløse og var iøvrigt gift med broderens steddatter, Elisabeth Hansdatter. Birkeskriveren derimod boede i Hyllinge. Han hed Jens Jensen og havde efter 1690 afløst Anders Thøgersen fra Kyse.

Hans Evertsen fik imidlertid ringere vilkår at leve og virke under nogle år senere, da de to birker på ny kom fra hinanden. Den 22. marts 1704 blev ridefogeden på Harrestedgaard, Christen Danholm, som belønning for mange års tro tjeneste hos sit herskab, fru Margrethe Gjedde, udnævnt til birkefoged over Harrested birk. Efter alt at dømme fungerede Hans Evertsen derefter i et par år som skriver under Christen Danholm, samtidig med at han varetog embedet som birkefoged i Førslev, men i 1706 modtog han bestallingen som herredsskriver. Han brød så op fra Arløse og flyttede til Flakkebjerg, hvor han blev resten af sit liv. Han døde ved nytårstid 1728, og skoleholder Rasmus Teilgaard fungerede som skriver til den 29. januar 1728, da Anders Thiesen fra Gimlinge midlertidigt blev beskikket i embedet. Tre måneder senere, den 29. april, mødte monsieur Jens Kiær fra Fuirendal op på tinge og irettelagde en kongelig bestalling

af 16. april på at være herredsskriver ved Flakkebjerg herredsting. Han havde indtil da i to år været skriver ved Holsteinborg birk.

I de første år enedes Eskild Bruun og Jens Kiær kønt om at pleje retten i Flakkebjerg herred på bedste måde, men pludselig kom der en kurre på tråden, og uenigheden mellem de to mænd kulminerede i 1732 med, at retten slet ikke blev sat om torsdagen den 9. oktober. Otte dage senere, da tinget på ny blev åbnet, fremstod birkeskriveren fra Førslev, Thomas Martin, og oplæste en skrivelse fra amtmanden over Antvorskov og Korsør amter, C. H. von Warnstedt. Det fremgik af denne skrivelse, at Martin midlertidigt skulle overtage skriverhvervet på herredstinget. Amtmandens indgriben synes fremkaldt af en henvendelse fra Jens Kiær, der åbenbart må have været meget hurtig i vendingen, eftersom amtmandens brev til Thomas Martin var dateret den 10. oktober og altså skrevet dagen efter misären på herredstinget. Så snart oplæsningen af von Warnstedts brev var endt, fremstod prokurator Søren Lintrup fra Slagelse på tinget og meddelte, at hans velbårenhed amtmanden forbeholdt sig al lovlig tiltale imod dem, der måtte være skyldige i den forsømmelighed, der havde fundet sted den 9. oktober.

To uger senere, den 30. oktober 1732, mødte rettens betjente fra Førslev, Harrested og Saltø birker, birkedommer Christen Jespersen og skriveren Thomas Martin, op på herredstinget og meddelte, at amtmanden havde behaget at konstituere dem til at betjene Flakkebjerg herreds ret i den sag, der skulle have tildraget sig den 9. oktober mellem herredsfogeden Eskild Bruun og herredsskriveren Jens Kiær. Amtmanden havde ydermere besluttet, at sagens behandling ikke skulle indføres i Flakkebjerg herreds tingbog, men i birketingets protokol, og desuden skulle den foregå i nogle dertil særligt anordnede stokkemænds påhør.

Desværre er de ældste tingbøger fra Førslev, Harrested og Saltø birker ikke bevaret, og det har derfor været umuligt at efterspore, hvad der skete i sagen, ligesom det heller ikke har været muligt at få

oplyst, hvad det var, der havde forhindret tingets afholdelse den 9. oktober, men at det må have været ret så graverende, ses tydeligt af et brev, som amtmand von Warnstedt den 3. november samme år skrev til en af egnens kendte prokuratorer, og som havde følgende ordlyd:

„Velfornemme Hr. Jochum Lorentz Sandroe!

Formedelst en imellem Rettens Betjente til Flakkebjerg Herredsting værende Dissens (uenighed) og videre deraf flydende Ulejlighed paa Tinget den 9. Oktober sidstleden og Retten og den Respekt derfor burde have til største Præjudice (skade), har jeg paa mit Embedes Vegne været forarsaget Herredsfoged Eskild Bruun som den, der herudi har vist sig mest skyldig, ab officio (fra bestillingen) indtil videre at suspendere. Og paa det Retten da imidlertid igen vedbørlig kan blive opagtet (passet), anordner og beskikker jeg hermed Eder som Dommer indtil nærmere Ordre at betjene bemeldte Flakkebjerg Herreds Ret, hvorfor I erindres udi samme Konstitution Eder efter Lov og Forordninger i alle Maader at rette og forholde, saaledes som I vil bekendt være og agter at ansvare. Men i Sagen mellem bemeldte Herredsfoged og Skriver Jens Kiær forbliver det ved de dertil af mig forhen konstituerede Rettens Betjente.“

Amtmanden gjorde dog den begrænsning for Sandroes dommervirksomhed, at han i de tilfælde, hvor han selv havde sager at føre for retten, skulle vige sit sæde og overlade det til ridefogeden på Gerdrupgaard, Johannes Wulff. Skriverembedet blev under de almindelige sagers behandling fortsat varetaget af Jens Kiær, men han havde åbenbart heller ikke helt rent mel i posen, for den 7. januar 1733 blev også han suspenderet fra de daglige forretninger og Thomas Martin midlertidigt konstitueret. Det varede dog ikke lang tid, før Jens Kiær igen kunne tiltræde som skriver i retten. Allerede den 5. februar kunne han indtage sin vante plads på herredstinget, mens Eskild Bruun fortsat var suspenderet. Først da tinget den 5. marts blev åbnet, kunne i henhold til hans kongelige majestæts allernådigste resolution herreds-

foged Eskild Bruun atter tiltræde sit „anfortroede“ dommerembede, og dermed var så alt igen i sin vante gænge på Flakkebjerg herredsting.

I tiden efter, at denne kedelige sag var bragt ud af verden, synes der ikke at have været et ondt ord mellem herredsfogeden og hans skriver. De arbejdede sammen på tinge i endnu 16 år, men i 1749 blev arbejdet Eskild Bruun for besværligt, så det knob ham at klare det alene. Den 15. september dette år blev birkeskriveren ved Borreby birk, Christian Carlsen, adjungeret herredsfogeden, og det betød, at han havde fået ansættelse som hans medhjælper med ret til at efterfølge ham i embedet. Carlsen, der var borgersøn fra Bredsted i Slesvig, havde i marts 1749 klaret en juridisk eksamen med karakteren „ei ubekvem“, og han afløste i 1750, da tinget blev flyttet til Kanchøj, Eskild Bruun, der på det tidspunkt havde været herredsfoged i 30 år.

Med Eskild Bruun sluttede en epoke i retsplejens historie i Flakkebjerg herred. Han blev den sidste i rækken af herredsfogeder, der ingen egentlig juridisk uddannelse havde. Den tid, hvor det var den jævne, men lovkyndige bonde eller borgermand, der skulle skikke hver mand med lov og ret på herredstinget, var uigenkaldeligt forbi. Det var ikke længere nok blot at være vederhæftig og uberygtet. Der måtte mere til!

KILDER:

1. Utrykte: Kirkebog for Haarslev-Ting Jellinge 1690 ff. – Vester Flakkebjerg herredsbog 1647–1835. – Flakkebjerg herredstingbog 1723–42. (LA).
2. Trykte: Fr. I's danske registranter. 1878, s. 436. – Kronens skøder III. 1941, s. 173. – Danmarks kirker. Sorø amt. 1938, s. 854. – Kirkehist. saml. III. 2. 1877–80, s. 349, 351, 353, 355f. – Sjællandske retsbetjentarkiver. Sorø amt II. 1973, s. 125. – Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer. 1935, s. 67. – Jacobsen: Fuirendal sogns historie. 1934, s. 86. – Jensen: Gavnø kloster og herregårde. 1902, s. 559–564. – V. Møller: Fra svundne dage. 1931, s. 104–109. – Sorø amts årbog 1963, s. 22.

Soraner-biografier

Af L. Balslev

Skolens og akademiernes historie har i de senere år fået væsentlige tilføjelser ved de samlinger af Soraner-Biografier, som Soransk Samfund har udgivet, og som gamle soranere har ofret et kæmpearbejde på at udarbejde.

Bindet om den ældre periode: *Soraner-Biografier 1584–1737* er udkommet 1978 og er skrevet af overbibliotekar Torben Glahn. Det begynder med Christian IV, der som syvårig blev undervist i Sorø 1584–85 ligesom senere hans sønner. I de følgende afsnit får man solide oplysninger om adelige og borgerlige disciple i den skole, som Frederik II oprettede 1586, og som i første omgang bestod til 1737. Dernæst om de studerende ved Christian IV's adelsakademi, der blev oprettet 1623, og som overraskende nok, efter hvad Glahn nu har påvist, også gav adgang for borgerlige.

Sidste afsnit handler om de vejledere („præceptorer“), som en del af akademisterne havde med til Sorø. De fulgte også undervisningen. Bogen slutter med en stor og smuk portrætsamling.

Christian IV's akademi gik som bekendt i opløsning 1665, men 1747 oprettedes *det andet akademi*, som Holberg testamenterede sine godser til, og om det handler Torben Glahns *Soraner-Biografier 1747–1800*, (udkommet 1975).

Akademisterne var unge adelsmænd (fra 1782 også borgerlige), der skulle uddannes til højere embeder. Også de havde vejledere („hovmestre“) med, og desuden kunne „privatister“ indlogere sig i byen og

deltage i undervisningen. Dem har man tidligere vidst meget lidt om, men det har Glahn nu rådet bod på. Bogen slutter som den forrige med en portrætsamling.

1822 genoprettedes kostskolen, og til den føjedes *det tredje akademi* med lærere som Ingemann og Carsten Hauch. Det blev ophævet 1849. Meningen var, at studenterne fra skolen skulle kunne tage deres første universitetseksamen i Sorø. Civilingeniør Aage Kann Rasmussen har samlet alsidige og nøjagtige oplysninger om de over 2000 elever fra forrige århundrede. Han har haft gode hjælpere, men har selv trukket det store læs. Det er blevet til bogen: *Soraner-Biografier 1822–1900*. Den udkom 1977.

Det først udgivne bind: *Soraner-Biografier 1901–1960* skyldes også Kann Rasmussen. Det udkom i 1970 og er omtalt i årbog for Historisk Samfund 1971. Ud over den historiske interesse, som det har og yderligere vil få, er det også en opslagsbog for gamle elever og lærere og for alle, der har interesse for Sorø Akademis skole.

Det er tanken, at alle 4 bind skulle anmeldes mere udførligt i årbogen for 1979.

L. Balslev.

Litteratur om Sorø Amt 1977

A. Strange Nielsen

NATIONALMUSEETS ARBEJDSMARK 1977, som er Nationalmuseets årbog, rummer enkelte oplysninger om Sorø amt.

Sonder-Bjerger – I artiklen „Glimt fra arbejdsmarken“ omtales den middelalderlige fløj-altertavle fra ca. 1500 i Sdr. Bjerger kirke, hvor figuren i midtskabet forestiller Sct. Katharina. Altertavlen er restaureret og genopstillet i 1976.

Gamle mønter fra Slagelse – „Treenighedssymbolet på mønt“ er en artikel, der er skrevet af museumsinspektør *Georg Galster*. Heri omtales 5 sådanne mønter, der er slået i Slagelse og bærer Knud d. Stores og Hardeknuds navne.

EN SPISEBRIK FRA ANTVORSKOV – af træ og med indbrændt johanitter-kors er oprindeligt fundet i en brønd. Den er nu gengivet som illustration i Dansk kulturhistorisk Museumsforenings årbog 1977, hvor temaet „Bordskik og borddækning“ behandles. Samme sted ses en æske til smør FRA HEJNINGE SOGN – den er drejet i ét stykke træ og kan være fra 1600-årene.

MINDERIGE STEDER I SORØ AMT – Bag på Week-end-avisen bringes hver uge et prospekt af bemærkelsesværdige steder i Danmark. For året 1977 er disse prospekter, fine tegninger af *Palle Pio* med ledsagende tekst af *Tage Christiansen*, udgivet i bogform. Fra Sorø amt bringes prospekter af Bregentved, Holsteinborg med Glænø, samt fra Sorø.

HARALDSTED KIRKE – I 1854 bragtes i „Folkekalender for Danmark“ en artikel af oldgranskeren *J. J. A. Worsaa* „Monstranshuset i Haraldsted kirke“. Strandbergs kulturhistoriske Bibliotek har nu udgivet denne årgang af folkekalenderen og dermed også Worsaa's artikel.

HERLUFSHOLM – Bogen „Rødderne Rådner“ (Gyldendals Forlag) udgivet af arkitekt *Ole Helweg* som erindringsbog indeholder et kapitel „Gud, Trolle og fædreland“, som omhandler skolegangen på Herlufsholm. Det er ikke fortrinsvis rosende ord, der siges om skolen.

MIDTBANEN – var egentlig tænkt som en jernbane fra Hillerød til Karrebæksminde. Den blev kun færdig på strækningen Frederikssund–Næstved. 1936 nedlagdes det meste af banen, så kun linieføringen Ringsted–Næstved blev bevaret. Den kendte jernbanehistoriker *P. Thomassen* har nu udgivet bogen „Midtbanen“ (eget forlag). Han fortæller om selve anlægget med jordarbejder, via-dukter, stationer m.m. Beskrivelsen af selve jernbanedriften ledsages af opgørelser over person-, post- og godsbeholdning samt omtale af bygninger og personale. For Sorø amt drejer det sig om stationer, holdepladser og trinbrætter i Englerup, Ringsted, Knudslund, Ortved, Jystrup, Skjoldenæsholm og Oldgård.

MIDTSJÆLLANDS LOKALHISTORISKE ARKIV I RINGSTED – har som det første lokalhistoriske arkiv i landet udsendt en arkivregistratur, altså en fortegnelse over, hvad der opbevares i arkivet. Den vil være til stor nytte for alle, der vil drage nytte af arkivets samlinger, hvadenten det er lokalhistoriske, slægtshistoriske eller videnskabelige forskere.

OLDTIDSMINDER – På Gyldendals Forlag er udkommet „356 oltidsminder på øerne“, skrevet af *Henning Dehn-Nielsen*. Oldtidsminderne opregnes amt for amt og stedfæstes, så man med rimelighed kan finde frem til dem. Teksten er instruktiv og billederne gode. I det gamle Sorø amt er omtalt 29 lokaliteter, heraf Trelleborg og Amosen særlig fyldigt.

SKELSKØR-VARTEGN – En venlig læser af årbogen har gjort opmærksom på en svensk afhandling fra 1968 af fil. lic. *Nils Sahlgren*. Den handler om det tøndemål – en stiv sjællandsk alen og et skæppemål – som ses indhugget i en granitkvader på korets sydøsthjørne i Skælskør kirke. Den svenske artikel er offentliggjort som „Nordiska Museets Handlingar nr. 69“, 1968, og indgår videre i serien: Meddelanden från kulturgeografiska institutionen vid Stockholms Universitet, nr. B 12.

DIGTEREN JØRGEN NIELSEN, Ringsted – Han blev journalist på Vestsres Folkeblad i Ringsted 1926. Hans forfatterskab er nu beskrevet i bogen: „En grim ælling“, der aldrig blev svane“ af sognepræst Jørn Jørgensen (Malchow Bogtryk/Offset, Ringsted). Foruden en kortere omtale af hans virke på Folkebladet bringer bogen en række gode billeder fra Ringsted, som byen så ud i slutningen af 1920-erne. Billederne er stillet til rådighed af Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv.

HASLEV SEMINARIUM – Da rektor K. F. Brøndbjerg i 1977 tog sin afsked som seminarirektor, hædrede lærerkollegiet ham ved at udsende og til-

egne ham bogen „Temaer omkring et seminarium – og en rektor“. Bogen indledes med en hyldest til rektoren, men bringer derefter 11 faglige artikler om livssyn og pædagogik.

SORØ-VEDDE JERNBANE – Denne bane blev åbnet for drift 1903 og nedlagt i 1970. Nu har jernbanehistorikeren *P. Thomassen*, Gentofte, udgivet en bog om banen (eget forlag). Han fortæller om arbejdet med anlægget af banen og om den daglige drift, der fra 1933 indskrænkedes til kun at omfatte gods. Der fortælles levende og interessant om banens betydning for Sorø by og egn, og stoffet underbygges med fortræffelige statistiske oversigter. Vi hører om de nedlagte stationer i Sorø, Pedersborg, Døjringe og Munke-Bjergby og ser med interesse på de mange billeder af bygninger, materiel, linieføring og begivenheder.

TOPOGRAFISK ATLAS – er et kortværk udgivet af Det Kongelige Danske Geografisk Selskab (C. A. Reitzels forlag) i anledning af selskabets 100-års jubilæum. Det er redigeret af *Ruth Helkier Jensen* og *Kr. Marius Jensen*.

Fra Sorø amt bringes et fint kortmateriale over *Slagelse* bys centrum, hvor bebyggelsen er skitseret og beskrevet efter udnyttelsesarten, og hvor de nyeste byplaner er inddraget. *Kirke Stillinge* er beskrevet ud fra 3 kort: et sammenlagt kort på grundlag af rytterdistriktkortene 1768–69, udskiftningskortet 1768 og et nyere kort fra 1971–72. *Storebælt* – nærmere betegnet overfartsområdet mellem Halskov og Knudshoved – omtales med både de nuværende færgeforbindelser og den fremtidige broforbindelse, bebyggelserne på begge sider af bæltet er medtaget. Derefter omtales og vises *Susålandet* med nedbør og vandmængde samt Københavns Vandforsynings aktiviteter. Endelig bringes også kort og beskrivelse af området omkring de østjællandske storgodser Bregentved og Gisselfeld.

NATUROMRADER I VESTSJÆLLAND – er navnet på en bog, som fredningsplanudvalget i Vestsjællands amt har udsendt, og som fortæller om målsætninger for arealplanlægningen i amtet. Man har kortlagt de særlig interessante områders kvaliteter i videnskabelig, undervisningsmæssig, arkæologisk, kulturhistorisk, rekreativ og fredningsmæssig henseende og bringer en speciel beskrivelse af en række lokaliteter. Fra Sorø amt drejer det sig om Bromme-søerne, Gyrringe og Haraldsted søer, Skjoldenæsholm, Sorø-skovene, Tystrup-Bavelse, Gisselfeld, Bregentved og kystegnene ved Smålandshavet.

Historisk Samfund for Sorø Amt 1977

Forårsmødet, som på skift bliver afholdt forskellige steder i det gl. Sorø amt, var i år henlagt til Ringsted og fandt sted den 21. marts. Her fortalte landsretssagfører C. Jonsén om 3 gravsten i Ringsted kirke og personerne, der omtales på dem. Det var et meget spændende og fængslende emne, der med interesse blev påhørt af de næsten 80 fremmødte.

Forårsturen var Kr. Himmelfartsdag den 19. maj – turen havde deltagere til 2 busser + enkelte medlemmer, der kørte i privat vogn. Turens første mål var Frederiksværk, hvor man besøgte såvel krudtmuseet som arsenalet. De ca. 100 deltagere fik en meget kyndig og givende rundvisning. Senere spiste man i Sandkroen, inden turen gik videre til Asserbo slotsruin. Her fortalte viceinspektør E. Nielsen meget vidende og levende om den gamle slotsruin, der nu ligger frilagt i plantagen. Turen fortsatte til sandflugtsmonumentet ved Tisvilde – også her fortalte E. Nielsen, ligesom han senere ved Helenes kilde redegjorde for historien bag denne. Turen hjemad i det smukke vejr var en fin afslutning på en god dag.

Den årlige sommerudflugt – årsmødet 77 – var henlagt til den nordlige del af det gamle Præstø amt. Man samlede på Sparresholm ved Toksværd, og næsten 200 interesserede var mødt op trods det efterårsagtige vejr. Godsejer P. Garth-Grüner fortalte træk af gårdens historie, og senere var der lejlighed til at se hovedbygningen, gå en tur i parken og besøge vognmuseet.

Fra Sparresholm gik turen til Kongsted kirke, hvor sognepræst N. Lange fortalte om kirken og herunder bl.a. omtalte de smukke kalkmalerier, som i rigt mål dækker de store, brede hvælvinger.

Godt et halvt hundrede medlemmer mødte op på Klostergården i Rønnede, hvor der var lejlighed til at spise den medbragte mad inden generalforsamlingen. Læge K. E. Christensen valgtes til dirigent. Både beretning og regnskab godkendtes.

Alle valg var genvalg.

Johs. Lyshjelm.

Driftsregnskab fra 1/7 1976 til 30/6 1977

	<i>Indtægt</i>	<i>Udgift</i>
Kontingent (722 medlemmer a 30 kr.)	21.660,00	
Salg af ældre årbøger	1.696,85	
Tilskud fra stat og kommune	5.300,00	
Tilskud fra pengeinstitutter	1.250,00	
Kassekredit	3.937,81	
Diverse indtægter	266,44	
Årbogen 1976		16.426,47
Porto		2.826,20
Administration		3.592,32
Møder og udflugter		1.995,00
Kassekredit		7.600,22
Diverse udgifter		1.133,76
	34111,10	33.573,97
Kassebeholdning 1/7 1976 og 30/6 1977	1.554,02	2.091,15
Balance 1/7 1977	35.665,12	35.665,12
<i>Kassebeholdning:</i>		
Girokonto	1.879,40	
Kontant beholdning	211,75	
	2.091,15	

Foranstående regnskab er gennemgået efter de foreviste bøger og bilag og fundet overensstemmende med disse.

Slagelse, den 30/8 1977.

sign. *Kai Jensen.*

sign. *C. Ph. Carstensen*

Medlemstallet pr. 1. juli 1977 var 722 ordinære medlemmer, en fremgang på 31. Hertil kommer 4 livsvarige medlemmer.

Historisk Samfund for Sorø Amt har i 1976/77 modtaget tilskud fra ministeriet for kulturelle anliggender og amtsfonden. Endvidere har følgende kommuner givet tilskud: Fuglebjerg, Haslev, Korsør, Ringsted, Skælskør og Slagelse.

Desuden har vi modtaget bidrag fra følgende pengeinstitutter: Banken for Slagelse og Omegn, Bikuben, Sorø, Haslev Sparekasse, Holsteinborg Sparekasse, Høve, Flakkebjerg og Gimlinge Sogne og Omegns Sparekasse, Privatbanken, Sorø, Ringsted Sparekasse, Sjællandske Bank, Skælskør Bank, S D.S. København samt Slagelse Sparekasse.

Vi takker alle, der på denne måde har støttet vort arbejde.

R. Henneke.

Nye medlemmer pr. 1/4 1978

1. Albrechtsen, Hans-Jørgen, „Langebjerggård“, Ormslev, 4241 Vemmelev.
2. Bjern, Ellen, Skovvang 8, 4690 Haslev.
3. Carlsen, Erik, cand. pharm., Bregnebjergvej 30, 4100 Ringsted.
4. Fiedler, Carl, fabrikant, Sønderkovvej 21, Frederiksberg, 4180 Sorø.
5. Garde, Svend, tegner, Parkvej 1, 4220 Korsør.
6. Hagensten, Niels, bibliotekar, Poppelhusene 134, 2600 Glostrup.
7. Hansen, Ejvind Benny, stud. psyk., Vinkelager 42, 2720 Vanløse.
8. Hansen, Ejnar, Præstevangen 31, 4230 Skælskør.
9. Hansen, Leif, Snekkerupvej 21, Snekkerup, 4200 Slagelse.
10. Hansen, Jens B., stenhugger, Gerlev, 4200 Slagelse.
11. Jensen, Niels E., lærer, Krovænget 3, Løve, 4270 Høng.
12. Jensen, Steen, adjunkt, Fru Ingersvej 20, 4180 Sorø.
13. Jensen, Stig, redaktør, „Grønholtgård“, 4140 Borup.
14. Jeppesen, Ritta Møller, Byskov Allé 16², 4200 Slagelse.
15. Johansson, Elise, kontorass., Høngagervej 6, Eggeslevmagle, 4230 Skælskør.
16. Jørsfeldt, Jørgen, fuldmægtig, Hovedgaden 121, 4295 Stenlille.
17. Karsbo, A. J., major, Borødvej 17, 4180 Sorø.
18. Kløft, Ella, sundhedsplejerske, Stengårdsvej 43, 4690 Haslev.
19. Langkjær, Lars og Birgit, Søgade 1, 4180 Sorø.
20. Madsen, Jørgen, gdr., Søgårdsvej 6, Sorbymagle, 4200 Slagelse.
21. Nielsen, Povl, fmd., Obelsvej 17, 4220 Korsør.
22. Pedersen, Inger Stein, børnehaveleder, Lyngvej 9, Lyng, 4180 Sorø.
23. Sørensen, Annelise, fru, „Landsgravgård“, Kildevej 12, 4200 Slagelse.
24. Thomsen, Jørgen, lærer, Søndermarksvej 70, 4200 Slagelse.
25. Veicht, O., manufakturhandler, Præstevangen 17, 4230 Skælskør.
26. Weinreich, Erik, Splittoften, Ellekærvej 10, Ugerløse, 4400 Kalundborg.
27. Busck, Arnold, Købmagergade 49, 1150 København K.
28. Marcker, Johs., boghandler, Aboulevard 19, 1960 København V.
29. Larsen, Carsten U., stud. mag. Bentzonsvej 9⁴, 2000 København F.
30. Brandt, Inga og Kaj, „Hauritsgård“, Tornemark, 4700 Næstved.
31. Kieffer, Henning, Skydevænget 19, Sandved, 4700 Næstved.
32. Museumsinspektør, cand. mag. Helge Torm, Storgade 17, 4180 Sorø.
33. Christensen, Agnes, fru, Frederiksbergvej 33, 4180 Sorø.

Sognerepræsentanter, der modtager indmeldelser

<i>Alsted</i>	Sognepræst L. Andersen.
<i>Boeslunde</i>	Bagermester P. Kolding.
<i>Bromme</i>	Skovfoged P. Hoch.
<i>Eggeslevmagle</i>	Sognepræst Jens Hansen
<i>Fuglebjerg</i>	Overlærer Erling Petersen.
<i>Fårdrup</i>	Gdr. Vald. Sejr Møller
<i>Gerlev-Lundforlund</i>	Lærer Ole Nielsen, Lundforlund.
<i>Gudum</i>	Gdr. Sigfred Frandsen.
<i>Haarslev-Tingjellinge</i>	Overlærer Holger Johansen, Sandved.
<i>Haslev-Freerslev</i>	Bibliotekar Jens A. Nielsen.
<i>Holsteinsborg</i>	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
<i>Hyllested</i>	Amtskontorchef Bendt Jensen, Brobjerggaard.
<i>Hyllinge</i>	Gdr. Poul Stensgård Hansen.
<i>Høve-Flakkebjerg</i>	Gdr. Jens Buchwald, Flakkebjerg.
<i>Korsør</i>	Viceinspektør Jørg. Thorborg.
<i>Magleby</i>	Borgmester Johs. Lyshjelm.
<i>Munkebjergby</i>	Gdr. Johannes Nielsen, Rude Eskildstrup.
<i>Ringsted</i>	Salgschauffør Harry Petersen.
<i>Skælskør</i>	Tobakshandler C. J. Brinck og overlærer Ingeborg Christiansen.
<i>Sneslev</i>	Gdr. Carl Jensen, Hanehøjgaard.
<i>Stillinge</i>	Gdr. Christen Christensen.
<i>Teestrup</i>	Proprietær P. Klestrup Hansen.
<i>Tystrup-Haldagerlille</i>	Overlærer Svend Poulsen.
<i>Taarnborg</i>	Overlærer Niels Jensen.
<i>Valsøllille-Jystrup-Vigersted</i>	Fru Gerda Ahrenkiel Petersen, Ortved.
<i>Vemmelev</i>	Gdr. Peter Kristensen, Forlev.
<i>Vetterslev-Hom</i>	Mekaniker Berg Jacobsen, Vetterslev.
<i>Ørsløv-Sdr. Bjærge</i>	Gdr. Gunner Jensen, Ørsløv.

Ældre årbøger

I nedenstående oversigt er opført de udkomne årbøger, der kan købes ved henvendelse til kassereren, viceinsp. R. Henneke, Kristinelundsvej 39, 4200 Slagelse. Prisen er 15 kr. pr. bind for medlemmer og 20 kr. for ikke-medlemmer. Der gives rabat ved køb af flere eksemplarer.

Nr.	Arg.		Nr.	Arg.		Nr.	Arg.	
1	1912	udsolgt	21	1933		44	1957	udsolgt
2	1913		22	1934		45	1958	udsolgt
3	1914		23	1935		46	1959	
4	1915	udsolgt	24	1936		47	1960	
5	1916	udsolgt	25	1937		48	1961	
6 ¹	1917	udsolgt	26	1938	udsolgt	49	1962	
6 ²	1917	udsolgt	27	1939	udsolgt	50	1963	
7 ¹	1918	udsolgt	28	1940	udsolgt	51	1964	
7 ²	1919	udsolgt	29	1941	udsolgt	52	1965	
8 ¹	1920		30	1942	udsolgt	53	1966	
8 ²	1920		31	1943	udsolgt	54	1967	
9	1921		32	1944	udsolgt	55	1968	
10	1922		33	1947	} dobbeltbd.	56	1969	
11	1923		34	1947		57	1970	
12	1924		35	1947		58	1971	
13	1925		36	1948		59	1972	
14	1926		37	1950		60	1973	
15	1927	udsolgt	38	1951		61	1974	
16	1928		39	1952		62	1975	
17	1929		40	1953		63	1976	
18	1930		41	1954		64	1977	
19	1931		42	1955				
20	1932		43	1956				

Love for Historisk Samfund for Sorø Amt

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog – og om muligt mindre skrifter –, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget fastsættes af generalforsamlingen.
- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, sekretær og kasserer.
- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget. Dens udgivelse varetages af et redaktionsudvalg bestående af en redaktør og 2 medlemmer, alle valgt af bestyrelsen.
- § 6. Regnskabsåret går fra 1/10–30/9. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst 2/3 af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Ekstraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til et offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser.
Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.

Nyt fra de lokalhistoriske arkiver og Sorø amts museum

Fuglebjerg egnhistoriske Arkiv

I året 1977 er arbejdet fortsat i nogenlunde samme spor som tidligere. Vi har som før fortsat avisudklipning fra de lokale blade. Særlig mange fotografier og postkort er modtaget. Men også mange andre arkivalier er modtaget, f.eks. protokoller m.v. fra nedlagte forretninger og ophævede foreninger.

Det hele fylder godt op i vort lille rum, så vi glæder os til, at det nye bibliotek, hvortil grunden nu er lagt, indeholder et større og mere hensigtsmæssigt lokale.

Det vil der kunne berettes om i næste årsberetning. *Gabriel Petersen.*

Lokalhistorisk Arkiv for Korsør og Omegn

Lokalhistorisk Arkiv har i året 1977 været præget af en konstant voksende aktivitet. Ved årets slutning kunne Borgstrup konstatere en ny rekord på 639 emner fordelt på 137 afleveringer. Som tidligere har der også i 1977 været emner af særlig interesse, uden at det øvrige modtagne dog på nogen måde nedvurderes. Fra Korsør Skytteforening er modtaget en deltager-mindeplade fra 1894 i relation til tidligere modtagne fane.

Via Poul Berthelsen er modtaget fotografier, skilte og andre effekter fra den forlængst ophørte Korsør-virksomhed, „Løve Margarine“. Fra Gorm Egeberg er modtaget en stor og meget interessant samling af fotos og negativer fra hans egen samt fra hans fars, købmand Egebergs, tid. Fra Svend Garde er modtaget en interessant samling store tegninger med motiver i Korsør og omegn. Der er modtaget fine og interessante dokumenter vedrørende restaurationsvirksomheden på Storebæltsoverfarten samt en samling gamle kassebøger fra den opløste Hundredmandsforening. I forbindelse med filmforevisningen i Tunghøreforeningen blev modtaget et medlemstegn fra Korsør Borgerforening samt nogle interessante billeder. En interessant aflevering var et lille billede af russiske krigsfanger i Korsør i besættelsestiden. Billedet blev indleveret anonymt via brevkassen ved arkivet.

Efter at have udtrykt ønsket om, at man stadig vil huske at aflevere gamle og nyere ting, som kan have interesse for nulevende og kommende slægter, og dette gælder ikke mindst, hvad der måtte findes i de forhenværende landkommuner, vil jeg slutte med en stor personlig tak til medarbejdere og daglige leder i arkivet for en grundig og interesseret arbejdsindsats i det forløbne år.

(Forkortet ved red.).

K. B. Rasmussen, (formand).

Egnshistorisk Arkiv, Skælskør

I 1977 er der i arkivet indgået 58 afleveringer: Foreningsarkivalier, biografiske optegnelser, diverse lokale småtryk og billeder – især fotografier lånt til affotografering. Der er her grund til at nævne, at vi har fået fremstillet ca. 100 kopier efter negativer, optaget af den dygtige amatørfotograf Christian Kløcher, som optog mange billeder i Skælskør og omegn fra omkring 1915 til op i 1950'erne.

Arkivudvalget har holdt 8 møder, hvor de afleverede sager er blevet gennemgået og forsynet med oplysninger, der er nødvendige for registreringen.

Arkivet fik i 1977 en bevilling til at få fremstillet en kopi af den såkaldte „Skælskørfilm“ fra 1934, der efterhånden var blevet for skrøbelig til at kunne fremvises. Kopien kan nu udlånes til skoler og foreninger. Det er en stumfilm, men der arbejdes for tiden med at få den forsynet med en kortfattet kommentar.

Den tidligere fremstillede diasserie fra arkivets billedsamling har i årets løb flere gange været vist og kommenteret i foreninger, skoler m.v. Den er et meget velegnet hjælpemiddel både ved en præsentation af arkivet og ved historiske foredrag.

Soren Clausen.

Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn

I 1977 har arkivets aktiviteter stort set været indadvendte, d.v.s. der er arbejdet med registrering af afleveringerne både fra dette år og fra 1976. Arkivet har dog deltaget i AOF's kulturuge med en udstilling om handel og håndværk i Slagelse. Benytternes antal er stadigt stigende. Vi mærker selvfølgelig, som alle andre, slægtsforskernes ihærdighed, men også historiestuderende og HF-studerende finder vej til arkivet. Blandt afleveringerne kan især fremhæves: En lønningbog fra De Danske Spritfabrikker 1918–1920, 2 protokoller fra Plejehjemsforeningen for Sorø Amt (protokoller over plejebørn anbragt 1897–1912) og en udgiftskassebog fra 1914–1922 fra samme forening, 32 fotos optaget 5. maj 1945 i Slagelse, 1 film om levnedsmiddelkontrollen og en lille reklamefilm fra tyverne, som formentlig er en biografreklamefilm. Arkivet har optaget 2 bånd, og i forbindelse med a jourføringen af rytterskoletavlerregistret fotograferede vi samtlige tavler i Slagelse kommune.

Gitte Strange Jørgensen.

Lokalhistorisk Arkiv for Sorø og Omegn

Overassistent, frøken Gerda Jørgensen, der tog sin afsked fra Sorø kommune d. 1. januar 1978, og som længe har været et interesseret medlem af arbejdsgruppen, har nu påtaget sig et betydeligt frivilligt registreringsarbejde på Lokalhistorisk Arkiv.

Arbejdsgruppen har som tidligere holdt møde hver måned i vinterhalvåret. Tilvæksten har været ret tilfredsstillende, og antallet af henvendelser med anmodning om oplysninger har været stigende. Arkivet har ikke altid, men dog i en del tilfælde kunnet hjælpe de pågældende, bl.a. ved hjælp af Oluf P. Olsens samling.

L. Balslev.

Næstved by- og egshistoriske Arkiv 1977

Som i de foregående år har også 1977 været et travlt arkiv-år. Arkivets samlinger er forøget med en lang række afleveringer, og mange har besøgt arkivet for at arbejde med lokalhistorie og slægtshistorie. Arkivudvalgets 12 medlemmer har holdt de sædvanlige to månedlige registrerings-aftener. Tilgangen af gamle lokalhistoriske film er fortsat, og det er registreringen af de gamle årgange Næstved-aviser også; der arbejdes nu med årgang 1865.

Fra arkivets tilvækstjournal kan vi for det gamle Sorø amts område notere, at der er indgået materiale om: Karrebæk Børnehaveforening, Vandsynsbog for Hyllinge, Hyllinge Afholdsforening, Bondestandens Sparekasse i Hyllinge, Hyllinge Forsamlingshus og 1 serie billeder fra Herluftsholm kirke. Ialt har arkivet haft en tilvækst på 197 protokoller, 467 småtryk, 56 lejlighedsange, 402 billeder og 31 lokalhistoriske bøger.

A. Strange Nielsen.

Sorø Amts Museum

1977-78

Cand. mag. Helge Torm, assistent på Roskilde Museum, blev den 15. juni 1977 tilknyttet Sorø Amts Museum som faglig medarbejder, først med én og fra oktober med to ugentlige arbejdsdage. Den 1. april 1978 blev han ansat som museumsinspektør med en arbejdstid på 21 timer om ugen. Sidst i juni deltog han i Dansk kulturhistorisk Museumsforenings sommerkursus på Gerlev Idræts-højskole.

Hans arbejde har været koncentreret om registrering af såvel nyerhvervelser som ældre indkomne genstande, men har også bestået i omordning af museets permanente udstillinger.

Allerede tidligere var en del sølvting blevet anbragt i nye vinduesmontrer i mellenbygningen. Heriblandt også ting fremstillet i Sorø, Slagelse og Ringsted. Mesteren for Sorø-tingene er P. Chr. Christensen (1815-95).

Nu er yderligere specialsamlingerne af glas, porcelæn og fajance blevet bestemt, nyopstillet og delvist også forsynet med etiketter. Dragterne er blevet omordnet ud fra et kronologisk synspunkt.

I monterne i Bikuben og i dens filial i Dianalund er aktiviteten med særudstillinger fortsat. Emnerne har været flg.: Kgl. Porcelæn, Alumina, Bing og Grøndahl (i anledning af 125 års jubilæet), krukker og julebægning.

M.h.t. konservering er der på museet foretaget behandling af en del medtagne ting af træ. Nogle jernsager måtte til Holbæk Museum for at konserveres der. Endvidere har konserveringsanstalten i Brede istandsat Slagelse Borgervæbnings fane fra o. 1850; den har et kongebillede, der er mærket V. II og vel må forestille Valdemar Sejr.

De dårlige forhold for de opmagasinerede genstande er nu i nogen grad blevet afhjulpet, idet museet pr. 1. oktober lejede sig ind i den gamle biograf i Østergade. Overflytningen er ved at være afsluttet.

Af ny erhvervelserne kan fremhæves en fiskespade af sølv fra Slagelse og et maleri af Einar Gross fra Skælskør havn. Begge dele købt for bevilling fra Vestsjællands Amtsmuseums råd.

Det har krævet langvarige forhandlinger med Sorø kommune at opnå de nødvendige bevillinger til faguddannet medhjælp og til afholdelse af de øvrige udgifter, men det er lykkedes at nå til enighed.

19. december 1977 holdtes en ekstraordinær generalforsamling, hvor bestyrelsen blev suppleret med 5 nye medlemmer, så den nu er fuldtallig. Ringsted blev repræsenteret med henblik på fremtidigt samarbejde. Formand er stadigvæk civilingeniør Mogens Carlsen, Søndergade 29.

Museet er fra 1. april til 30. september åbent alle dage kl. 13–16 (i vinterhalvåret kun lørdage og søndage kl. 14–16).

L. Balslev.

